

diyânet

Aylık Dergi | Ağustos 2023 | Sayı: 392

MÜSLÜMAN NEZAKETİ

■ Başkasına Karşı İhtimam, Hürmet ve Sorumluluk

■ Bir Zarafet Abidesi: Allah Elçisi

■ Edeple Gelen Lütüfla Gider

■ Prof. Dr. Fatma Asiye Şenat ile Müslüman Nezaketi Üzerine Söyleşi

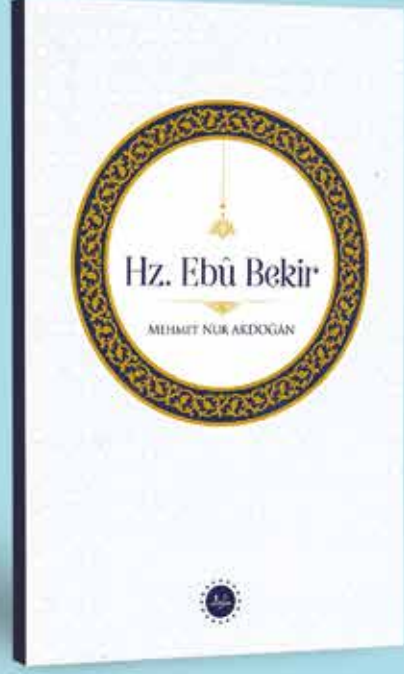
■ Vatani Cennet Bilmek

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

İslam'ın ilk kurucu neslinden biri olan Hz. Ebubekir (r.a.), en zor zamanlarda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında yer almıştır. O, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ahlakını iliklerine kadar özümsemiş; zühd ve takvası, sadakat ve teslimiyeti, dostluk ve vefasıyla sonraki nesillere örnek olacak bir hayat yaşamıştır.

İslam, nezaket dinidir; yaşına, cinsiyetine, sosyal statüsüne bakmaksızın insanı hayatın merkezine oturtur ve ideal toplumu onunla inşa eder. İslam ahlakı, Müslümanların birbirine daima ihtimamla davranmasını, ailede eşler arasında nezaketin egemen olmasını, sosyal hayatta kardeşlik hukukunun korunmasını öngörür.

İnsan, sosyal bir varlık olduğu için yaşamını başka insanlarla paylaşmak durumundadır. Hayatı başka insanlarla paylaştığımız sürece söz ve davranışlarımızı düzenlemek, muhatap olduğumuz insanların duygu ve düşüncelerini gözeterek hareket etmek durumundayız. Her bir Müslüman evinde, işinde, okulunda, sosyal hayatın bütün alanlarında bir rol model gibi davranmalı; nezaketi, özeni, anlayışı elden bırakmamalıdır. Çünkü o, inandığı dinin, temsil ettiği değerlerin temsilcisi olduğunu unutmamalıdır. Müslümanların çağlar boyunca önlerinde altın bir levha gibi duran örnek Allah Resulü'dür. Peygamber Efendimiz, Kur'an'ın tabiriyle "üsve-i hasene" yani en güzel örnektir. (Ahzab, 33/21.) Cenab-ı Allah, Resulü'nün "yüce bir ahlak üzere olduğu"nu ifade etmektedir. (Kalem, 68/4.) Onun, eşine, arkadaşlarına, çocuklarına ve hatta düşmanlarına davranırken bile sergilediği davranışlar bir bütün olarak İslam ahlakının, İslam nezaketinin en temel kaynağıdır.

Modern dünyada iletişimin, insanlar arası etkileşimin yaygınlaştığı bir süreci yaşıyoruz. Sözlerimiz ve davranışlarımız daha çok insana ulaşmakta, tesir etmekte, onlarla etkileşime girmektedir. Bu dönem bizim sorumluluklarımızı daha da artırmaktadır. Müslümanlar olarak içtenliği ve inceliği aynı anda yaşatmak; yapay, ikircikli, içten pazarlıklı davranışlardan uzak durmak; her adımımızı dikkatle atmak, insanları kırmaktan kaçınmak, her şartta nezaketi elden bırakmamak durumundayız. Sadece huzur zamanlarında değil, kriz anlarında da İslam ahlakını, o ahlaka muvafık davranışlar sergilemeyi kendimize ilke edinmeliyiz.

Diyanet Dergisi olarak bu ay "Müslüman Nezaketi" başlıklı bir dosyayla huzurlarınızdayız. Bu ayki sayımızda Prof. Dr. Asım Cüneyd Köksal, "Başkasına Karşı İhtimam, Hürmet ve Sorumluluk"; Dr. Salih Şengezer, "Bir Zarafet Abidesi Allah Elçisi"; Doç. Dr. Betül Gürer, "Edeple Gelen Lütüfla Gider" başlıklı yazılarla dosyamıza katkıda bulundu. Söyleşi konuğumuz ise Prof. Dr. Fatma Asiye Şenat Hocamız.

Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere. Bereketli okumalar dilerim.

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

BAŞKASINA KARŞI İHTİMAM,
HÜRMET VE SORUMLULUK
Prof. Dr. Asım Cüneyd KÖKSAL

10 GÜNDEM

BİR ZARAFET ABİDESİ
ALLAH ELÇİSİ
Dr. Salih ŞENGEZER

14 GÜNDEM

EDEPLE GELEN
LÜTUFLA GİDER
Doç. Dr. Betül GÜRER

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. FATMA ASİYE ŞENAT:
“İSLAM, NEZAKETİN VE GÜZEL AHLAKIN
ÖNCELİNDİĞİ BİR DİNDİR.”
Mahir KILINÇ

22 DİN DÜŞÜNCE YORUM

KUR'AN'IN EĞİTİM VE İRŞADINI
YENİDEN DÜŞÜNMEK
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

KİTAP YAKAN ZİHNİYET
Prof. Dr. Ahmet KAVAS

30 VAHYİN AYDINLIĞINDA

KUR'AN'I NASIL OKUYALIM?
Doç. Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

32 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

HZ. PEYGAMBER'DEN
ALTIN ÖĞÜTLER
Dr. Ahmet OĞUZ

34 DİYANET ARŞİVİ

REİSLİĞİN KURULUŞ YILLARINDA
YAYIMLANAN İKİ HUTBE MECMUASI:
TÜRKÇE HUTBE VE TÜRKÇE HUTBELER
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAHI | AĞUSTOS
392 | 2023

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇİÇEKLI

Kapak
Tezhip: Zehra ALTINŞEKER / Ebru: Nefise MERİÇ

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

38 YARININ DÜNYASI

DİJİTAL DÜNYA VE DİNİ
HAYATIMIZ

Doç. Dr. Bahset KARSLI

42 LİSAN-I KALP

HAC: MİSAKIMIZI YENİLEME
Dr. Lamia LEVENT ABUL

44 BUNU KONUŞALIM

ARZU ÇİÇEK TEMİZKAN:
"SAMİMİ NİYET VE GÜZEL ÖĞÜTLE
YAPILACAK ÇAĞRININ KARŞILIKSIZ
KALMASI DÜŞÜNÜLEMEZ."
Mahir KILINÇ

46 DİN TARİH TOPLUM

İSTİKAMETTE TUTAN
DÖRT KIYMET BİLİNCİ
Nimet KESELİ USTABAŞI

50 DİN TARİH TOPLUM

EBEDİ SAADETİMİZİN
EN ÖNEMLİ ANAHTARI
SAMİMİ TÖVBE
Salih KÖSE

54 DİN TARİH TOPLUM

VATANI CENNET BİLMEK
Mustafa UÇURUM

56 KUR'AN SURELERİ

ENFAL SURESİ
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

60 | Gezici Mikrofon

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

GÖĞE DOĞRU YAŞAMAK
Elif CAN

66 DİN ALGIMIZ DİNİ KİMLİĞİMİZDİR
Abdurrahman AKBAŞ

68 KIRILMA NOKTASI

MALAZGİRT ZAFERİ
Alparslan AKÇA

70 KAFAMA TAKILANLAR

BAŞA GELEN KÖTÜLÜK GÜNAHTAN MI?
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

72 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

HASAN EL-BENNA
İSLAM'I DAVA EDİNİMİŞ DERTLİ YÜREK
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

AİLEDE İLETİŞİM SORUNLARI
Rabia ÇAKMAK

78 HATIRA DEFTERİ

YOL O'NA YOLCULUK O'NA
Muammer KÖKLÜ

80 KİTAPLIK

İDEAL İNSAN
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 300.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 108 ABD Doları
AB Ülkeleri: 54 Euro
Avustralya: 225 Avustralya Doları
İsviçre: 96 Frank
Avusturya: 93 Euro

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığının T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi:

28.07.2023

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

NEZAKET MÜMİNİN ŞİARIDIR

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyaret İşleri Başkanı

İnsan sosyal bir varlıktır. Onun toplum içinde yaşaması, psikolojik, biyolojik ve ekonomik bir gereksinimidir. Varlığını onurlu, güvenli ve huzurlu bir şekilde devam ettirebilmesi de büyük ölçüde diğer insanlarla münasebetine bağlıdır. Bu da insanlarla iletişim ve etkileşiminde belli ölçülere riayet etmesini zorunlu kılmaktadır. Birlikte yaşamının gerektirdiği bütün bu ölçülere adab-ı muaşeret, yani nezaket kuralları denmektedir. Görgü, edep ve örf gibi kavramlarla da ifade edilen bu kurallar, kişinin diğer insanlarla sağlıklı iletişim kurmasını temin eden, beşerî ilişkileri güçlendiren, birlikte yaşama kültürünü pekiştiren ve toplumsal uyumun gerçekleşmesine yardımcı olan temel ahlaki prensiplerdir.

Sağlıklı bir sosyal hayatın mayası olan nezaket, güzel huylu olmaktır. Diğerkâm olmak, kardeşinin ihtiyacını kendi ihtiyacına tercih etmektir. Benliğini öne çıkarmadan insana değer vermek, herkese saygı, anlayış, müsamaha çerçevesinde yaklaşmaktır. İtici, kırıcı, yaralayıcı söz, tavır ve davranışlardan sakınmaktır. Bu meyanda, kişinin çehresine samimi bir tebessüm naksetmesi nezaketin alametidir. Yoksula, yetime, darda kalmışa, kimse-

size hâl hatır sorması nezaketin gereğidir. Nezaket, güzel bir sözle yaralı yüreklere tesirli bir ilaç sunmaktır. Hiçbir menfaat gözetmeden iyilikte bulunmak, hiçbir karşılık beklemeden gönüller ihya etmektir. Beşerî ilişkilerde sevgi, saygı, şefkat ve merhame-ti kuşanmak; sözün en güzelini, davranışın en zarifini seçmek; güler yüzlü, tatlı sözlü, yumuşak huylu ve ağır başlı olmak, tam anlamıyla bir nezaket ölçüsüdür.

Toplumsal hayatın vazgeçilmez değerleri olan nezaket kuralları, esasen İslam'ın güzel ahlak ilkelerinin sosyal hayata yansıyan boyutuna karşılık gelmektedir. Dinimizin güzel saydığı, tavsiye ve teşvik ettiği söz, tutum ve davranışlara tekabül etmektedir. Zira yüce dinimiz İslam, nezaketin bir hayat düsturu hâline getirilmesini telkin etmektedir. Müslümanlardan daima güzel ahlak sahibi olmalarını ve güzel ahlakın egemen olduğu bir toplum inşa etmelerini istemektedir. Bu bakımdan nezaket, Müslüman şahsiyetinin alametifarikası; Müslüman vakarının sosyal hayata yansımasıdır.

Nezaket aynı zamanda sınırlarının farkında olmaktır. Herkesin duygu, düşünce ve görüşlerinin kendince değerli olduğunun idrakiyle muamelede bulunmaktır.

Bu bir nezakettir. Böyle bir muamele, muhatabını olumlu etkileyecek, onda güzel bir karşılığa vesile olacaktır. Çünkü nezaket öyle bir erdemdir ki onu kuşananlar, her gönülde iz her zihinde söz bırakırlar. Dili dönmeyen onu fark edebilir, gözleri görmeyen onu hissedebilir, kulağı duymayan onu anlayabilir.

İnsanın Rabbine, kendine ve topluma ilişkin sorumluluk alanlarını belirleyen Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde nezaketin ve iletişim ahlakının ölçüsünü gösteren çok sayıda ayet bulunmaktadır. Özellikle Hucurat suresi baştan sona nezaketen ve adab-ı muaşeretten bahseden bir sure olarak insanları güzel ahlaka davet etmektedir. Bu surede Cenab-ı Hak, müminlerden Allah'a ve Resulü'ne saygı göstermelerini, asılsız haberlere karşı dikkatli olmalarını, kardeşlik hukukuna uymalarını istemektedir. Alay etme, lakap takma, su-i zanda bulunma, giybet etme ve insanların özel hâllerini araştırma gibi bireyin kalbini ve toplumun huzurunu ifsat edecek ve birlikte yaşama imkânını ortadan kaldıracak tutum ve davranışlardan sakındırmaktadır. Bununla birlikte Kur'an'da yumuşak huylu olmak, dostluğa önem vermek, yapılan iyiliklere karşı teşekkür etmek, yaptığı iyilikleri başa kakmamak, insanlar hakkında hayır dilemek, yardımsever, civanmert ve mütevazı olmak yaşanabilir bir toplum için vazgeçilmez unsurlar olarak zikredilmektedir. İslam'ın temel kaynağı ve hayat rehberimiz Kur'an-ı Kerim'in öğrettiği, tavsiye ve teşvik ettiği nezaket ölçüleri hiç şüphesiz insanların bir arada yaşamalarını kolaylaştıracak, dünya ve ahiret saadetlerini gerçekleştirecek evrensel hayat ölçüleridir. Bizler, onun söz konu-

su ölçülerinin vücut bulmuş hâlini ve zirvesini Resulüllah'ın hayatında görüyoruz. Onun hayatı, İslam ahlak ve adabının çağları aşan sembolüdür. Onun yaşantısı, nezaket ve zarafetin en güzel numunesidir. Çünkü o, sadece insanlara değil her canlıya ve hatta bütün varlığa karşı emanet bilinciyle yaklaşmış, her davranışında yapıcı ve olumlu bir üslup benimsemiştir. Hiç kimseye karşı kaba, sert, dışlayıcı, suçlayıcı olmamış, kötü muamelede bulunmamıştır. O, aile hayatından eğitim ortamına, ticari ilişkilerinden devlet işlerine kadar hayatın her alanında nezaketin, zarafetin ve güzel ahlakın en büyük örneği olmuştur. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de bu hakikati, "Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin." (Kalem, 68/4.) fermanı ile tescil etmektedir. Bu ayet, bir taraftan Hz. Peygamber'in ahlakını taltif ederken diğer taraftan da onu insanlara en güzel örnek olarak takdim etmektedir.

Resulüllah'ın ahlakına kaynaklık eden, davranışlarını güzelleştiren ve ilişkilerini şekillendiren elbette Kur'an-ı Kerim'dir. Çevresine karşı her zaman mütebesim, müşfik ve mütevazı oluşu Kur'an ahlakının bir yansımasıdır. Kimseyi suçlayıp kötülememesi, ayıplayıp mahcup etmemesi, kınayıp tahkir etmemesi, vahyî terbiyenin bir sonucudur. Herkese güven veren asil duruşu ve hassas ruhuyla onun bütün hayatı âdeta Kur'an'ın vücut bulmuş hâlidir. O, nezaketi ve zarafetiyle çevresine ışık saçan bir kandil; vakarı ve ahlakıyla insanları iyiliğe, güzelliğe yönlendiren bir pusula gibidir.

Ahlakına Kur'an-ı Kerim'in şahitlik ettiği (Ahzab, 33/53.) Sevgili Peygamberimiz, Cahiliye toplumunun kaba, katı ve kırıcı tavırlarına rağmen Allah'ın lütfuyla neza-

ketinden asla ödün vermemiştir. Bu yüzden kısa sürede çevresinde büyük bir etki bırakmış; söz, tavır ve davranışlarıyla insanların kalplerini fethetmiştir. Nezaketli duruşuyla insanları nefret, adavet ve husumetten uzaklaştırıp kardeşlik, merhamet ve muhabbet iklimine taşımıştır. Böylece fertleri birbirine merhametle kenetlenmiş erdemli bir toplum ve bu toplumdan bütün dünyaya örnek olacak bir medeniyet inşa etmiştir. Kuşkusuz bu büyük devrimin önünü açan en önemli faktör, Resulüllah'ın herkesi ve hatta her canlıyı kuşatan eşsiz nezaketi, zarafeti, şefkat ve merhametidir. Nitekim Cenab-ı Mevla, "Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi..." (Âli İmran, 3/159.) ayetiyle bu hususa dikkat çekmektedir.

Ne var ki bugün bir kasırğa gibi insanları girdabına çeken çokluk yarışı, dünya malına tamahkârlık, kibir, haset gibi duygular dünyayı bir rekabet alanına dönüştürerek nezaket, merhamet ve güzel ahlak gibi değerlerin ihmal edilmesine ve aşınmasına sebep olmaktadır. Durmadan, soluklanmadan amansız bir şekilde zamanla ve birbirleriyle yarışanların kendilerini toplumun bir parçası olarak görmeleri ve nezaket prensiplerine riayet etmeleri hayli güçleşmektedir. Hâliyle bütün bu değer ve prensipler hayattan çekilmekte ve günbegün yokluğunu daha fazla hissettirmektedir. Oysa modern yaşam biçimlerinin etkisiyle bireyselleştikçe yalnızlaşan, yalnızlaştıkça bunalan ruhların sevgiye, kardeşliğe, dostluğa, arkadaşlığa, nezakete ve daha da önemlisi birbirlerine ne kadar da ihtiyacı var. ■

Tezhip: Saniye BORA

BAŞKASINA KARŞI İHTİMAM, HÜRMET VE SORUMLULUK

Prof. Dr. Asım Cüneyd KÖKSAL

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İhtimam ve hürmet

Güzel ahlakın kökeninde herkesin aynı Rabbin eseri ve kulu olması bakımından eşit olduğu, herkeste aynı insanlık kıymetinin tecelli ettiği anlayışı yatar. Her insanda ilahi nefha vardır, insan Rahman'ın binasıdır. Bu bakımdan her insan, salt insan olmasından dolayı saygıya değerdir. Başkasına ihtimam ve hürmet etmeyen kişi, kâmil insanlık olan Müslümanlık bir tarafa, henüz daha insanlığını tahkim edememiş demektir.

İnsanın başlangıçtaki ham, olgunlaşmamış, nefs-i emmare seviyesindeki hâli, her şeyi kendi menfaati açısından değerlendiren, her hususu kendine yontan, kendisini dünyanın merkezi sayan bir anlayışı benimser. Çocukluk devresini geride bıraktığı hâlde burayı aşamayan kişi beşeriyetin karanlık derekelerinde kalmış, insanlık değerleri henüz kendini onda göstermemiştir. Kur'an-ı Kerim'de, "... Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (Tegabün, 64/16.) buyrulur. Başkasını da kendimiz kadar düşünmeye başladığımız aşama insanlığın zemini sayılabilir. Allah Resulü, "Biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz." (Buhari ve Müslim) buyurarak bu zemine işaret eder. Kendimiz için istediğimiz, ihtiyaç duyduğumuz şeyi kendimiz yerine başkası için isteyebildiğimiz, kendimizi değil de başkasını düşünebildiğimiz (isar/diğerkâmlık) aşamalar ise insanlığın yüksek mertebeleridir. Cenab-ı Allah, Haşr suresinde bu yüksek hasleti övmüş (Haşr, 59/9.), ashab-ı kiram ise hayatlarında isarın en yüksek misallerini göstermişlerdir.

Güzel ahlakın ve başkasına karşı nezaketin en güzel, en esaslı tezahürleri mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'de ve Fahr-ı Kâinat Efendimizin sünnetinde yer alır. Yüce Kitabımızın güzel ahlaka işaret eden çok sayıda ayetlerinden bir tanesine işaret edelim. Duha suresinde, "İsteyeni/dilenciyi azarlama!" buyrulur. "sâil" kelimesi

**Güzel ahlakın
ve başkasına
karşı nezaketin
en güzel,
en esaslı
tezahürleri
mukaddes
kitabımız
Kur'an-ı
Kerim'de ve
Fahr-ı Kâinat
Efendimizin
sünnetinde yer
alır.**

Arapçada dilencinin yanı sıra herhangi bir şey soran veya talep eden kimse için de kullanılır. Bir şey soran veya herhangi bir talepte bulunan insanı terslemek Müslüman ahlakına sığmadığı gibi bir şey isteyeniyi cevapsız bırakmak yahut uzun bir süre cevap vermemek, kısacası muhatabımızı önemsemediğimiz intibabını verebilecek her türlü davranış dahi insanlık ve Müslümanlıkla bağdaşmaz.

Her hususta olduğu gibi başkasına karşı ihtimam ve hürmetin nasıl olması gerektiğine dair de en güzel örneğin sahibi, üsve-i hasene olan Allah Resulü'nün insanlarla muamelesine bakmak gerekir. Hz. Enes'in (r.a.) haber verdiği göre Resulüllah (s.a.s.) kendisine yönelen her bir kimseyle musafaha eder, karşısındaki elini çekmedikçe elini çekmez ve yüzünü çevirmedikçe o da çevirmezdi. (Tirmizi, Kıyamet, 46.) Resulüllah (s.a.s.) bir kimseye rastladığı zaman onunla konuşur, o kişi ayrılmadıkça da yüzünü ondan çevirmezdi. Musafaha yapsa o kimse elini çekmeden elini çekmezdi. Efendimizin dizlerinin, yanında oturan arkadaşının dizlerinden ileri çıktığı da görülmemiştir. (İbn Mace, Edeb, 21.) Resul-i Ekrem'in yalnız Müslüman değil gayrimüslim cenazeleri geçerken de ayağa kalktığı, kaynaklarda yer almaktadır. (Buhari, Cenaiz, 49; Nesai, Cenaiz, 45-47.)

Nebevi mirasın varisi olan âlim ve arifler de bu peygamberî örnekliliği takip eder, insanlardaki ilahi nefhaya nazar ederek her-

kese insan olmasından kaynaklı bir hürmet gösterirlerdi. Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin hamam ve kaplıcaı sevdiği nakledilir. Bir defasında kaplıcaya gittiğinde Emir Âlim isimli dostu, Mevlana'nın arkadaşlarıyla yalnız kalıp rahat etmesi için önce koşarak bütün insanları hamamdan dışarı çıkarır, havuzun kırmızı ve beyaz elmalarla doldurulmasını sağlar. Mevlana içeri girdiği zaman hamamın soyunma yerinde insanların aceleyle elbiselelerini giydiklerini ve utanarak acele ettiklerini, havuzun da elmalarla dopdolu olduğunu görünce der ki: "Ey Emir Âlim! Bu insanların canları elmadan daha mı az kıymetli ki onları dışarı çıkarıp havuzu elmalarla doldurdun? Yalnız elmalar değil bütün dünya ve içindeki şeyler de insan için değil midir? Eğer beni seviyorsan söyle de hepsi hamama girsinler. Fukarası, zengini, sağlamı ve zayıfı dışarıda kalmasın ki ben de onların paraziti olarak suya girebileyim." Emir Âlim utanarak insanların tekrar havuza girmesini sağlar, insanlar girdikten sonra Mevlana da havuza girer. (Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, Çeviren: Tahsin Yazıcı.)

İnsana ihtimam ve hürmet meselesine, günümüz hayatıyla irtibatsız birer menkıbe sayılmaması için hâlâ şahitleri bulunan yakın dönemlerden birkaç örnek verelim. Dede Paşa lakaplı Ârif Musa Baştürk (ö. 1973), 80 yaşını aşkın iken bulunduğu odaya 2-3 yaşındaki çocuklar da dâhil olmak üzere her giren insan için aya-

ğa kalkar, çocuklar oynarken içeri girip çıkmalar fazla tekerür edince de her girdiklerinde elini göğsüne götürerek "Gönül ayakta evladım." dermiş. Mahmud Sami Ramazanoğlu (ö. 1984), tren bileti alacağı zaman insanlar sırada beklemesin diye önceden bozuk para hazırlamış. Kimseye kızmaz ve kimseden kırılmazmış. Merhum Dedem Mustafa Asım Köksal (ö. 1998), telif çalışmalarıyla meşgulken sık sık habersiz misafirleri gelirdi. Çalışmasını bölüyor gerekçesiyle hiç kimseyi geri çevirmez, her gelenle ilgilenir, sıkılma emaresi göstermez, onlarla hâllerine uygun sohbet eder, sorularını cevaplandırır, ikramı bizzat kalkıp kendisi yapardı. Memleketimizin yakın dönem tarihinden verdiğimiz bu örnekler, yüzlerce benzeri arasından, Müslümanlığı özümseyip ilmiyle amel eden şahsiyetlerin insana nasıl ihtimam ve hürmet ettiğine dair yalnız temsil niteliğinde birkaç misalden ibarettir.

Sorumluluk ahlakı

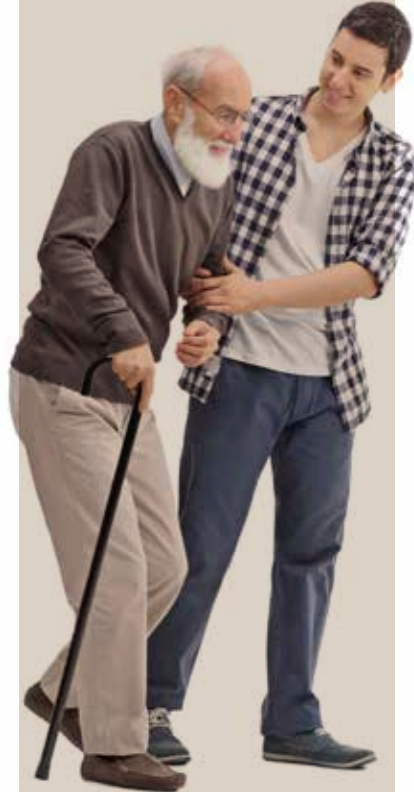
İnsan kendisini, başkalarıyla münasebetlerinde gerçekleştirir. Her türlü sahici ahlak tasavvurunda, karşıdakinin aslında bizim bir parçamız olduğu, "ben" ile "sen" in sözün hakiki anlamında birbirinden ayrıştırılmasının imkânsız olduğu bilinci vardır. "Ben" in kurucu unsurlarının en önemlilerinden birisi "ben olmayan"dır: Bu ben olmayan derece derece, en yakın aile çevresinden komşu ve dostlara, mahalle,

şehir ve ülke halkına, ortak inanç ve kültürün paylaşıldığı bütün insanlara ve nihayetinde tüm insanlığa kadar uzanır. Birbirimize karşı sorumlu oluşumuzun zemini buradadır.

Birbirine karşı sorumluluk hissedenden dayanışmacı toplumlarda (mesela ülkemizde 1970’li yıllara kadar kesintisiz biçimde yaşanan mahalle kültüründe) insanların birbirlerinin maddi manevi sıkıntılarını paylaştıkları, sevinçlerine ortak oldukları, aynı zamanda da birbirlerini ahlaki olarak kontrol altında tuttukları görülür. Böyle bir kültürde komşuluk çok önemlidir, herkes en yakınlarından başlamak üzere komşularından ve mahalle halkından haberdardır. Bir yemek yapıldığı zaman “burun hakkı” olarak yemeğin kokusunun ulaştığı komşulara ikram edilir. Mahalleden birinin başına bir felaket geldiğinde para toplanıp maddi sıkıntısı giderilir. Hiçbir şey yapılamadığında hiç olmazsa tebessüm edilir, güzel temenniler paylaşılır. Ebu Zerrü’l-Gıfari’den gelen bir rivayette, Allah Resulü, “Kardeşine göstereceğin tebessüm, bir sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yolu gösterivermen sadakadır; gözü sakat kimse için görüvermen sadakadır; yoldan taş, diken, kemik (gibi şeyleri) kaldırıp kenara atman sadakadır; kovandan kardeşinin kovasına su boşaltman sadakadır.” buyuruyor. (Tirmizi, Birr, 36/1956.) Yine Ebu Zer’den gelen bir rivayette Resul-i Ek-

İnsan kendisini, başkalarıyla münasebetlerinde gerçekleştirir. Her türlü sahici ahlak tasavvurunda, karşıdakinin aslında bizim bir parçamız olduğu, “ben” ile “sen”in sözün hakiki anlamında birbirinden ayırıştırılmasının imkânsız olduğu bilinci vardır.

rem şöyle buyurur: “Biriniz, yapacağı en küçük iyiliği dahi asla hakir görmesin! Yapacak hiçbir şey bulamazsa kardeşini güler yüzle karşılasın! Eğer et satın alır ya da bir tencere yemek pişirirsen suyunu biraz fazla koyup ondan komşuna da bir miktar ikram et!” (Tirmizi, Et’ime, 30/1833.) Adî b. Hâtim’in rivayet ettiği uzun bir hadiste de “Her biriniz yüzünü ateşten korusun da velev yarım hurma ile olsun, bunu bulamazsa velev tatlı sözle olsun.” buyrulur. (Tirmizi, Tefsiru’l-Kur’an, 1.)

Ayrıca komşu hakkına dair çok sayıda rivayet bulunduğunu, Allah Resulü’nün neredeyse komşuları birbirine vâris kılacak derecede komşuluğun önemine dikkat çektiğini de belirtmiş olalım.

Söylem ve eylem tutarlılığı içerisinde ahlaki benlikleri şekillenen insanlar nezdinde, başkasına verilebilenler yalnızca para veya maddi nesnelere değildir. İlgî, sevgi ve bunların en alt seviyeden göstergesi olan tebessümün de “sadaka” yani başkalarıyla doğruluk ve samimiyetin (sıdk) eşliğinde paylaşılan şeyler olarak nitelendirilmesi fevkalade önemlidir. Bireyciliğin arttığı zeminlerde, varsa yakın aile ve dostların oluşturduğu en yakın dairenin dışı “yabancı”dır. Yakın zamanlarda yaygınlaşan psikolojik birçok rahatsızlığın kökeninde, Maslow piramidinin alt tabakalarındaki ihtiyaçlarını halletmiş bireylerin yalnızlık ve ilgisizlik içine terk edilmesi yatmaktadır. ■

BİR ZARAFET ABİDESİ: **ALLAH ELÇİSİ**

Dr. Salih ŞENGEZER

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Tezhip: Sibel AK

“Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.”

(Kalem, 68/4.)

Cenab-ı Hakk'ın böylesine vurgulayarak beyan ettiği durum, özünde Efendimizin (s.a.s.) insanlığa öğrettiği hakikatlerin en yüce ve en üstün ahlaki temsil ettiğine işaret eder. Bu sebeptendir ki insanlık için dinin membaı olması hasebiyle, her türlü ahlaki faziletlerin ve erdemlerin en mükemmel örneği de bizzat kendisi olmaktadır. (Ahzab, 33/21.) Sayısız erdemler arasında en şumüllü olanlardan birisi zarafeti, letafeti, inceliği, kibarlığı ve her türlü edebi bünyesinde barındıran nezakettir.

Soyut şeyleri, net sınırlarla tanımlamak ve tasvir etmek her daim zor olmuştur. Özellikle de bu soyut olgu çok yönlü ise. O takdirde her boyutu için ayrı bir tasavvur geliştirmek durumunda kalınır. İşte ahlaki erdemler de bu kabilden mefhumlardır, her ufkunda ayrı suret, her derinliğinde ayrı ulvilik, her zirvesinde ayrı bir enginlik yer alır. Muhtemeldir ki en özlü ifadesiyle nezaket “muhatabın rızasına, takdirine, yararına veya iyiliğine uygun olan söz, tavır ve davranışları sergilemek” diye tarif edilebilir. Bu ilişkide muhatap insandır. Hatta tabiat ve eşya da bu muhatap kavramının sınırları içinde kalır. Aynı şekilde nezaketin söz ile olabileceği gibi bedenle de ortaya konulması mümkündür. İlave-

ten, tavırda ve fikirde de incelik ve nezaket tezahür edebilir. Şairin dediği gibi belki nezaketin en makbul yönü de budur:

*Nezaket-i beden nedir,
gönülde rikkat isterim!*

*Ben ağlarım o handedir, bu
hâle dikkat isterim...
(Ziya Paşa)*

(Lugat-ı Naci, ‘Nezâket’ md. s.896.)

Bütün bu unsurlar dikkate alındığında nezaketin üç boyuttan ve üç cihetinden söz etmek gerekir. Nezaketin, zarafetin ve letafetin somutlaşmış yani ete kemiğe bürünmüş hâlini ise Resulüallah'ın (s.a.s.) sözlerinde, fiillerinde ve tavırlarında izlemek mümkündür.

Allah Teâlâ için nezaket

İnsanoğlunun Yüce Mevla ile ilişkisi temelde iman ve itaat bağlamında kuruludur. Gerek iman gerekse itaat ilişkisini pozitif yönde gerçekleştiren kişiler, büyük ölçüde ahlaki faziletlerle bezenmiş olacaklardır. Ancak Yaratıcı ile kurulan bağda, kulu bir üst dereceye taşıyacak olan şey inancında ve taatında her türlü edebi ve nezaketi de yakalamasıdır.

Efendimizin (s.a.s.) ashabına öğretilerinde Allah Teâlâ'ya karşı olan nezaketin hem sözde hem bedende hem de tavırda ve fikirde nasıl gerçekleştirileceğine dair yönlendirmeler mevcuttur. Kendisine tesettür hakkında soru soran ashabına, kişinin gücü yettiği ölçüde avret yerlerini muhafaza etmesi gerektiğini bildiren Efendimiz (s.a.s.), devamın-

da kişinin yalnızken kıyafetsiz durmasının hükmünü soran kimseye de “Allah Teâlâ, kendisinden utanılmaya insanlardan daha layıktır!” cevabını vermiştir. (Ebu Davud, Hammam, 2.) Âdemoğlunun her an O'nun huzurunda ve gözetiminde olduğunu hatırlatan bu rivayet, kulun kendi bedensel tasarruflarında dahi Rabbine karşı her zaman edepli ve zarif bir davranış içinde olması gerektiğini göstermektedir.

Sözlü nezaket bağlamında ele alabileceğimiz bir hadislerinde Resulüallah Efendimiz (s.a.s.) “dehr” diye tabir ettiği “zaman” mefhumu için hakaretvari konuşulmasını yasaklamıştır. Gerekçe olarak da “zaman”a karşı söylenen olumsuz sözlerin, zamanı yaratan ve onu evirip çeviren Allah Teâlâ'ya döneceğini beyan etmiştir. (Müslim, el-Elfaz mine'l Edeb, 5.) Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın tasarrufunda olan konular için de sözlerde ve lafızlarda edep, nezaket ve nezahet gözetilmelidir.

Kulun Rabbine karşı asla ihmal etmemesi gereken vazifelerinden biri de duadır. Bu bilinçle hareket ederek, bir sefer sırasında yüksek sesle tekbir getiren ashabını müşahede eden Hz. Peygamber (s.a.s.) onları: “Ey insanlar! Siz sağır ya da gaip (kayıp) olan birine dua ediyor değilsiniz.” sözleriyle uyarmış ve Cenab-ı Hakk'ın kendilerine çok yakın olduğunu hatırlatmış (Ebu Davud, Tefri-u Ebvabi'l Vitr, 26; Müslim, Zikir ve Dua, 44.), kişinin buna münasip hâl

ve tavırlarla, kendisine şah damarından yakın olan (Kaf, 50/16.) Yüce Mevla'ya yakarması gerektiğini öğretmişti. Yine, uzun bir yolculukta olup toza toprağa bulanmış bir hâlde ellerini Allah'a açarak dua ettiği hâlde; yediği, içtiği ve giydiği şeylerin haram olmasından ötürü duası kabul olmayan bir kimseyi zikreden (Tirmizi, Tefsiru'l Kur'an, 2.) Efendimiz (s.a.s.), o kimsenin bu hâlinin iman ve itaat adabına uymadığını, yaptığının nezaketten uzak bir tavır olduğunu da dolaylı olarak bildirmiştir. Aynı şekilde, en büyük acılardan biri olan evladını yitirme gibi bir imtihanla sınıandığında da "Göz yaş döker, kalp üzüdür fakat biz ancak Rabbimizin razı olacağını söyleriz." (Müslim, Fedail, 62.) buyurarak imanlı bir kulun çetin sınavlar karşısında da Yüce Yaratıcı'ya karşı nasıl bir tavır takınması gerektiğini bizzat yaşayarak göstermiştir.

İnsanlar için zarafet

Şüphesiz ki beşer, sosyal bir varlık olmasının bir uzantısı olarak kendisi ile aynı varlık kategorisinde olan insanlarla pek çok değişik ilişkiler kurar. Ebeveynlik, evlatlık, büyüklük, küçüklük, dostluk, düşmanlık gibi pek çok sosyal ilişki insanlar arasında cereyan eder. Bütün bu ilişkilerin, düzenli ve sağlıklı ilerleyebilmesi için de karşılıklı nezaket ve saygı bağlamında, hak ve adalet düzleminde yürütülmesi icab eder. Bir beşer olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) her türlü sosyal ilişkiyi bizzat yaşayarak ve insanlara nasıl olması gerektiğini göstererek ümmetine en güzel numune-i imtisaldir, günümüz tabiriyle rol modelidir. Onun di-

Yaratıcı ile kurulan bağda, kulu bir üst dereceye taşıyacak olan şey inancında ve taatinde her türlü edebi ve nezaketi yakalamasıdır.

ğer insanlara karşı ifadelerinde ve hitabında hep zarafet ve incelik vardır. Eşlerini "Hatice (kendi döneminin) en hayırlı kadınıdır." (Buhari, Menakıbü'l Ensar, 20.) diyerek hayırla anması, "Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir." (Müslim, Fedailü's Sahabe, 89.) ifadesinde olduğu gibi güzel teşbihlerle onları her fırsatta taltif etmesi, çocuklara selam vermesi (Buhari, İstizan, 15.), onlara sözlü latifeler yapması (Müslim, Adab, 30.), ashabıyla konuşurken kolayca anlaşılın diye sözlerini bazen üç kez tekrarlaması (Tirmizi, Menakıb, 9.), onları usandırmamak için vaazlarını ve sohbetlerini belirli günlere tahsis etmesi (Müslim, Sıfatü'l Münafikin, 82.), dinleyenlerin ezberleyebileceği kadar yavaş konuşması (Tirmizi, Menakıb, 9.), kendisine özlü konuşma kabiliyetinin lütfedildiğini ifade etmesi (Buhari, Cihad, 122.) Resulüallah Efendimizin (s.a.s.) sözlerindeki zarafetini ortaya koyan misallerdir.

Toplum içerisinde kişinin sadece sözüyle değil hâliyle de yer alması hasebiyle hâlindeki zarafet de ayrı bir güzellik teşkil eder. Malı mülkü olduğu hâlde kıyafetine dikkat etmeyen ashabını "Madem Allah sana mal ihsan etmiş, o hâlde Allah'ın nimet ve cömertliğinin belirtileri üstünde görünsün." (Ebu Davud, Libas, 14.) buyurarak güzel giyinmeyi telkin ettiği gibi bizzat saçları tarayıp güzel elbiseler giyerek de (Tirmizi, Libas, 4.) iyi giyinme konusunda örnek olmuş, bedendeki zarafetin nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Ayrıca sık sık banyo yapılmasını (Müslim, Cuma,

9.), saçları olanların saç bakımına özen göstermesini emretmiş (Ebu Davud, Tereccül, 3.), insanın bedenini nasıl yıpratıldığından sorulacağını hatırlatmıştır. (Tirmizi, Sifatü'l Kıyame, 1.)

İnsanlara karşı olan tavırlarında da en zarif şahsiyet olan Hz. Peygamber (s.a.s.), onlar arasında hayâli davranır, hoşlanmadığı durumlar olduğunda bunu yüz ifadesiyle belli ederdi. (Buhari, Edeb, 72.) Sevindiği anlarda ise nur cemâli bir ay parçası gibi parlar, mutluluğu yüzünden okunurdu. (Buhari, Menakıb, 23.) Kendisinden bir şey istendiğinde asla “hayır” demez (Müslim, Fedail, 56.), Müslümanın kendisi için istediği her şeyi kardeşi için de isteme anlayışı içerisinde olmasını öğütlerdi. (Tirmizi, Sifatü'l Kıyame, 59.)

Tabiat için letafet

Dünya hayatının istenilen düzeyde ve sağlıklı olarak idamesi için insanoğlunun bu dünyanın varlığının esaslarından olan hayvanlarla ve doğayla münasebetlerini dengeli bir şekilde ayarlaması gerekir. Bu dengenin nasıl ve ne ölçüde olacağını, bir Müslümanın diğer canlılara ve doğaya karşı nasıl latif tavırlar sergilemesi gerektiğini yine en güzel örnek ve en etkin öğretici olan Hz. Peygamber'den (s.a.s.) öğreniyoruz. Yeryüzünü paylaştığımız ve her yönüyle kendilerinden istifade ettiğimiz canlılar konusunda en hassas sınırları bizzat kendisi çizmiştir: Bir serçeyi ya da ondan daha büyük bir canlıyı haksız yere öldürenin Allah Teâlâ'ya mutlaka bunun hesabını vereceğini (Nesai, Sayd, 34.), her canlıya

yapılan iyiliğin sevap ile mukafatlandırılacağını (Buhari, Müsakat, 9.), canlıları hedef tahtası yapmanın (Müslim, Sayd, 58.) ve hayvanları dövüştürmenin kesinlikle yasak olduğunu (Tirmizi, Cihad, 30.), kesilecek olan hayvana bile şefkatle ve onu rahatlatma inceliğini göstererek muamele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. (Müslim, Sayd, 57.)

Tabiata karşı da ayrı bir hassasiyet ve zarafetle davranan Efendimizin (s.a.s.) Uhud'a muhabbetini beyan etmesi (Buhari, Megazi, 82.), yeryüzünü temiz sayması (Müslim, Mesacid, 5.), rahatsız edici şeyleri yoldan kaldırmayı sadaka olarak görmesi (Buhari, Cihad, 128.) kıyamet koparken bile imkân varsa eldeki fidanın dikilmesini tavsiye etmesi (İbn Hanbel, 3/184.), ihtiyaç fazlası yapılan binaları vabal olarak vasıflandırması (Ebu Davud, Edeb, 156-157.) onun doğaya karşı olan hassasiyetinden ve letafetinden ileri gelmektedir. Yine, durgun bile olsa suların kirletilmesini yasaklaması da (Müslim, Taharet, 95.) aynı inceliğin uzantısıdır. Bu hükümlerin asırlar sonra bir şiir olarak ifadesi ise şöyledir:

Gölgesinde otur amma

Yaprak senden incinmesin.

Temizlen de gir mezara

Toprak senden incinmesin.

...

İl göçsün göçtüğün vakit

Yol yansın geçtiğin vakit

Suyundan içtiğin vakit

Kaynak senden incinmesin.

(Abdurrahim Karakoç, Yasaklı Rüyalar.)

Hasıl-ı kalam

Aslında sözün özü, dininin hassasiyetlerini yaşayan Müslüman, pek tabii olarak nazik, kibar, zarif ve incelikli bir şahsiyet olur. Bu savın doğruluğunun göstergesi ise bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamalarıdır. Ondan (s.a.s.) öğreniyoruz ki, insanoğlu her şeyden önce bir kul olarak Rabbine karşı edepli, zarif, mütevazı ve ince fikirli davranmalıdır. Doğaya ve eşyaya karşı ölçülü hareket ettiği gibi insanlar arasında da kırıcı olmadan, kaba ve itici davranmadan geçim sürmelidir. Bunun bir tatbikatı da Efendimizin (s.a.s.) ashabına yumuşaklıkla ve incelikle davranmasıdır. Bu yüzden, ashabi ondan uzaklaşmamış etrafında kenetlenmişlerdir. (Âl-i İmran, 3/159.) ■

**Sözün özü,
dininin
hassasiyetlerini
yaşayan
Müslüman, pek
tabii olarak
nazik, kibar,
zarif ve incelikli
bir şahsiyet
olur.**

EDEPLE GELEN LÜTUFLA GİDER

Doç. Dr. Betül GÜRER

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsan, Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki halifesidir. Sadece bu özelliği bile onun kıymet ve şerefini ifade açısından yeterlidir. Gönül ehli kimseler, halifeliğinin yanı sıra insanı, Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarının bir aynası, yani tecelligâhı olarak görmüşlerdir. Onlara göre Allah'ın güzel isimleri, insanlar aracılığıyla kâinata akseder. O hâlde insan bir aynadır: filleri, sözleri ve âlemde bıraktığı iz ile kendi aynası. Sevgili Peygamberimizin, "Mümin, müminin aynasıdır." (Ebu Davud, Edeb, 49.) hadisinden hareketle din kardeşinin fillerinin ve tavırlarının aynası. Buna Hakk'ın sıfatlarının ve esmasının aynası, başka bir ifadeyle mazharı olmasını da ilave edersek âlemdeki her şeyin insanda yansıdığını söyleyebiliriz.

Şeyh Galip, "Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen / Merdûmi dîde-i ekvân olan âdemsin sen" şiirinde, "Kendini kıymetli ve şerefli gör, çünkü sen kâinatta yaratılmışların özü/göz bebeği olan insansın", bundan dolayı tüm yaratılmışlar içinde en değerli sensin, demektedir.

Sufiler, âlemin yapısı bütün girift ayrıntılarıyla bir minyatür şeklinde insanda yansıdığı için insanı küçük âlem (mikrokozmos), kâinatı büyük âlem (makrokozmos) olarak isimlendirmişlerdir. Onlara göre küçük âlem olan insan, büyük âlem olan kâinatın ruhu ve sebebidir. Büyük âlemde olan her şeyin benzeri küçük âlemde de olduğu için insan kâinatın bir özetidir. Bu bakımdan Hak, en mükemmel biçimde insanda tecelli etmektedir.

Cenab-ı Hakk'ın bizatihi şerefli kıldığı insanın, aynı değer de tavrı ve muameleyi hak ettiği ve sadece buna layık olduğu açıktır. Hz. Peygamber'in hayatı boyunca arkadaşlarına, eşlerine, çevresindeki çocuk büyük herkese hatta hayvanlara dahi bu değere layık şekilde davrandığına dair sayısız örnek İslami literatüre girmiştir. Peygamber Efendimizin bu tavrını miras olarak taşıyan Allah dostları, insana hürmeti Hakk'a hürmet, insana muhabbeti Hakk'a muhabbet şeklinde düşünmüşlerdir. Horasanlı tasavvuf büyüklerinden Hâtim-i Esam, ismindeki "esam/duymayan/sağır" lakabını huzuruna gelen birine gösterdiği nezaket sebebiyle almıştır. Bir gün Hâtim-i Esam'ın huzuruna biri gelir ve ona bir soru sorarken bir anda yellenir. Bunu fark eden Hâtim, misafir mahcup olmasın diye kulağı duymuyor veya çok az duyuyormuş gibi davranmaya başlar. Rivayete göre, kişi vefat edene kadar Hâtim bu tavrını sürdürür ve buna bağlı olarak da "esam/duymayan" lakabıyla meşhur olur.

Gönül ehli sufiler insan incitmemeyi, İslam ahlakının asıl unsurlarından biri kabul etmişlerdir. Anadolu'nun muhabbet timsali Yunus Emre,

*"Bir kez gönül yıktın ise/
Bu kıldığın namaz değil*

*Yetmiş iki millet dahi/
Elin yüzün yumaz değil*

*Bir gönülü yaptın ise/
Er eteğin tuttun ise*

*Bir kez hayır ettin ise/
Binde bir ise az değil"*

Tezhip: Saniye BORA

şiiyle gönül kırmamayı ve insanların gönüllerine nezaketle dokunmayı, ibadetlerin birer tamamlayıcısı olarak ifade etmektedir. İslam'ı daha çok gönül eksenli anlamış ve yaşamış olan Anadolu halkı, özellikle tarihte fethettiği bölgeleri sadece toprak olarak sınırlarına katmamış, aynı zamanda orada yaşayan insanlara nezaket ve adaletle muamelede bulunmuştur. Çünkü beldeleri fethetmek demek oradaki in-

sanların gönüllerini de fethetmek demektir. Eğer bu insanların gönüllerine girilmemişse zaten o bölgede fazla kalmak mümkün olmayacaktır. Türk dervişleri, yerleştikleri Anadolu, Kafkasya, Balkanlar gibi bölgelerde karşılaştıkları insanlara kavgasız, baskı ve zorbalık olmaksızın Hakk'ın tecelligâhı ve nazargâhı olan insan onuruna layık şekilde davranmıştır. Bu yüzden Balkanlar, henüz Fatih'in orduları oraya girmemişken orayı tasavvuf ahlakıyla mayalamış olan dervişler tarafından zaten fethe-dilmiştir.

İslam coğrafyasının gönül fet-hini gerçekleştiren, adları kimi zaman alperenler olarak anılan kimi zaman Hak dostu denilen sufilerin mutlak anlamda insan telakkisi, insanın mükerrem bir varlık olmasına odaklanır. Ayrıca onların nezdinde her insan potansiyel bir Müslümandır. Bu sebeple insanlarla didişmek, kavga etmek, kırmak, incitmek yerine onlarla dost olmayı, arkadaş olmayı, komşu olmayı ve gönüllerini almayı, kısaca onlarla iyi geçinmeyi tercih etmişlerdir. Bu insan tasavvurundan Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli ve Eşrefoğlu Rumi gibi şahsiyetler doğmuştur. Bu şahsiyetler ve onlarla aynı geleneğe mensup tasavvuf ehli, hoşgörü ve nezaketi, Âdemoğlunun Hakk'a ve hakikate, iyiye ve doğruya bir şekilde ulaşacağına duydukları ümit ve güvenden dolayı hayatın temeli olarak görmüşlerdir.

Hız. Mevlana, “Hangi tohum, toprağa atıldı da bitmedi? Neden insan tohumu için aynı şeyi düşünmüyorsun?” (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Dîvân-ı Kebîr, c. II, gazel no: 911.) derken insanın kusuruna değil, doğru fiillere ulaşabilmesinin her zaman imkânına odaklanmıştır. Esasen onun yaşadığı yüzyılda bıraktığı etki bu mesajının somut bir işaretidir. Mevlana'nın hayatta olduğu XIII. yüzyıl, insanların ümitsizliğe düştüğü bir süreçtir. Doğudan gelen Moğol istilaları, batıdan gelen Haçlı orduları ve içerideki taht kavgaları, insanları umutsuzluğa sürüklemiştir. İnsanlar bu korku ve ümitsizlik ikliminden, Mevlana'nın, “Allah sevgisiyle buluşalım, birbirimizi sevelim, edeple nezaketle davranalım, kavgâ ve kanla olmaz, kurtuluş bundadır.” öğüdüyle çıkmıştır. Bu öğretî, o ölü topraklardan, çürümüş gövdeden Osmanlı çınarının yükselmesine zemin hazırlamıştır.

İslam ahlakının pratik, estetik ve zarîf uygulaması şeklinde tarif edilebilecek tasavvuf ahlakı, merkeze insana ve tüm yaratılmışlara saygıyı koyarak bir gelenek üretmiştir. Öyle ki bu gelenekte sadece insana hürmet değil, hayvanlara hatta cansız varlıklara dahi saygı esastır. Mesela, Mevlevî derişleri semaya kalkacakları esnada üzerlerinde bulunan hırkalarını çıkarır ve onu yere bırakırlar. Ancak her bir deriş hırkayı yere bırakmadan önce onu öper, yani ona saygı ve muhabbetini izhar eder. Çünkü sufi geleneği, hem insana hizmet etmesi sebebiyle hem de Hakk'ın bir mazharı olduğu düşüncesiyle eşyaya

Dünyadaki işlerin bütünü, İslam kültüründe edep olarak adlandırılan saygı ilkesiyle yönetilmektedir. Edebin bir anda hayattan çıkarılması, tam anlamıyla kaosu doğuracaktır.

hürmeti âdet edinmiştir. Bu duyarlılık ise Anadolu insanına, “Edeb Ya Hû” ilkesiyle yansıtmış, hatta bu toprakları, bu anlayış çevresinde şekillendirip dönüştürmüştür.

Tasavvufî terbiyenin başat değerlerinden biri olan edebî yaygın kullanımıyla adabın birinci esası nezakettir. Çünkü çevresine karşı hassas, zarîf ve saygılı olmayan kimsenin kendisine ve âleme pozitif bir katkısı olmayacaktır. Ayrıca edep, insana, hayvana, bitkiye, çevreye daha geniş ifadeyle âleme saygıyı ifade etmektedir. Dünyadaki işlerin bütünü, İslam kültüründe edep olarak adlandırılan saygı ilkesiyle yönetilmektedir. Edebin bir anda hayattan çıkarılması, tam anlamıyla kaosu doğuracaktır. Bu durumun tersini düşündüğümüzde ise yani hayata edebî hâkim kıldığımızda karşılaşacağımız şey, Hakk'ın lütfu olacaktır. Zira edep, Hakk'ın lütfunun vesilesidir.

İnsanlar arasındaki iletişimin yaygın ve çok kolay olduğu bu çağda, iletişim krizlerinin ve yanlışlarının önüne geçmek için gerekli olan şey, insanın onurlu ve halife varlık olduğunu tekrar tekrar hatırlamaktır. Çünkü insana yapılan haksızlık, Hakk'ın hukukunu çiğnemek, insana yapılan saygısızlık aslında Hakk'a karşı edepsizlik demektir. Bu hassasiyeti bize hatırlatacak çağrılar İslam kültür ve geleneğinde sayısız defa yapılmıştır. “Ben gelmedim dava için, benim işim sevi için/ Dost'un evi gönüllerdir, gönüller yapmaya geldim.” diyen Yunus Emre, gönül yapmayı insan olmanın temeli saymıştır. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Fatma Asiye ŞENAT: “İslam, nezaketin ve güzel ahlakın öncelendiği bir dindir.”

“Ne kimse senden incinsin ne sen bir kimseden incin” şiarıyla bir hayatı biz Müslümanlara sunan İslam’da, Kur’an ve sünnet perspektifinden nezaket nedir ve Müslümanca bir yaşayış için neden önemlidir?

Türkçemizde başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik anlamına gelen nezaketin, hayatın içinde nasıl karşılık bulabileceğine dair örneklik teşkil eden pek çok ayet yer almaktadır. Kur’an’ın inanan insanı tanımlamada kullandığı kelimelerden biri ih-sandır ve bu kelime güzel, güzellik, güzel davranmak gibi anlamlara gelir. Böyle bir kodlama, en baştan inananı güzel hâllere rabteder. Bu bağlamda Kur’an’da kötülüğe karşı bile güzel davranmanın önemine vurgu yapıldığı hatırlanmalıdır. “İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel şekilde sav. Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.” (Fussilet, 41/34.)

Müslüman bir kimse, olumlu ahlaki özelliklerini nasıl geliştirip yetiştirmekle mükellefse fıtratında var olan nezaket ve zarafeti de geliştirmek zorundadır.

ayetinde buyrulduğu gibi nezaketli davranışların düşmandan sıcacık bir dost kazandırdığından söz eder. Yine Hucurat suresindeki “Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” (Hucurat, 49/11.) ayetinde olduğu gibi nezaket dolu bir ilişkiyi bize öğütler.

Nezaketi, kişinin, evvela kendi değerini bilmek sonrasında karşındaki canlı ya da cansız herhangi bir varlığın değerini bilmek olarak görmek gerekir. Yani nezaket, kendi değerini ve karşındaki varlığın değerini bilen birisinin gerçekleştirebileceği bir eylem olarak nitelendirilmelidir. Allah’ın (c.c.) Şems suresinde,

“İyilik ve kötülük kabiliyeti verene ant olsun ki” derken de insanlara hem güzel tutumların hem olumsuz tutumların kodlandığı bilgisine sahib oluyoruz. Nezaket aslında diğer olumlu ve olumsuz ahlaki özellikler gibi insana kodlanmıştır. Müslüman bir kimse, olumlu ahlaki özelliklerini nasıl geliştirip yetiştirmekle mükellefse fıtratında var olan nezaket ve zarafeti de geliştirmek zorundadır. Dolayısıyla nazik olmak, “olursa güzel olacak ama olmadığında da sorun teşkil etmeyen” bir hâl değildir. İmanın/insanlığın zirvesine giden yolun nezaketten de geçtiğini fark etmek önemli.

“Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem, 68/4.) ayetinde buyrulduğu gibi yüce ahlakın temsilcisi Hz. Muhammed’in (s.a.s.) hayatında nezaket ve zarafet nasıl içselleşmiştir? Günümüz insanı bu nezaket ve zarafetten kendine nasıl dersler çıkarmalıdır?

İman ve ahlakın zirvesindeki bir insan dediğimizde zaten nezaket ve zarafet başta olmak üzere iyi ve güzel hâller kendisine yerleştirilmiş insan demektir. Dolayısıyla da Peygamber Efendimizde gördüğümüz zirve iman ve ahlakın tezahürü olarak bu hâller karşımıza çıkıyor. Hz. Peygamber’de gördüğümüz o zirve nezaket imanın âdeta özü, usaresi gibidir. Nezaket varoluşun temelinde olduğu için işlenerek bir bina gibi düşündüğümüz imanı, zeminden itibaren zirveye doğru sarmaşık gibi saran bir değerdir. Nezaket ve zarafet, insanın iç dünyasından dış dünyasına doğru geliştirmiş olduğu, en önemli kararlardan, kritik anlardan en sıradan tutuma kadar hayatı kuşatan hâllerdir. Günümüz insanı da nezaketi sadece dışarıdan görülen davranışlar ve değerlermiş gibi algılamamalı. Bunun imani ve ahlaki bağlantısını kurmalı. O yüzden nezaketi kendi değerini bilmek, sonrasında karşındaki canlı ya da cansız herhangi bir

varlığın değerini bilmek olarak değerlendirilmeli. İşte o zaman Peygamberimizin insanlara ve diğer canlılara yönelik nezaketini anlayabiliriz. Sonrasında Peygamberimizin örnekliğini esas alarak eşlerine, sahabe-sine ve diğer canlılara karşı davranışlarını günümüz koşulları çerçevesinde hayatımıza yerleştirmeliyiz. Yani onun nezaketini, yine ondan aldığımız ilhamla günlük hayatımıza yansıtma sorumluluğunu kuşanmamız gerek.

“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın senin etrafından dağılıp giderlerdi...”
(Âl-i İmran, 3/159.) ayetinden hareketle nezaketin özelliklerle İslam’ı tebliğ ve irşad açısından öneminden söz eder misiniz?

Allah (c.c.) Bakara suresinde, “Dinde zorlama yoktur.” buyurarak evvela kendi ilahi nezaketini ortaya koymuş ve bu öğretiyi de tüm Müslümanlara ilan etmiştir. Dolayısıyla İslam dininin kendisi tam da nezaketin ve güzel ahlakın öncelendiği bir dindir. Sizin bahsettiğiniz ayette de insanlara karşı yumuşak davranmayı, kaba ve katı olmamayı öğütleyerek dini anlatmamızı istiyor ve ayetin devamında da “Eğer kaba, katı yürekli olsaydın senin etrafından dağılıp giderlerdi.” diyerek bunun nedenini açıklıyor. Allah’ın (c.c.) bizlere bu buyruklarından hareketle; nezaketli davranmanın tebliğ ve irşad faaliyetlerinde insanların sırça köşkü olan gönüllerine giden yolları açan bir anahtar olduğunu anlıyoruz. Peygam-

**Allah (c.c.)
Bakara
suresinde,
“Dinde zorlama
yoktur.”
buyurarak
evvela kendi
ilahi nezaketini
ortaya koymuş
ve bu öğretiyi
de tüm
Müslümanlara
ilan etmiştir.**

berimiz Hz. Muhammed’in de (s.a.s.) tebliğ ve irşad esnasında nezaketiyle, zarafetiyle ve eşsiz hoşgörüsüyle insanların gönüllerini kazandığını biliyoruz. Bizler de yaşadığımız dini yine o dinin bizlerde oluşturacağı nezaket ve zarafet kuralları çerçevesinde anlatmalıyız. İnsanları inançlarından, yaşadıkları hayattan ötürü asla hakir görmeden ve yargılamadan sabırla anlatmalıyız. Sabırla diyorum çünkü insanların sırça köşkten yapılmış gönüllerine girebilmek o kadar da kolay değildir. İnanmayan hatta bizlere karşı saldırgan ifadeler kullanan kimsenin bile derununda Allah’ın herkuluna bahşettiği zarif, güzel bir yapının ve doğanın var olduğunu unutmamalıyız. O sırça saray olan gönül göz önünde bulundurarak o kaba saba tutumları birazcık da görmezden gelmeliyiz.

Nezaket, insan hayatında neleri tanzim eder ve adab-ı muaşeret bağlamında hangi davranışları hayatımıza kazandırır?

Mümince bir duruş; imanın, ahlakın esaslarının eksiksizce yerine getirildiği ve sergilendiği bir duruştur hiç kuşkusuz. İman ve ahlaka sarmalanmış bir şekilde insanın fitratından gelen nezaket de fitrata yani yaratılışına göre davranmayı gerektiren bir kurallar silsilesidir. Müslümanın hayatının her alanını süsleyen bu kurallar kişinin giyimine kuşamına, konuşmasına, yürümesine, yeme içmesine, başta yakınları olmak üzere insanlarla münasebetlerine kadar tüm hayatını tanzim eder. Ayrıca nezaket, başkalarına karşı şiddet, küfür

ve saldırganlık gibi davranışlardan kaçınmayı gerekli kılar. Dahası kişiyi gıybet, dedikodu gibi olumsuz konuşmalardan; kötü düşüncelerden de men eder. Nezaket, adab-ı muaşeret dediğimiz hayatımızın her alanına sirayet eden kural-ları da beraberinde getirir ki bunlar: Selamlaşmaktan selamı yaygınlaştırmaya, hasta ziyaretinden cenazelere katılmaya, iyi geçinmekten güzel söz söylemeye, kardeşlik bağıını sürdürmekten akrabayla ilişkiyi kesmemeye, ikramda bulunmaktan hediyeleşmeye, ayıp ve kusurlarını araştırmamaktan eziyet ve zarar vermemeye kadar pek çok şekilde karşımıza çıkar.

Müslümanın âdeta alameti farikası olan nezaket ve zarafet, kişiye psikolojik anlamda neler kazandırır? Bunların değiştirici ve dönüştürücü etkisi toplum hayatına nasıl yansır?

Ruhun her türlü kötü hasletlerinden ve her türlü kaba sabalığından arındırılmış hâlidir nazik ve zarif olmak. Dolayısıyla nezaket ve zarafet psikolojiyi olumsuz etkileyen kin, öfke, hodbinlik gibi davranışları yok edip insan ruhunu teskin ve tezkiye eden güzel hâllere kapı aralar. Ruha iyi gelen nezaket ve zarafet, insanın evvela kendi değerini bilmesine yol açar, bu da ona bir saygınlık kazandırır. Bu durum kişinin öz güvenini güçlendirir. Ayrıca başkalarına karşı nazik ve zarif davranışlar, iletişimde kibar ve saygılı olmayı da beraberinde getirir ki bu da etkili iletişimi ve sosyal ilişkilerin kalitesini yükseltir. Bu iyi niyet,

hoşgörü yüklü davranışlar da başkalarının duygularını anlama, empati yapabilme becerisi kazandırır. İyi niyetli davranışlar kişinin hem çevresine hem kendisine eşsiz bir huzur tesis eder. Böylesi bir huzurun içerisinde stresi yönetmek çok daha kolay hâle gelebilir.

Başkalarına karşı incelikli davranma, yumuşak huylu olma diye altını çizdiğiniz nezaket, hayatın içerisinde her ne olursa olsun sürdürülmesi gereken bir davranış mıdır? Kişinin buna ara vermesi gereken durumlar var mıdır? İslami açıdan bu denge nasıl kurulmalı ve nasıl sağlanmalıdır?

Nezaketin en önemli hususlarından biri kendi haddini bilmek, muhatabına da bir sınır çizmektir. Nezaket başkasının hukukunu ihlal etmemekse aynı zamanda kişinin kendi hukukunun da çiğnenmemesi demektir. Kişinin karşısındaki insan, kendisine yönelik nazik ve zarif davranışları bir sömürü hâline getirmiş ya da getiriyorsa onu bu davranışlardan mahrum bırakmak esastır. Ancak bu mahrumiyet de kişinin kaba saba davranması anlamına gelmemelidir. Hz. Peygamberi ziyarete gelen sahabeyi Yüce Allah'ın "...Yemeği yiyince de hemen dağılın. Sohbet için beklemeyin. Çünkü bu davranışınız Peygamber'i rahatsız etmekte, fakat o sizden de çekinmektedir. Allah ise gerçeği söylemekten çekinmez..." (Ahzab, 33/53.) buyurarak uyarması ve Peygamber Efendimizin sarımsak ya da soğan yiyenin mescitten ayrılma-larını istemesi İslami açıdan

dengeyi çok güzel ortaya koymaktadır. O da bireysel ve sosyal hayatta uyulması gereken kurallara uymak, kimsenin kimseyi rahatsız etmesine müsaade etmemek yani herkesin kendi hukukunu koruması ve başkasının hukukuna da riayet etmesidir. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Fatma Asiye Şenat, 1968 yılında Balıkesir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Eskişehir'de tamamladı. 1991'de A.Ü.İ.F.'den mezun oldu. Fakülte yıllarında başladığı hafızlık çalışmasını, 1992–1997 yılları arasında imam hatip lisesi meslek dersleri öğretmeni olarak görev yaptığı Kızılcahamam'da tamamladı. 1995 yılında "Kur'an'ın Tabiattaki Nimetleri Değerlendirilmesi" konulu çalışmasıyla yüksek lisansını, 2003 yılında "Kur'an ve Gelenek Açısından İtaat Olgusu" adlı çalışmasıyla doktorasını A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak tamamladı. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon-Sinema bölümünden 2014 yılında mezun oldu. 1997-2014 yılları arasında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (şimdiki adıyla Necmettin Erbakan Üniversitesi İ.F.) tefsir ana bilim dalında çalıştı. 2010'da yardımcı doçent, 2013'de doçent, 2018'de ise profesör kadrosuna atanan Şenat, 2014 yılından bu yana Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tefsir ana bilim dalında görev yapmaktadır. Çalıştığı iki üniversitede de farklı idari ve akademik görevler üstlenen Fatma Asiye Şenat iki çocuk annesidir. Şefik Can Mevlana Uluslararası Eğitim ve Kültür Derneği, Tefsir Akademisyenleri Derneği ve Rumi Türk Musikisi Topluluğu, Osmangazi Üniversitesi Türk Müziği Topluluğu üyesidir.

KUR'AN'IN EĞİTİM VE İRŞADINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Diyaret İşleri Başkan Yardımcısı

Bilindiği üzere Kur'an, sahabe-i kiramın İslam davetinde oynadığı rolden bize çokça bahseder. İlk Kur'an nesli, Yüce Allah'ın gönderdiği mesajlara doğrudan muhatap olan, ivazsız ve tavizsiz bir şekilde bunları uygulamaya çalışan kimselerdi. Başka bir ifadeyle onlar bu tavizsizliklerinin bedelini canları ve mallarıyla ödemişlerdi. Nitekim ashabin bu hasbiliği, ilahi buyruklar karşısında onların "emrin başımız üstüne" (Bakara, 2/285.) mealindeki ifadeleriyle dile getirilir. O bakımdan ayetler ve siyer eşliğinde sahabenin hayat felsefesini yeniden keşfetmeye bugün çok ihtiyacımız vardır. Aksi takdirde, bizi tembelleğe ve rehavete sürükleyen, yeni

yeni Müslümanlık algıları üretmeye devam edeceğiz.

Asr-ı saadet sonrasında, asırlar boyunca Kur'an'ın aydınlık yolunda yürüyen ve sayısını bilemediğimiz nice salih insanlar, topluluklar ve milletler gelmiş geçmiştir. Diğer taraftan ilk dönemlerden itibaren Kur'an, başta tefsir, kelim, fıkıh, Arap dili, kıraat, tecvit ve hat olmak üzere çeşitli ilim ve sanat dallarının konusu olmuştur. Elbette ki bunlar, İslam medeniyetinin gelişmesine ve toplumsal ihtiyaçlara bağlı olarak Kur'an'la kurulan ilişki biçimleriydi. Avam dediğimiz toplum çoğunluğunun Kur'an'la olan ilişkisi de daha ziyade okumak, sevap kazanmak ve geçmişlerin ruhuna bağışlamak şeklinde olmuş-

tur. Başka bir ifadeyle, sonraki dönemlerde Kur'an'ın belaları def etmek ve şifa bulmak için okunması ayrı bir önem kazanmıştır. Böylece Kur'an, bir taraftan bilginler düzeyinde birçok ilmin, diğer taraftan ise halk seviyesinde farklı ilişki biçimlerinin konusu olmuştur. Bugün de bu anlayış ve uygulamalar devam etmektedir. Sonuçta, tarihî süreçte insanların Kur'an'la olan ilişkisinde, ilk dönemlerdeki doğrudan amele ve eyleme dönük özelliğinde bir farklılaşma olduğunu söylemek mümkündür.

Kur'an'la ilgili bahsedilen uygulamalar, elbette ki tabiatı itibarıyla yanlış değildir. Yanlış olan, bunların esas kabul edilip insanları ve toplumları yücelten ilahi değerlerin uy-

gulamaya dönük okunup anlaşılmasındadır. Nitekim Allah Resulü'nün bu yanlışa dikkat çektiği rivayet edilir. Hz. Peygamber, amel edilmeden okunan Kur'an'ı, ilmin kaybolması olarak anlatır. (İbn Mace, Fiten, 14.) Bu yanlışa, asırlar öncesinde Hasan-ı Basri de şöyle işaret etmiştir: "Kur'an, amel edilsin diye indirilmiştir ancak insanlar onun tilavetini amel edinmişlerdir." (Telbisu İblis, Mısır, 1368, s. 113.) Demek ki birtakım uygulamalar tabiatı itibarıyla sevap olabilirler. Ancak bizim bunları, Kur'an'ın esas amaçlarını unutup birinci sıraya koymamız bir yanlışa sebep olmaktadır.

Kur'an'ın üç şekilde korunmasından bahsedebiliriz: 1. Lafzının korunması; bunu Kur'an

tarihi araştırır. 2. Tilavetinin korunması; bu da tecvit, aşere ve takrip ilimlerinin alanına girer. 3. Manasının korunması ki tefsir ilminin konusudur. Kur'an'ın, lafız ve manasının korunması gibi seleften geldiği şekliyle onun okunuş ve kıraatının korunması da gereklidir. Dolayısıyla bizim bunun eğitimi yapmamızdan daha doğal bir şey olamaz. Diğer taraftan, bilindiği üzere Kur'an'ın tilaveti âlimler tarafından ibadet sayılmıştır. Zaten tarihte insanların büyük çoğunluğunun Kur'an'la olan bağlarını devam ettirmelerinin başka bir yolu da yoktu. Kısaca geçmişte Kur'an'la olan ilişki, en azından halk düzeyinde lafzın tilavetiyle sınırlıydı. Bu anlamda tarihten günümüze, Kur'an'ı anlamadan okuma uygulaması anlayarak okuma ilkesinin önüne geçmiştir. Bunun, tarihsel ve kültürel daha başka sebeplerinden de bahsedilebilir. Ancak son asırlarda, basın yayın imkânları oldukça değişmiştir. Mesela son yüz yılda Kur'an tefsiri ve meali sahasında, okuyan herkesin istifade edebileceği çok nitelikli çalışmalar yapılmıştır. Ancak, anlamı göz ardı eden tilavet eksenli uygulamaların hâlâ büyük ölçüde ağırlıklarını devam ettirdiklerini görüyoruz. Bu noktada belirtmek gerekir ki Kur'an'ı anlamadan onun hedeflerine ulaşmamız, duygu, düşünce, zihniyet ve amel değişimini gerçekleştirme- miz mümkün değildir. Dolayısıyla bugün, "tashih-i hurûf" eğitimleri kadar "zihniyetin Kur'an'a göre tashihi"ne de ihtiyaç vardır. Çünkü zihinler bugün, madde ve dünya merkezli kod ve anlayışlara göre çalış-

maktadır. İnsanlar, büyük çoğunluğu itibarıyla hayata ve eşya ile olan ilişkilerine İslam'ın penceresinden bakmamaktadırlar. Yine Kur'an'ın "hüsn-i tilavet"i kadar "hüsn-i fehmi"ne yani güzel anlaşılması çalışmalarına da ihtiyaç vardır. Ayrıca belirtmek gerekir ki "Kur'an'ı güzel okuma yarışmaları" kadar "Kur'an'ı güzel anlama yarışmaları" da düzenlenmelidir. Zira Kur'an'la beslenmeyen zihinler, din adına bir sürü hurafe ve aslı esası olmayan anlayışlarla doldurulmaktadır.

Bugün hangi konumda bulunursa bulunsun, insanların üstlendikleri görevlerde moral, motivasyon, dava şuuru, hasbiklik açılarından yeterli düzeyde olmadıklarını görüyoruz. Bunun birçok sebebinden bahsedilebilir. Ancak bu sorunun, esas itibarıyla Kur'an'ın aktif ve dinamik ruhunun iyi özümsememesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Zira metodu gereği Kur'an, muhataplarını her daim salih amele, hayırda yarışmaya cehd ve cihada teşvik etmektedir. Şu hâlde, hangi seviyede bulunursa bulunsun Kur'an üzerinde düzenli olarak ve samimi bir şekilde düşünen bir Müslümanın rehavete, yılgınlığa, pasifliğe ve sorumsuzluğa kapılması zordur.

Kur'an'ın içerdiği gerek Allah tasavvuru gerekse hesap şuuru dolayısıyla muhataplarına dinamik bir ruh vermesi konusunda emsali yoktur. İfade yerinde ise Kur'an düşeni ayağa kaldırır, kaldırdığı kişiyi yürütür, yürüttüğü kimseyi de koşturur. Ancak bunun da gerekleri vardır. O da saha-be-i kiram gibi hizada ve se-

ferde Kur'an'la beraber ve onunla yoldaş olmaktır. Onlar, Kur'an'ın müjdeleriyle güler, uyarılarıyla ağlardı. (Tevbe, 9/124.) Ayetleri duydukları zaman tüyleri ürperir, tenleri ve kalpleri Yüce Allah'ı anmakla sakinleşirdi. (Zümer, 39/23.) Teklifimiz, hangi seviyeden olursa olsun, düzenli olarak insanların ister tek başına isterse ders halkaları şeklinde Kur'an ayetleri üzerinde düşünme ve tedebbürde bulunmalarıdır.

Bugün toplumun, bir kutsal değer olarak Kur'an'a gösterdiği saygının her şeyin üstünde olduğu bilinen bir gerçektir. Millet ruhunun ve kimliğinin oluşmasında Kur'an'ın apayrı bir değeri vardır. Mesela Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saadet dairesinde, asırlardır hiç kesintisiz Kur'an okunmasının bu açıdan ayrı bir anlam ve önemi vardır. Burada problem, Kur'an'a olan bu ilginin, dinî hayatın geliştirilmesinde fonksiyonel bir hâle getirilememesidir. Bu konuda yapılması gerekenler vardır. Mesela toplumun kültürel olarak ilahi kelamla çok değişik temas noktaları vardır. İşte, Kur'an'ın mesajını insanlara aktarmak için bunların fırsat olarak değerlendirilmesi lazımdır. Bu noktada pratik birtakım tekliflerde bulunmamız mümkündür. Mesela genelde cenazelerde, taziyelerde Yasin, Mülk, Kiyamet sureleri ve aşrı şerifler okunur, geçilir. Hâlbuki bu sureler üzerinden onlarca mesaj vermek mümkündür. Bu tür çabaların yoğunlaştırılması gerekiyor. Yine bilindiği gibi ülkemizin bazı bölgelerinde "1001 hatim" merasimleri yapıyor. Biz bu merasimle-

re, mesela neden 1001 Kur'an meali veya özlü bir tefsir okumayı ilave etmiyoruz? Yani geleneklere ilave yapılmasına ihtiyaç olduğunu belirtiyoruz. Çünkü bu şekilde okuyucuların ayetlerdeki müjde-uyarı, teşvik-sakındırma, emir ve yasaklarla yüz yüze gelmeleri sağlanacaktır. Diğer taraftan, gerek camilerde gerekse her türlü dinî programda okunan mukabele ve aşrı şeriflerin meallerinin ışıklı levhalardan verilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca mukabelelerde mesaj içeriği olan ayetler seçilerek açıklanması yoluna gidilmelidir.

Bilindiği gibi Kur'an genişçe ehli kitaptan bahseder, önceki vahiy topluluklarını değerlendirir. Onların vahyi unuttukları ve ondan öğüt almadıkları, kulaktan dolma ve uydurma şeylere bağlandıkları bizlere hatırlatılır. (Maide, 5/13-14; Bakara 2/78.) Dolayısıyla insanların Kur'an'la olan ilişkileri, sadece şekilsel, kültürel ve duygusal boyutlarda olmamalıdır. Bunların ötesine geçip anlamayı, düşünmeyi, ibret almayı da i-

çermelidir. Mesela bugün ülkemizde sayısal olarak gittikçe artan, okuduğunu sorgulayan ve anlamak isteyen bir yüksek tahsil kuşağı vardır. İşte bu, bizim için bir fırsat ve imkâna işaret etmektedir. Dolayısıyla gençlere Kur'an üzerinde düşünmeyi (tedebbür) öğreten çalışmalarımız, seminerlerimiz ve programlarımız olmalıdır. Tabii burada İslami ilimlerin bütünlüğünü göz ardı eden, dolayısıyla selefi yaklaşım ve salt Kur'an'dan hareket eden yönelişlere de fırsat vermeyen bir yöntem takip edilmelidir.

Burada şu yanlış yaklaşıma dikkat çekmekte de fayda vardır. Ülkemizde bazı çevrelerde Kur'an'ı anlamak, onun üzerinde düşünmek veya onu tefsir etmek yadırganmaktadır. Çünkü bu anlayışa göre Kur'an, eski âlimler tarafından tefsir edilmiş, anlaşılabilir ve bitirilmişti. Dolayısıyla yenilerin böyle bir şeye tevessül etmeleri doğru değildir. Böyle bir anlayışın, Kur'an'ın hidayetinin günümüze taşınmasının önünde bir engel oluşturduğunu bilmiyorum söylemeye gerek var mıdır?

Bir başka konu da şudur: Kur'an'da, Allah (c.c.) tasavvuru ve ahirette hesap vermeye ayrı bir önem verilmektedir. Çünkü dinî hayat ve pratikler bunlar üzerinde inşa edilir. Ferdî ve toplumsal hayatta dinî değerlerin yaşanmasında, bunlar temel zemini oluşturur. Günümüzde İslam'ın üzerinde oturduğu bu iki temel unsurun, irşad ve davet faaliyetlerinde hak ettiği yeri alması için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır. Çünkü Kur'an'ın dönüp dönüp insanlara hatırlattığı iki asıl bun-

lardır. Nitekim Kur'an'ın hemen her sayfasında esma-i hüsnâ ve hesap günü muhataplara hatırlatılmaktadır. Bunların tekrarlanmasıyla Müslümanca bir zihniyetin inşa edilmesi hedeflenmektedir. Çünkü bunlar, insanın zihnine ve kalbine işlemediği takdirde insanın ibadet, amel ve ahlaklı bir hayata yönelmesi mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla zamanımızda iman, ibadet ve ahlak hayatında zafiyetler çoğaldıysa bunun önemli sebeplerinden birinin bu olduğu unutulmamalıdır. Ne yazık ki bugün dine inanan insanların zihin dünyaları ve hayat felsefelerine gayri İslami dürtü, düşünce ve etkenler şekil vermektedir. Kısaca irşad faaliyetlerinde, bu iki asıla yani Allah tasavvuru ve hesap şuuru'na özel bir yer verilmelidir. Ta ki insanlar, maddi bir atmosfer gibi manevi bir atmosferin de kendilerini kuşattığını, her daim murakabe altında oldukla-

rı ve attıkları her adımdan hesaba çekileceklerini bilsinler ve İslam'ın bir tekâmül dini olduğunu anlasınlar.

Bir diğer konu da şudur: Bindiği gibi yaratılış ve doğa ile ilgili ayetlere başvurmak, Kur'an'ın en sık kullandığı metotlardandır. Çünkü Yüce Yaratıcı'nın insana olan sınırsız kudretini, eşsiz rahmetini görmenin ve O'nun sevgisini hissetmenin başka bir yolu yoktur. Nitekim daha ilk ayetlerde bu konuya temas edilir (Alak, 96/2.) ve bu metot, vahiy tarihi boyunca devam eder. Nazil olduğu dönemde Kur'an, bu konulara daha ziyade o günkü insanın bilgi dağarcığını esas alarak işaretlerde bulunmuştur. Böylece muhataplarını Yüce Yaratıcı'nın eşsiz ilmi, kudreti ve merhameti üzerinde düşünmeye çağırmıştır.

Bununla bağlantılı bir konu da şudur: İrşad ve davet çalışma-

larında yaratılış ve kevnî ayetlere yer verilse de çağdaş bilimin bu konudaki muazzam birikiminden neredeyse istifade edilmemektedir. Başta gençler olmak üzere bu konulara çok büyük ilgi duyulmaktadır. Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın insana olan eşsiz lütfunu ve ihsanını görmek için bu konu önemli bir imkân oluşturmaktadır. Kur'an, o günkü muhatapların bilgi düzeylerini dikkate alarak bu konulara yer vermiştir. Bugün bizim de bu konuları, mevcut bilgi seviyesini dikkate alarak anlatmamız isabetli olacaktır. Çünkü bu, Kur'an'ın konuyla ilgili metodunun bir sonucudur. Tabii biz burada zamanımızda çokça yapıldığı gibi Batı'nın bilimsel verilerini Kur'an'dan çıkarmayı teklif etmiyoruz. Bizim teklifimiz, sadece ilgili ayetin açılımıyla ilgili muhatapları tefekfüre sevk edecek bazı bilimsel noktalara işaret etmektir. ■

KİTAP YAKAN ZİHNİYET

| Prof. Dr. Ahmet KAVAS

Geçmiş asırlardan günümüze, insanoğlunun bıraktığı en kalıcı izler arasında kuvvetle muhtemel en etkilisi; düşüncelerini, bilgilerini ve hatırlanmasını istediklerini yazarak gelecek kuşaklara miras bırakmasıdır. Arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılan ufak bir parça kalıntı bile ciddi önemi haizken o kalıntının üzerinde, kendi devrine ait bir yazının varlığı çok daha anlamlı hâle geliyor. Değeri her çağda bilinse de bunların korunması için verilen maddi ve manevi emekler kadar yok edilmeleri için de ciddi gayret sarf edenler hep olmuştur. İsveç'te 2023 yılında uluslararası medyanın ve birtakım kalabalığın önünde, zihinlerinin arındığına inarak bir adet Kur'an-ı Kerim yakılması, tarihte dünyanın değişik ülkelerinde bu anlamda yaşanmış acı tecrübeleri ister istemez akla getirdi.

Kitap yakanların, sayfaları yakmakla kalmayıp zaman zaman onu yazanı da yakarak arındığına inanması ise insanlık dışı davranışlar olarak tarihte yer almaktadır.

Kitap tahribiyle ilgili insanlık tarihinde bilinen en eski örnek, M.Ö. VII. yüzyılda Asurlulara ait 25 bin kadar tabletin Medler ve Babilliler tarafından tahrip edilmesidir. Yine M.Ö. III. yüzyılda Çin'de İmparator Qin Shi Huang tarafından Konfüçyüs'ün öğretilerine ait eserler yakıtılmış hatta devrinin 460 bilgini diri diri gömülmüştür. Mısır'da Eski Yunan döneminde Ptoleme'nin kurduğu ve 400 bin eserin yer aldığı, Antik Çağ'ın en önemli bilgi deposu sayılan İskenderiye Kütüphanesi de bu trajedi

dilerden nasibini almış; Roma İmparatoru Theodes tarafından şehrin piskoposu Theophile'e M.S. 391 yılında Hristiyanlığın yayılmasının önündeki putperest geleneğe ait en büyük engel olduğu gerekçesiyle yakıtılmıştır. Bu ve benzeri hadiseler herkesin atıfta bulunma ihtiyacı hissettiği yazılı geleneğe karşı işlenen en acımasız gaddarlıklar arasındadır.

Kitap yakılması deyince tarihte bu belaya en çok Müslümanların uğradıkları bir gerçektir. En büyük felaketi ise dünyanın en büyük bilim ve sanat merkezi olan Endülüs'te yaşadılar. Endülüs'teki Müslüman idarelerin yıkılışıyla birlikte 711'den 1609 yılına kadar süren 9 asırlık medeniyetten geriye birkaç yapı ile sınırlı sayıda kitap kaldı. Neyse ki o dönemde Endülüs'te yazılan eserlerin çoğaltılan nüshaları tüm ilim ve irfan merkezlerine ulaştığı için bugün İbn Rüşd, İbn Hazm, Kurtubi, İbn Arabi gibi nice büyük âlimin eserleri günümüze kadar ulaşabildiler.

Avrupalıların yazılı eserlere karşı işlediği suçlar Endülüs'ten ibaret değil. Yıkma ve yakma Asya'da, Afrika'da ve Amerika'da ayak bastıkları her coğrafyada sıradan vakalardı. Fakat yine de en büyük zararı kendilerine verdiklerinde hemen herkes hemfikirdir. Eğer yeryüzünde en çok yazılı belge yok eden kimlerdir denilse tarihin vereceği objektif cevap, tereddütsüz olarak "Avrupalılardır!" şeklinde olacaktır. Mesele sadece bir kızgınlıkla kütüphane yakmak değil. Temelinde dinî, siyasi ve ticari duyguların yer aldığı, kalabalıkların katılımı ve törenlerle icra edilen, patolojik bir

haz ayininden söz ediyoruz. Bu coğrafyada bu işi en çok tatbik edenlerin başında İspanyollar, Fransızlar, Almanlar, İngilizler, Portekizliler ve küçük çapta da olsa diğerleri gelmektedir. Tabii ki bunlara tarihte ve günümüzde yaptıkları ile Ruslar, Hindu-lar, Çinlileri de ekleyebiliriz.

"Otodafe" kelimesi Türkçeye neden geçemedi?

Tam burada bir parantez açarak Batı dillerinden Türkçeye geçemeyen bir kelimedenden söz etmek gerekiyor. XIX. yüzyılda Türkçeye yavaş yavaş girmeye başlayan Avrupalı kelimelerin sayısı, XX. yüzyılın ikinci yarısında epeyce artarken XXI. yüzyıldaki iletişim araçlarının ve içeriklerinin etkisiyle âdeta bir istila dönemine girildiği bir gerçek. Oysa iki asır önce Batı'da "kriz" kelimesi ortaya çıktığında Ahmed Cevdet Paşa'nın ifadesiyle Osmanlı aydını bir hafta buna karşılık olarak "buhran" demek için düşünmüş. Hemen hemen aynı dönemde "civilisation" kelimesine, onlarca sene sonra Türkçede "medeniyet" denilerek vaziyet kurtarılmış. Dilimize geçmeyen kelimelerden birisi var ki onun için hiç uğraşılmamış. O da Fransızca "autodafé" şeklinde yazılan "otodafe" terimidir.

Batı dillerinden Fransızcada "brûler", İngilizcede "to burn", Almancada "brennen", İtalyanca'da "bruciare" gibi kelimelerin karşılığında Türkçede "yakmak" fiilini kullanıyoruz. Özellikle Orta Çağ Avrupası'nda sapık görülen insanları ve onların yazılı eserlerini yakmak için kullanılan, Portekizceden alınan "auto da fé" ifadesi günümüzde

daha ziyade Fransızcada tercih ediliyor ve "autodafé" şeklinde yazılıp kullanılıyor. Bir araya getirilen topluluk önünde önemli bir şeyi yakarak yapılan eyleme Latince "actus fidei" tabiri kullanılmaktaymış. Önce Portekizceye oradan da Fransızcaya geçip "autodafé/otodafe" şeklinde telaffuz edilip ilk defa kayıtlara girmesi ise XVIII. yüzyılı bulmuş olup günümüze kadar da kullanılmaktadır. Kısaca kelime anlamı "imani ispat eylemi" demek olsa da zamanla mecazi bir kavrama dönüşerek "bir şeyi ateşle yok ederek temizleme" manasında ifade edilir olmuş. Kalabalıkların önünde kitapların ve diğer el yazmalarının törenle yakılması ile âdeta özdeşleşti. Hatta bizzat sapık kabul edilen bazı insanların da diri diri yakıldığı farklı devirlerde Avrupa ile bunların XVI. yüzyılda yerleşmeye başladıkları Amerika kıtasında çok sayıda benzeri törenler yapılmış. Otodafe törenlerinde halkın toplandığı bir yerde alay, ayin, vaaz, günahkârların barışması gibi törenler yapılır, burada kitaplar ve diğer yazma eserler yakılırdı. Böylece onu yazan kişilerin kültürel, dinî ve siyasi duruşlarının silindiğine halk da şahit tutulurdu.

Kitap yakma için İngilizcede "destruction of books" karşılığında "libricide", özellikle "Bible" dedikleri İncil'i yok etme karşılığında "biblioclastic" ve "bibliocasm"; İspanyolcada "bibliophobia" ya da "bibliocauste" kelimeleri kullanılmaktadır.

Fransa'da ve İspanya'da aşırı Katolikleşmenin yaşandığı Orta Çağ'da bu mezhebe girmeyenler sapık ilan edildiler. Doğu Av-

rupa'da ortaya çıktıktan sonra bir kısmı önce Bosna'ya, oradan ayrılanların da Fransa'nın güneyine gidip yerleştiği, Katolik çevrelerce Yunanca "safî kimseler" anlamında "Cathares/Katar" denen Bogomil isimli Hristiyan mezhebi mensupları XI. ve XII. yüzyıllarda Papalık tarafından sapıklıkla itham edilmişti. Özellikle dinî vazifesi olan kişiler Domiken tarikatına bağlı kişiler eliyle diri diri yakılmışlardı. Benzer bir durum da İspanya'da Aryanist mezhebi mensuplarının başına gelmiş ve bu kimseler hem sapıklıkla itham edilmiş hem de eserleri yakılarak cezalandırılmışlardı.

Floransa'da 7 Şubat 1497 günü "boş hevesliler" adı verilen günde Dominiken Jerome Savonarole tarafından burada yaşayanların mücevherleri, kozmetik ürünleri, aynaları, ahlaka mugayir bulunan kitapları, zenginlerin süslenmiş kıyafetleri ve sanatkârların eserleri yakılarak yok edildi. Yine İspanya'da Aryanistlere ait tüm kitaplar ve diğer yazmalar, 1598 yılında ki Tuleytula Konseyi sonrasında kendi içlerinden ayrılan ve Katolik olan Vizigot kralı Recadere tarafından bu şehirde bir evde toplatıldıktan sonra yakılarak yok edildi.

Fransa'da 1562-1598 yılları arasındaki din savaşları, Avrupa genelinde ise 1618-1648 yılları arasında devam eden 30 yıl din savaşlarını yaşayan toplumlar da inançların sıhhatli bir şekilde anlaşılması ve yaşanması iyice zorlaştı. Öyle ki Fransız İhtilali ve sonrasında zirveye çıkan bu duygunun ancak İslamiyet'le çözülebileceğini önerenler bile olacaktı. Bir ara içlerinden bir baron *Hristiyanlığa Reddiye ve*

Muhammediliğin Açık Delili adlı bir kitap bile yazacaktı.

Müslümanlara ait kitapları yakıldılar

İspanyolların Papalık emriyle başlattıkları engizisyon mahkemeleri ile cezalandırmalar özellikle Endülüslü Müslümanlar ve Yahudiler üzerinde asırlarca uygulandı. XVI. yüzyıla geldiğinde "Moriscos/Morisko" denen Müslümanlar ve "convertos/mühtediler" denen Yahudilerin gerçekten Hristiyanlığa dönüp dönmedikleri kendilerine karşı bir otodafe, yani "imanı ispat eylemi" ile sınanmalarına sebep oldu. En sonunda da ne İspanya'da ne de Portekiz'de yaşamalarına müsaade edildi.

Rönesans ve sonrasındaki gelişmeler döneminde Calvin ve Luther'in giderek Avrupa'da ilgi odağı hâline gelmesi bu defa Katoliklerin düşmanlıklarının onlara yönelmelerine sebep oldu. Avrupa'da bu yüzden "30 yıl din savaşları" ve dünya tarihinde benzerine az rastlanan bir kıyım başladı.

Fransız İhtilali ile birlikte Avrupa'da insan kıyımı ve özellikle kitap ve belgelerin yakımı en üst seviyeye çıktı. Resmî yayınlarda bile 1,5 milyon insanın öldüğü belirtilirken takriben 4 milyondan fazla kitap ile sayısız belge yakıldığı bilinmektedir. Sadece Paris'teki Saint-Germain des Près Manastırı'na ait kütüphanedeki 50 bin kadar kitap, 7 binden fazla yazma eser yakıldı.

XX. yüzyılda Avrupa'da en çok kitap Almanya'da iktidara gelen Naziler tarafından Alman dilinde yazılmayan ve özellikle Yahudi asıllı yazarların, sol görüşlülerin ve ahlaki değerlere

aykırı bulunan kimselerin kitapları meydanlarda kalabalık kitlelerin ortasında yakılarak yok edildi. Benzer bir uygulama İspanya'da yaşandı; 1939-1975 yılları arasında 36 yıl Avrupa'nın en gaddar diktatörü olan Francisco Franco döneminde ülkede Kastilya dili dışında yazılan kitapların bulunduğu kütüphaneler yakıldı. Özellikle Almanya örneğinde olduğu gibi "millî" kabul ettikleri dışında ne varsa ateşe vererek yok ettiler.

Dünyanın farklı ülkelerinde de kitap kıyımları yaşandı. Çin Uyur Özerk Bölgesi'nde ve Hindistan'da Müslümanlara ait binlerce kitap yakıldı. Bu kitapların arasında Kur'an-ı Kerim'ler de bulunmaktaydı. Bosna'da 1992 yılının 24-25 Ağustos gecesi, Saraybosna Üniversite Kütüphanesi ve Millî Kütüphane, gözü dönmüş Sırplarca yakıldı. XX. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan bu en büyük kitap ve belge yakma eylemiyle Osmanlı dönemine ait yüzbinlerce eser küle dönüştürüldü. Arjantin'de diktatör Pinochet döneminde karşıt görüşlülerin bütün eserleri yakıldı. En yakın örnekler olarak ise Irak'ta DAESH'in Musul Üniversitesi Kütüphanesi'ni ateşe vermesi ile Kanada'da yerel halka hakaret içerdiği iddia edilen kitapların 2019'da yakılması zikredilebilir.

11 Eylül saldırıları ve İslam düşmanlığı

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de Dünya Ticaret Merkezi ve diğer bazı önemli binalara yapılan saldırılar sonrasında hem bu ülkede hem de Avrupa dâhil yeryüzünün birçok bölgesinde, özellikle Müslümanların azınlık buldukları memleketlerde kendilerine karşı ciddi

saldırıları yaşanmaya başlandı. 1910 yılında bir Fransız yazarın Fransa'nın İslam Siyaseti isimli kitabında ayırdığı bir bölümde kullandığı, "İslam korkusu/İslamofobi" ifadesi birkaç farklı yazar tarafından daha zikredildikten sonra âdeta unutuldu. Ancak özellikle Avrupa'da İslami değerlere ve Müslümanların mescitlerine yönelik artan saldırılar bu kelimenin tekrar hatırlanmasına sebep oldu. Ancak İslam ve korku anlamına gelen "fobi" kelimesinin birleşik hâlde kullanılması kanaatimizce son derece sakıncalıdır. Zira "barış dini" İslam ile "korku" anlamına gelen Yunanca asıllı bir kelimenin birleşmesi söz konusudur. Zamanla bu kullanım yaygınlaşacak; ardından ikinci kelimeye gerek kalmadan "İslam" denildiğinde doğrudan korku akla gelecektir.

Nitekim İslam karşıtlığını zihinlere yerleştirmek için yapılan saldırılardan biri de Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'e karşı yapıldı. Fransız medyası bu haberleri verirken "yakmak" anlamındaki "brûler" kelimesinden çok "otodafe" kelimesini kullandı. 11 Eylül 2010 günü ABD'de Therry Jones isimli Baptist tarikatına mensup evanjelik bir papaz, etrafına bir kitle toplayarak 200 adet Kur'an-ı Kerim'i yakmak istedi. Sonra bunun açacağı infiali dikkate alarak bir adet yakacağını ifade etse de kendi ülkesinin Afganistan'daki o dönemde bulunan askerî varlığını tehlikeye düşüreceği sebebiyle eylemden vazgeçirildi. Fakat o, bu eylemi 20 Mart 2011 tarihinde Florida'da Virginia'ya bağlı Gainesville'de bir saat önce gazyağı içinde beklettiği Mushaf'ı 30 kişilik bir topluluğun önünde ateşe vererek ger-

çekleştirdi. Avrupa'daki ataları gibi Yüce Kitabımızı yakmak suretiyle güya onun muhtevasından Amerikalıların etkilenmesi için bir arınma (!) yaptığını düşünüyordu.

XX. yüzyılda özellikle Müslüman askerler ve işçilerle ortak mesailerini sebebiyle Avrupa toplumları ataları ile kıyaslanamayacak derecede Müslümanlarla yakınlaştı. Yeni nesli temsil eden çocuklar okulda Müslümanlarla birlikte okudu ve bu, İslam'a karşı ılımlı bir yaklaşım vesile oldu. Hollanda, Danimarka ve en son İsveç'te tekrarlanan Kur'an-ı Kerim'e karşı saldırılar, on milyonlarca Müslümanın yaşadığı Avrupa ülkelerinde fevri hadiseler olduğunu da unutmamak gerekiyor. Ancak medyanın bu olayları anbean aktarması, doğal olarak bütün dünyada infiallere sebep oluyor.

21 Ocak 2023'te aşırı sağcı Danimarka-İsveç kökenli Rasmus Paludan, Türkiye sefareti önünde bir Kur'an-ı Kerim yakma eylemi gerçekleştirdi. Bu tür eylemler karşısında İsveç polisinin engelleyici tedbir almak bir tarafa bu eylemi yapanları korumaya almasının toplum güvenliği açısından son derece yanlış bir uygulama olduğu aşikâr. Önce Türkiye Büyükelçiliği önünde 2023 yılı Mayıs ayında Stram Kurs tarafından bir adet Kur'an-ı Kerim ateşe verildi. Irak vatandaşı Süryani Salvan Momika'nın Stokholm Camii önünde Kur'an-ı Kerim yakma eylemi tüm dünyada nefretle karşılandı.

Önce Ocak ayında Stokholm'de Türkiye büyükelçiliği önünde yakılan Kur'an-ı Kerim, ardından yine bu şehirde Iraklı Sür-

yani bir mültecinin cami önünde aynı eylemi tekrarlaması, ister istemez tarihte kitap yakma eylemlerini bize hatırlatıyor. Bugün Avrupa dillerinden Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca ve diğer dillerde onlarca farklı Kur'an-ı Kerim tercümesini okuyarak meraklarını gideren, hatta İslam'a giren on binlerce insan var. Dahası korktuklarının hepsi başlarına geldi. Günümüzde bazı Avrupa ülkelerinde Müslüman milletvekilleri, bakanlar, belediye başkanları mevcut. Batılılar kitap ve belge yakarak farklı fikirleri toplumlarından arınamayacaklarını ataları asırlar süren tecrübeleriyle anlayamadılar. Görünen o ki kendileri de kolay kolay anlayamayacaklar. ■

Batılılar kitap ve belge yakarak farklı fikirleri toplumlarından arınamayacaklarını ataları asırlar süren tecrübeleriyle anlayamadılar. Görünen o ki kendileri de kolay kolay anlayamayacaklar.

KUR'AN'I NASIL OKUYALIM?

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ . فَوَرَبِّكَ لَنَسَلْنَهُمْ أَجْمَعِينَ . عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Ki onlar (bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ederek) Kur’an’ı da parça parça edenlerdir. Rabbine andolsun, onların hepsine yapmakta olduklarını mutlaka soracağız.”

(Hicr, 15/91-93.)

İnsanlara doğruyu göstermek, onları hidayete ulaştırmak için gönderilen ilahî kitapların sonuncusu olan Kur’an, kendine özgü pek çok hususiyete sahiptir. En son indirilen kitap olması yanında; Arapça olması, tevatürle nakledilmek suretiyle hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiş olması ve aynı şekilde kıyamete kadar insanlığa ışık tutacak olması gibi özellikleri bunlardan bazılarıdır. Ayrıca, gerek namazlarda gerekse namaz dışında okunmasının ibadet olması da Kur’an’ın özelliklerindedir.

Kur’an’ın Arapça olarak indirilmiş olması, ilk muhatapları olan toplumun dili olmasıyla doğrudan alakalıdır. İndirilen vahyin muhatap aldığı toplumun dilinde olması, vahyin okunup anlaşılması adına gerekli bir husustur. “Eğer biz onu başka dilde bir

Kur’an yapsaydık onlar mutlaka, ‘Onun ayetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Başka dilde bir kitap ve Arap bir peygamber öyle mi?’ derlerdi. De ki: ‘O, inananlar için bir hidayet ve şifadır.’ İnanmayanların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur’an onlara kapalı ve anlaşılmaz gelir. (Sanki) onlara uzak bir yerden sesleniliyor (da anlamıyorlar).” (Fussilet, 41/44.) mealindeki ayetin ifade ettiği üzere ilahî vahyin anlaşılır olması için muhataplarının diliyle indirilmiş olması en temel hususlardandır. Ancak ilahî kelamın rahmet, şifa ve bereketinden istifade edebilmek için bu tek başına yeterli olmamaktadır. Öncelikle onun Allah kelamı olduğuna, onu tebliğ edenin hak peygamber olduğuna şeksiz iman etmek gerekir. Ona iman etmeyenlerin ise kulakları onun mesajlarına kapalı

olacak, nuru onların gönüllerine giremeyecektir.

Kur’an’ın en önemli özelliklerinden biri de mesajlarının evrensel olması, son ilahî kitap oluşuna bağlı olarak kıyamete kadar geçerlilik taşımasıdır. Bu ise dünyanın dört bir köşesindeki toplumların da Kur’an’ın hitabına muhatap olmaları anlamına gelir. Ancak coğrafyaları, kültürleri, renkleri farklı olduğu gibi dilleri de farklı olan toplumların Arapça olarak indirilmiş Kur’an’la tanışmaları, onun mesajlarıyla buluşmaları nasıl mümkün olacaktır? Dilleri birbirinden farklı olan İslam ümmetinin, kutsal kitapları olan Kur’an’ı okumayı öğrenmeleri elbette mümkündür ve bu asırlardır yapılagelmektedir. Ancak, Kur’an’ı anlamak, muhtevassından haberdar olmak için onun farklı dillere çevrilmesi

gerekli olmaktadır. Bu sayede Arapça aslının okunması ibadet olan Kur'an'ın, dilleri farklı farklı olan Müslümanlar tarafından anlaşılma imkânı da ortaya çıkmaktadır.

Bu gerçek, Kur'an'ın anlaşılması ve manasının aktarılması amacıyla hazırlanan meallerin önemini göstermektedir. Bu öneme binaen ülkemizde pek çok Kur'an meali hazırlanmış, hâlen de hazırlanmaya devam etmektedir. Allah kelamı olan Kur'an'ın anlaşılmasına yönelik bu yoğun faaliyet, elbette ki Kur'an'ı başka bir dile aktarmada son derece hassas davranmayı gerektirmektedir. Zira çevirisi yapılan, Yüce Allah'ın kelimidir, insanlığa gönderdiği son mesajdır. Dolayısıyla ciddi bir ilmî birikimi ve ehliyeti gerektirmektedir. Sahih bir niyetle, Kur'an'a hizmet anlayışıyla, ön yargılardan bağımsız olarak Kur'an'ı anlamayı ve manalarını aktarmayı gerekli kılmaktadır.

Kur'an meallerinden istifade edebilmek için gerekli hususlardan biri de meal okurken dikkat edilmesi gereken birtakım ilkelere olduğunu unutmamaktır. Bu öncelikle, ehliyetli kişiler tarafından hazırlanmış nitelikli bir meal seçimiyle başlar. Ülkemizde birçok meal olduğu gerçeği dikkate alındığında bunun önemli daha iyi anlaşılacaktır. Mealin niçin okunduğu, bununla neyin hedeflendiği de oldukça önemlidir. Dolayısıyla bir Müslümanın halis bir niyetle kutsal kitabını, Yüce Allah'ın kelimasını anlama arzusu, temel hedefi olmalıdır. Bu amaçla Kur'an'a yaklaştığında onun hikmet dolu mesajlarını içeren kapıların bir bir kendisine açıldığını görecektir, onun

hayat rehberi ilkeleriyle kucaklaşacaktır.

Burada şu hususu tekrar hatırlamakta fayda vardır ki Kur'an, Yüce Allah tarafından Hz. Peygamber'e Arapça olarak indirilen ilahi vahyin adıdır. Meal ise onun başka bir dile aktarılmasıdır. Ancak, Allah kelamı olan, edebî bir mucize olan Kur'an'ın manalarının başka bir dile eksiksiz bir şekilde aktarılması elbette ki mümkün değildir. İlahi kelimada karşısında beşer dili acizdir, eksiktir. Dolayısıyla meal-leri Kur'an gibi görmemek, ona eş tutmamak gerektiğini unutmamak gerekir. İçerisinde belli oranda yorum ve değerlendirmeler içeren meallerden hüküm çıkarmaya çalışmak da aynı şekilde yanlış bir yaklaşım olacaktır.

Son derece önemli olan bir diğer husus ise Kur'an'ın baştan sona Yüce Allah'ın keliması ve içerdiği hükümlerin herkes için geçerli evrensel hükümler olduğu gerçeğidir. Meal okurken karşılaştığımız birtakım hükümlerden işimize gelenleri kabul edip beğenmediklerimizi reddetmek, bu hükümlerin günümüzde geçerli olamayacağını iddia etmek son derece yanlış bir yaklaşım olacaktır. Zira Kur'an, bir bütündür. Bölünme, parçalanma kabul etmez. "Ki onlar (bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ederek) Kur'an'ı da parça parça edenlerdir. Rabbinde andolsun, onların hepsine yapmakta olduklarını mutlaka soracağız." (Hicr, 15/91-93.) mealindeki ayetin de dikkat çektiği üzere Kur'an'ın her bir ayeti Allah kelamıdır. Tek bir ayeti, tek bir hükmü dahi değersiz ve anlamsız görülemez. Zira onun hükümlerinin hep-

si yararlıdır, gereklidir. Bir hükmün, bir ayetin dahi faydasız olduğu, günümüzde geçersiz olduğu, hükmünü yitirdiği, reddedilebileceği asla düşünülemez. İnsanlar, içinde yaşadıkları zamana, şartlara, ihtiyaçlara, bilgi ve kültür düzeylerine göre Kur'an'ı anlayıp yorumlayabilirler. Ancak, "Şurasını kabul ediyorum, burasını etmiyorum." şeklinde parçacı bir yaklaşım sergileyemezler. Bu tür bir tutum Allah katında hesabı gerektirecek, vebali ağır olacak son derece yanlış bir yaklaşımdır. (DİB Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, c.3 s.372.)

O hâlde, okunması ibadet olan yüce kitabımızı anlamak, yaşamak ve hayatımıza rehber kılmak adına onun meal ve tefsirlerinin okunması önemlidir. Bu okumanın sahih bir niyetle, ön yargılardan ve modern söylemlerden uzak bir yaklaşımla yapılması da son derece önemli ve de gereklidir. Kur'an'a kendi bütünlüğü içerisinde yaklaşmak, onu tebliğ edip açıklayan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetiyle birlikte değerlendirmek, sahih ve muteber meallerle birlikte tefsir kaynaklarına da müracaat etmek suretiyle Kur'an'ı anlamaya çalışmak daha doğru ve aynı zamanda gerekli bir okuma ve anlama faaliyeti olacaktır. ■

Bir Müslümanın, halis bir niyetle kutsal kitabını, Yüce Allah'ın kelimasını anlama arzusu, temel hedefi olmalıdır.

HZ. PEYGAMBER'DEN ALTIN ÖĞÜTLER

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

اللَّهُمَّ أَعْنِي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

“Allah’ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzelce ibadet ve kulluk etmekte bana yardım eyle!”

(Ebu Davud, Tefri’u Ebvabi’l-Vitr, 26 [1522].)

Yüce Allah, son peygamber olarak Hz. Muhammed’i (s.a.s.), İslam’ı yaşamak ve insanları ona davet etmek üzere göndermiştir. (Ahzab, 33/45-46.) Buna binaen Hz. Peygamber de İslam’ı öğretme ve tebliğ etmeye var gücüyle çalışmış ve bunu yaparken bazı yöntemleri kullanmıştır. Bu yöntemlerden biri de vaaz ve nasihat etmektir. Çünkü Allah (c.c.) onu, uyaran ve öğüt veren bir peygamber olarak gönderdiğini beyan etmiştir. (Sebe, 34/28.) Ancak ifade edilmeli ki konuşma ve öğüt vermek ne kadar etkili yapılırsa yapılsın mizacı gereği bazı insanlar dinlemekten usanabilir. Efendimiz de bu gerçeği göz önünde tutarak

nasihatlerini belirli zamanlarda yapardı. Nitekim İbn Mesud’un (r.a.) rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), muhataplarını bıktırmak istemediği için onların durumuna bakıp uygun zamanlar kollar ve ona göre haftanın bazı günlerinde vaaz ederdi. (Buhari, İlim, 11-12 [68, 70].) İrbâd b. Sâriye (r.a.) şöyle demiştir: “(Bir gün) Resulullah (s.a.s.) bize kalpleri ürperten, gözleri yaşartan tesirli bir konuşma yaptı. Bunun üzerine ‘Ya Resulullah! Bu öğüt, ayrılmak üzere olan birinin öğüdüne benziyor; bize tavsiyede bulunur musun?’ dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Allah’a karşı gelmekten sakınmanızı (takva),

başınızda Habeşli bir köle dahi idareci olsa onun sözünü dinlemenizi ve ona itaat etmenizi tavsiye ederim. Sizin içinizden hayatta kalanlar pek çok ihtilaf görecekler. Benim sünnetime ve hidayet üzere olan Raşid Halifelerin sünnetine sınıksız sarılın. Sonradan icat edilmiş bidatlerden sakının. Zira her bidat dalalettir.” (Ebu Davud, Sünnet, 5 [4607]; Tirmizi, İlim, 16 [2676].)

Peygamberimiz (s.a.s.), farklı zaman ve mekânlarda muhatabın ihtiyacına göre birçok konuda tavsiyelerde bulunmuştur. Ebu Hureyre’nin rivayet ettiğine göre muhacirlerin yoksullarından bazıları bir gün Allah Resulü’ne gelip “Zenginler üstün dereceleri ve ebedî nimetleri (elde edip) götürdüler.” dediler. Peygamberimiz (s.a.s.), “Ne yaptılar (da götürdüler)?” deyince şöyle cevap verdiler: “Onlar da bizim gibi namaz kılıyor, bizim gibi oruç tutuyor, (fazla olarak da) sadaka veriyorlar; biz ise veremiyoruz. Onlar köle azat ediyorlar, biz yapamıyoruz.” Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.), “Sizden öncekilerin mertebelerine ulaşabileceğiniz, sonrakileri geçeceğiniz ve sizin yaptıklarınızı yapmadıkları sürece kimsenin sizden daha faziletli olmayacağı bir şeyi öğreteyim mi?” buyurdu. Onlar da “Evet, öğretin Ya Resulullah!” dediler. Resulullah (s.a.s.), “Her (farz) namazın sonunda otuz üç kere ‘sübhanellah’, ‘elhamdülillah’ ve ‘Allahuekber’ deyin.” buyurdu. Bir müddet sonra fakir muhacirler tekrar gelerek “Zengin kardeşlerimiz bizim yaptıklarımızı işittiler, onlar da bizim gibi yapmaya başladılar.”

dediler. Bunun üzerine Resulü Allah (s.a.s.), “Bu, Allah’ın bir lütfudur ve onu dilediğine verir.” buyurdu. (Müslim, Mesacid, 142 [595]; Buhari, Ezan, 155 [843].)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) bazen çok sevdiği kişilere özel tavsiyelerde bulunmuştur. Örneğin bir gün Muaz b. Cebel’in elini tutup şöyle buyurmuştur: “Ya Muaz! Vallahi beni seviyorum. Sana bir şeyler tavsiye edeyim, onları her (farz) namazın sonunda oku ve kesinlikle terk etme! De ki: ‘Allah’ım, seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzelce ibadet ve kulluk etmekte bana yardım eyle!’” (Ebu Davud, Tefri’u Ebvabi’l-Vitr, 26 [1522].)

Sevgili Peygamberimiz’e (s.a.s.) bir şey sorulduğunda veya ondan bir tavsiye istendiğinde karşısındaki kişinin ruh hâlini ve içinde bulunduğu zaman ve mekânı göz önünde bulundurarak cevap verirdi. Örneğin, “Hangi Müslüman daha faziletlidir?” diye sorulduğunda, “Elinden ve dilinden diğer Müslümanların emin ve güvende olduğu kimsedir.” (Buhari, İman, 5 [11].) diye cevaplarken aynı soruyu soran başka bir sahabe, “Yemek yediren, tanıdığı ve tanımadığı herkese selam veren kimsedir.” (Buhari, İman, 6, 20 [12, 28].) şeklinde cevap vermiştir.

Peygamberimizin (s.a.s.) tavsiyeleri bazen uyarı niteliğinde olurdu. Örneğin Ebu Said el-Hudri’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.), “Yol ve sokaklara oturmaktan sakının.” buyurarak Müslümanları uyarmıştır. Bu uyarı karşısında sahabiler,

“Ya Resulü Allah! Bizim yol ve sokaklara oturmaktan vazgeçmemiz mümkün değil, çünkü (lüzumlu işlerimizi) orada konuşuyoruz.” dediler. Resulü Allah (s.a.s.), “Vazgeçemiyorsanız ve mutlaka oturmak zorunda kalıyorsanız o hâlde yolun hakkını veriniz.” buyurdular. Bunun üzerine, “Yolun hakkı nedir?” diye sordular. Peygamberimiz (s.a.s.) de şöyle buyurdu: “Gözü (haramdan) korumak, gelip geçene eziyet vermemek, verilen selamı almak, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma vazifesini yerine getirmektir.” (Buhari, Mezalim, 22 [2465]; Müslim, Libas, 114 [2121]; Selam, 3 [2161].)

Bir keresinde Hz. Peygamber’e, “Amellerin hangisi Allah’a daha sevimlidir?” diye sorulduğunda, “Az da olsa devamlı yapılanıdır.” şeklinde cevap verdi ve ilave olarak şöyle buyurdu: “Sizler amellerden güç yetirebileceğiniz kadarını

yapınız.” (Buhari, Rikak, 18 [6465]; Müslim, Salatü’l-Müsafirin, 216 [782].)

Süfyan b. Abdullah es-Sakafi (r.a.) bir gün Peygamberimizden tavsiye istemek için yanına gider ve der ki: “Ya Resulü Allah! Sıkıca sarılacağım bir şeyi bana tavsiye eder misiniz?” Resulü Allah (s.a.s.) da, “Rabbim Allah’tır de, sonra dosdoğru ol.” buyurdu. Ben, “Ya Resulü Allah! Benim hakkımda en çok korktuğum şey nedir?” diye sordum. Bunun üzerine kendi dilini tutarak “Budurl!” dedi. (İbn Mace, Fiten, 12 [3972]; Müslim, İman, 62 [38].)

Ebu Hureyre (r.a.) der ki: “Bir gün Resulü Allah (s.a.s.), ‘Kim şu birkaç kelimeyi/tavsiyeyi benden alarak onlarla amel eder veya onları amel edecek bir kimseye öğretir?’ buyurdu. Ben de ‘Ey Allah’ın Resülü! Ben (öğrenir, amel eder ve öğretirim.)’ dedim. Bunun üzerine elimi tuttu ve beş konu sayarak şöyle buyurdu: ‘Haramlardan uzak dur; böylece insanların en çok ibadet edeni olursun. Allah’ın sana verdiği ne razı ol; böylece insanların en zengini olursun. Komşuna iyilik et; böylece (gerçek) mümin olursun. Kendin için sevip istediğini diğer insanlar için de sevip iste; böylece (gerçek) Müslüman olursun. Çok gülme; çünkü aşırı gülmek kalbi öldürür.’” (Tirmizi, Zühd, 2 [2305]; İbn Mace, Zühd, 24 [42317].)

Yüce Allah, hikmet yüklü rab-bani ve nebevi tavsiyelere kulak verip onlarla amel etmeyi, insanlara tebliğ etmeyi, böylece Allah’ın razı olduğu kâmil müminlerden olabilmeyi cümlemize nasip eylesin. ■

**Sevgili
Peygamberimiz’e
(s.a.s.) bir şey
sorulduğunda
veya ondan bir
tavsiye istendiğinde
karşısındaki kişinin
ruh hâlini ve
içinde bulunduğu
zaman ve mekânı
göz önünde
bulundurarak cevap
verirdi.**

REİSLİĞİN KURULUŞ YILLARINDA YAYIMLANAN İKİ HUTBE MECMUASI:

TÜRKÇE HUTBE VE TÜRKÇE HUTBELER

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Cuma ve bayram hutbelerinden cemaatin daha iyi istifade edebilmesi ve böylece hutbeden beklenen asıl işlevin temini açısından hutbelerin mev'ize (nasihat) kısmının Türkçe okunması gerektiği hususu, İkinci Meşrutiyet'ten itibaren tartışılmıştı. Bu tartışma Cumhuriyet döneminde de devam etti. Diyanet İşleri Reisliğinin 21 Şubat 1925 tarihinde görüşülen ikinci bütçesinin müzakeresi sırasında, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına verilen bir önerge ile Reislikçe müsabaka yoluyla bir Türkçe hutbe mecmuasının derlenip yayımlanması ve camilerde hutbelerin bu mecmuadan seçilerek okunmasının zorunlu kılınması teklif edildi. Meclis Başkanlığı, "bir temenni takririni" olarak kabul ettiği bu talebi, Başvekâlete tevdi etti. Bu karar üzerine Diyanet İşleri Reisliği, yoğun bir gayret göstererek hazırladığı 51 adet hutbeden oluşan bir mecmuayı, *Türkçe Hutbe* adıyla

la Kur'an harfleriyle 1927'de yayımladı, 1928'de de ikinci baskısını yaptı.

İlginçtir ki *Türkçe Hutbe*'nin ikinci baskısının yapıldığı 1928'de, Reislik Müşavere Heyeti azasından Üryanizade Ali Vahid Efendi de benzer adla *Türkçe Hutbeler* başlığıyla özel yayın olarak bir kitap yayımladı. Bu yazıda söz konusu iki hutbe mecmuasını kısaca tanıtmak istiyorum. Reislikçe yayımlanan eseri daha önce yine bu dergide tanıtmaya çalıştığım-
dan ("Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yayımladığı İlk Hutbe Mecmuası: *Türkçe Hutbe*", Nisan 2006.) burada Üryanizade'nin eserine biraz daha geniş yer vereceğim.

Reislik yayını olan *Türkçe Hutbe*'den başlayalım. Yukarıda değindiğim Meclis'in talebi doğrultusunda Reislikçe bir hutbe yazma müsabakasının açıldığını ve bir genelge ile bunun teşkilata duyurulduğunu biliyoruz, ancak yarışmaya

katılım ve bunların değerlendirilmesi konusunda bir bilgiye sahip değiliz. Nitekim eserin hazırlayıcısı olarak Diyanet İşleri Reisliği gösterilmiş, bir yazar veya hazırlayan adına yer verilmemiştir. Reisliğin üçüncü yayını olan işbu *Türkçe Hutbe*, 269 sayfadır. Kitabın sonunda, ilk baskıda Arapça ve Türkçe, ikinci baskıda ise sadece Türkçe bir dua metnine yer verilmiştir. Eserin başında yer alan ve "Diyanet İşleri Reisi Rifat" imzasını taşıyan 17 Şubat 1927 tarihli "Mukaddime", hutbe konusunda önemli bir bir metin olduğu gibi eserin hazırlanış sürecine de ışık tutmaktadır. Burada özetle hutbenin mev'ize kısmının halkın anlayacağı dilde verilmesinin hutbenin amacına daha uygun olduğu vurgulanmıştır. Bundan hareketle hutbenin mukaddime ve dua kısımları yine Arapça, nasihat kısımları ise Türkçe verilmiştir. Hutbelerin nasihat kısmı genelde üç dört sayfa

olmakla birlikte bir kısmı bir iki sayfalık çok kısa metinlerdir.

Diğerine gelince; Üryanizade Ali Vahid'in hazırladığı *Türkçe Hutbeler*, İstanbul'da 1928'de basılmıştır. 40 hutbeyi ihtiva etmekte olup 368 sayfadır. Müellif, diğer yayınlarında olduğu gibi kapakta yazar adı olarak "Diyanet İşleri Reisliği Hey'et-i Müşaveresi Azasından Köy Hocası Gazetesi Sahibi Üryanizade Ali Vahid" unvanını kullanmıştır. Kitabın başında önsöz ve herhangi bir açıklama yer almadığından eserin hazırlanma sürecine ilişkin bir bilgi edinemiyoruz. Ancak, bir Diyanet mensubu olarak Reislikçe açılan müsabakaya katılmak üzere hazırlanmış olması muhtemeldir.

Bu eserde hutbelerin Türkçe nasihat kısımları 10-12 dakikada okunabilecek uzunlukta-
dır. Mev'ize kısımlarından önce ve sonra yer verilen ayet ve hadisler yanında Arapça hitabe ve dualar bir hayli uzundur; âdeta ikinci bir hutbe metni oluşturulmuştur. Böylece hutbenin sadece Arapça okunması gerektiği görüşünde olanların kuşkularının da giderilmiş olduğu söylenebilir. Arapça mukaddime ve dua cümleleri, eski Arapça hutbelerde olduğu gibi secilidir; makamla/teğanniyle okunmaya müsaittir. Kitabın sonunda ayrıca Türkçe bir dua metnine yer verilmiştir.

Hutbelerde, işlenen konuya ilişkin yeterince ayet ve hadise yer verilmiş, içerikleri konu bütünlüğü içinde anlatılmıştır. "Orucun Sebep ve Hikmeti" başlıklı hutbede olduğu gibi Üryanizade, daha önce

1927'de yayımladığı *Asker İl-mihali* adlı eserindeki bazı bölüm ve kısımları bu kitabına da almıştır.

Üryanizade'nin hutbelerindeki mükemmel anlatım, cemaatin dikkatini diri tutabilecek niteliktedir.

İki eserin ortak/benzer yönleri vardır. Her şeyden önce isim benzerliği söz konusudur. Her ikisi de aynı yıllarda ve Latin harflerine henüz geçilmeden önce Kur'an harfleriyle basılmıştır. Her iki eserde de dil ve ifade günümüzde bile rahatlıkla anlaşılacak sade ve akıcıdır.

Kuşkusuz tek bir kitapta her konuda hutbe metnine yer vermek imkânsızdır. Ancak yer verilenler, günün şartlarında hangi konulara öncelik tanındığı konusunda bir fikir verebilir. Nitekim her iki mecmuada

da bir kısım konularda birden fazla hutbeye yer verilmiştir. Mesela Reislik yayınında namaz, ramazan ve oruç, temizlik, çalışmak, ana babaya itaat, ticaret, yetimleri himaye konularında birden fazla hutbe bulunurken Üryanizade'de sağlık, ilim ve fen, namaz, dünya ahiret muvazenesi konularında birden fazla hutbe bulunmaktadır.

Namaz, ramazan ve oruç, dünya ve ahiret için çalışmak, vatan müdafaası, askerlik, yetim ve öksüzleri himaye, içki ve kumarın zararları, sağlık, her iki mecmuada da yer verilen ortak konulardır. Öte yandan dönemin her zaman gündeminde olan Tayyare Cemiyetine yardım konusuyla ilgili Reislik yayınında müstakil hutbe yer almışken Üryanizade bu konuya "Kurban Bayramı" başlıklı hutbede değinmiştir.

Diyanet İşleri Reisliğince hazırlanan *Türkçe Hutbe*'nin iç kapağı.

Türkçe Hutbe'de yer alan hutbelerin büyük bir kısmı, ana babaya itaat, yetim ve kimsesizlere yardım, emanete riayet, kardeşlik, insanlarla iyi ilişkiler, İslam'ın sakındırdığı kötü huy ve davranışlar gibi ahlaki konularla ilgilidir. Ayrıca ticaret, ziraat, iktisat, temizlik, vatan müdafaası gibi muhtelif konular ele alınmıştır. Üryanizade'de ise benzer konular yanında sık sık çalışıp geri kalmışlıktan kurtulmak, ilim ve teknikte ilerlemek, ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarını atıl hâlden kurtarmak, memleketin kalkınmasını temin etmek toplumsal refahı temin etmek gibi konular üzerinde ağırlıklı durulmaktadır.

Bununla birlikte her iki kitapta da bazı önemli konulara ise yer verilememiştir. Mesela hac konusunda Üryanizade'nin eserinde bir hutbe yer alırken Reislik yayınında yoktur. Benzer durum dinî gün ve gecelere ilişkin hutbe konularında da görülmektedir. Reislik yayınında Regaib ve Berat Kandili yer almazken Üryanizade'de ise "Mübarek Aylar, Mübarek Günler" başlığı altında Regaib ve Mirac kandillerine topluca yer verilmekte ancak bu eserde de Kadir Gecesi ve Ramazan Bayramı'na ait müstakil hutbe bulunmamaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse her iki mecmuada, ama özellikle Üryanizade'nin eserinde yer verilen konuların ağırlıklı kısmı, o yıllarda ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durumla yakından alakalıdır. Yıllarca süren savaşların etkileri henüz ortadan kalkmış değildir. Fakir, yoksul, dul, ye-

tim ve sahipsiz insanların sayısı bir hayli fazladır ve bunlara yardım etmek gerekmektedir. Ülkeyi kasıp kavuran sâri hastalıklara karşı insanları uyararak, bu bağlamda temizlik hususuna dikkat çekmek icap etmektedir. Ülkenin her yönüyle kalkınması için topyekûn bir seferberlik başlatılması gerekmektedir. Bu itibarla dönemin bu şartları göz önünde tutularak hutbelerde bu konulara ağırlık verilmiştir. Nitekim Reislikçe yayımlanan *Türkçe Hutbe*'nin sözünü ettiğim Mukaddime'sinde bu husus temellendirilirken dinimizin farz kıldığı ibadetler incelenince bunların, Allah'a kulluk ve yarattıklarına şefkat gibi ahlaki ve manevi konulardan başka "bir milletin tekâmülü ile alakadar" birtakım içtimai esasları da ihtiva ettiğinin görüleceği vurgulanmıştır.

Sonuç itibarıyla her iki eserde de ülkeyi bayındır hâle getirme özlemi dile getirilmiştir. Dönemde cemiyette yaşanan ıstıraplara dikkat çekilmiş, cemaate bir dinamizm kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu açıdan, Reislik yayınında ilk hutbenin "çalışma"yla, Üryanizade'de ise "Vücut Sağlığı" ile ilgili olması ilginçtir. *Türkçe Hutbe*'de ikinci ve üçüncü sırada yer alan metinler ise "Vatan Müdafaası" ve "Tayyare Cemiyetine Yardım" başlıklarını taşımaktadır.

Üryanizade'nin eseri *Türkçe Hutbeler*'den birkaç örnek vererek konuya biraz açıklık getirmek istiyorum.

Üryanizade, hutbelerinde geri kalmışlığımızın sebebinin bilhassa atalet ve bilgisizlik ol-

duğuna vurgu yaparken bu hususta zaman zaman cemaati de hesaba çeker. Mesela, "Akarsulardan Faydalanmak" başlıklı hutbesinde gelişen teknolojiden yararlanmamız gerektiğini şu ilginç ifadelerle anlatır: "Âlem bizi yutmak için gece gündüz didinip çalışıyor... Biz Hz. Âdem zamanından kalma usullerle iş görmeye çalışıyoruz. Makine deyince ödümüz patlıyor... Ey Allah'ın kulu! Sen, dünyanın sebep dünyası olduğunu niye bilmiyorsun? Aklını niçin iyice kullanmıyorsun?.. Ne yapıp yapıp bu dünyada hiç kimseden geri kalmamanın çaresine bakacağız!.. Madenlerimizi çıkaracağız, denizlerde dağ gibi gemiler dolaştıracacağız!.."

"İlim, Sanat, Marifet" başlıklı hutbede müellifimiz geri kalmışlığımızın sebebinin yine bilgisizliğe bağlar. Okuyup öğrenmeyi emreden Peygamber buyruklarından örnekler verir ve ardından cemaate şöyle sitem eder: "Allah Allah! Bir şu mübarek Peygamberin sözlerine bakın bir de bizdeki ilimsizliğe bakın!" Ardından dönemin şu trajik olgusuna dikkat çeker: "Okuduğumuz Kur'an-ı Kerim'in kâğıdını da mürekkebinin de bize Avrupa veriyor. İğneden ipliğe bütün ihtiyaçlarımızı dışarıdan alıyoruz. Anlayana bu ölümdür, ölüm!.."

Keza "Deniz, Denizcilik" başlıklı hutbede de denizlerde gemileri yuzdürmenin Allah'ın büyük bir nimeti olduğunu anlatırken ilgili Kur'an ayetlerine işaretlerle bizim bu ayetleri anlayıp ona göre hareket ederek dünyanın en büyük tersanelerini kurmamız gerekirken

öyle yapmadığımızı hayıflanır. Üryanizade'ye göre denizlerin kahramanı biz olmalıydık.

“Berat Kandili” başlıklı hutbede de sözü yine çalışıp çabalamaya getirir: “Vatanın muhtaç olduğu şeyleri daima göz önünde tutalım. Hep elimiz işte güçte olsun, gönlümüz millette memlekette bulunsun. Vatanın derdini asıl kendi derdimiz gibi bilelim. Bu uğurda yılmayalım, yüksünmeyelim. Durmayalım, dinlenmeyelim...”

“Vaktin Kıymeti ve Ehemmiyeti” başlıklı hutbede ise yıllarca bizi bitap düşüren savaşların artık geride kaldığına işaretle bundan sonra yapmamız gerekenleri şöyle dile getirir: “Bakın şunun şurasında üzerimize musallat olan düşmanlarla uğraştık, dişimizi tırnağımıza katarak çalıştık, çabaladık, can verdik, mal telef ettik. Ne yapmak lazımsa yaptık yakıştırdık, vatanımızı, namusumuzu kurtardık. Artık o acı günler, o korkunç zamanlar geçti gitti. Allah'a yüzbinlerce hamdusenalar olsun. Lakin eğer biz ilimce, sanatça zayıf kalırsak yine memleketimize göz dikenler bulunur. Yine bu yerler, bu yurtlar bize çok görülür...”

Üryanizade'nin sağlık konusuna ayrı bir önem verdiği anlaşılmaktadır. Bulaşıcı hastalıkların yaygın olduğu o yıllarda şüphesiz bunun bir anlamı vardı. Nitekim ilk hutbesi “Vücut Sağlığı” başlığını taşıdığı gibi mecmuanın 13. sıradaki hutbesi de “Mikrop, Çiçek Aşısı” başlığını taşımaktadır. Bu hutbede müellif, köpek saldırısı karşısında insanın kendini

savunduğu gibi ölümcül çiçek hastalığına karşı da tedbir alınması gerektiğini söyler: “Köpek için sopa taşınır, düşman için silah hazırlanır da onlardan daha beter olan çiçek hastalığının kurtları için sopa, silah hazırlanmaz mı? O hastalığın silahı da sopası da aşıdır...” Hastalık mikroplarının çoğalma durumunu anlatırken de şu örneği verir: “Canavarlar, yırtıcı hayvanlar üç doğururlar, beş doğururlar, hâlbuki o hastalık kurtları az bir zaman içinde milyonlarca yumurta dökerler, yavru çıkarırlar, çoğaldıkça çoğalırlar.” Mikropların ve aşının mahiyeti hakkında da herkesin anlayacağı sadelikte bilgi verir. Savaşlarda zaten büyük can kaybı yaşamış ülkenin bir de bulaşıcı hastalıklarla kırılması için koruyucu önlemler alınması gerektiğini vurgular.

Üryanizade'nin hususi bir önem atfettiği diğer bir konu gençliktir. Savaşlarda genç nüfusumuzu kaybetmişizdir, şimdi de alkol ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklarla gençlerimizi kaybetmeye tahammülümüz yoktur. Asırlar boyu cepheden cepheye koşmuş, ülkesini imar etmeye vakit bulamamış bir milletin fertleri, ülkenin kalkındırılması gibi hayati bir görevi artık yeni yetişen gençlerden beklemektedir. Bu itibarla mesela, “Gençlik Niyeti” başlıklı hutbede Üryanizade, biraz sitemle ve biraz da yalvararak doğrudan gençlere seslenmekte ve yer yer de onları hesaba çekmektedir: “Milletin tutan eli, görür gözü sizsiniz. Bu memleket herkesten ziyade sizindir. İhtiyarlar, yaşını başını almış adamlar size geç-

miş zamanın birer yadigârıdır... Anaların babaların, büyüklerin küçüklerin hep ümidi sizlerdedir. Böyle iken siz kendi kıymetinizi bilmezseniz, birtakım münasebetsiz şeylerle gençliğinizi mahvederseniz sonra bizim halimiz nice olur?.. Biz sizi gözümüzün bebeği biliyoruz... ‘Evlatlarımız, gençlerimiz’ dedikçe akciğerimiz gözüküyor. Az çok varımızı yoğumuzu hep sizin uğrunuzda feda ediyoruz. Bir kılınıza hata gelmemek için üstünüze titriyoruz. Biz sizi bu kadar kıymetli tutuyoruz da siz niçin kendinize acımsununuz? Niçin kendinize zarar verecek şeylerden sakınmıyorsunuz?.. Düşünseniz bir kere, siz o kadar ucuz musunuz? Siz kolaycıcıkla mı bu çağa geldiniz? Zavallı analar babalar sizi bu boya getirinceye kadar ne emekler verdi; ne mihnetler ne meşakkatler çekti! Yazık değil mi size, yazık değil mi onlara?”

Yerimizin istiabi sebebiyle daha başka konulara örnek veremedim; bununla birlikte bu kadarının, tanıtıma çalıştığım hutbe mecmuaları hakkında bir fikir vermeye kâfi geleceğini düşünüyorum. Şöyle bağlayayım:

Geçen yüzyılın başından itibaren, kalkınmış ve güçlü bir Türkiye ideali, Mehmet Akif gibi dönemin bir kısım münevverleri yanında âlimlerimizin de büyük özlemidir. Bunun önünde engel olarak gördükleri tembellikten ve cehaletten mustarıptirler. “Hakiki hasım” olarak nitelendirilen cehaletin kaldırılması için topyekûn bir mücadele başlatılması arzu edilmektedir. Burada birkaç pasajına yer verdiğim hutbeler de bunu ortaya koymaktadır. ■

DİJİTAL DÜNYA VE DİNÎ HAYATIMIZ

Doç. Dr. Bahset KARSLI

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsanlık tarihi, kimi zaman keskin kimi zaman iç içe geçen değişim ve dönüşümlere şahit olmuştur. Üretim ilişkileri ve sosyal örgütlenmeler temelinde toplumsal yapıda yaşanan bu gelişmeleri toplum bilimciler genel hatlarıyla bir tasnife tabi tutmuşlardır. Tarım ve endüstri toplumu, geleneksel ve modern toplum, bu kategorilendirmenin en yaygın olanıdır. Sosyal ve ekonomik aktiviteyi nitelemek için üst başlığa çekilen bu kavramlar, bir önceki dönemin pratiklerine meydan okumanın yanında, ondan izdüşümler de barındırmaktadır. Meydan okuma diyoruz, zira en temelde bir değişim ve dönüşüm de olsa dönemlerin normallikleri ve o normalliklere ilişkin aidiyet bilinçleri çatışmalar üretebilmektedir. Diğer taraftan normalliklerin uyumu ve dönüşümü, gündelik hayat pratiğinde makul ilerlerken aidiyetlerin yok olması korkusundan dolayı söylem düzleminde daha keskin bir dille gündeme taşınmaktadır. Yeni nesillerin yoldan çıktığı, insanlık değerlerinin kaybolduğu, hülâsa hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı, kadim toplumlardan çağdaş toplumlara miras kalmış söylemlerdir. Elbette insanların normalliklerini kaybetme korkusunun veya eskiye eşitleme şeklinde seyreden toplumsal talebinin ürettiği kaygıların, bir yere kadar anlaşılır duygular olduğu unutulmamalıdır. Ama burada bizi ilgilendiren nokta, söylemlerin ve temsil alanlarının çatışma dilinden kurtulup dönemleri ve ürettiği toplumsallığı sağlıklı bir zeminde anlamak ve yorumlamak olmalıdır. Bu yüzden modern sonrası dönemi ifade etmek için kullanılan dijitallik kavramını ve onun ürettiği toplumsal, dinsel organizasyonu, imkân ve risk boyutlarıyla anlamamız gerekir.

Birçok tanımı olmakla birlikte en genel hâliyle dijitalleşme, “ulaşılabilir bilgilerin herhangi bir bilgisayar, akıllı telefon, tablet vb. teknolojik araçlar tarafından okunabilecek, o ortamlarda düzenlenebilecek ve iş akışlarına dâhil edilecek şekilde ortama aktarılması süreci” şeklinde tanımlanabilmektedir. Dijitalleşme bir bakıma bilginin üretimi, dağıtımı ve saklanması için kullanılan araçlardaki köklü değişimi de ifade etmektedir. Dijitalleşme, kendi dönüşümünü de tetikleyen bir alt yapıya sahiptir.

Dijitalleşmenin temel enstrümanları kabul edebileceğimiz kitle iletişim araçları, zaman ve mekân farklılıklarını, fiziki sınırları ortadan kaldırmıştır. Teknolojik gelişmeler sosyal, siyasal ve dinî alanlarda yeni zeminler sunmuştur. XXI. yüzyılın yeni teknolojik zeminine oturan dijitalleşme toplumun gündelik hayatında farklılaşmalara sebep olmuştur. 2000'li yılların başından itibaren web 2.0 teknolojisi ve onun ürünü sosyal medya ile tek taraflı iletişim şekline çok boyutlu iletişim tipine geçilmiştir. İnternetle birlikte bireysel yaşamdan geleneksel kurumlara bütün toplumsal yapılar, çevrim içi dönüşümden etkilenmeye başlamıştır.

Esasında buraya kadar anlatmaya çalıştığımız bu kronolojinin ürettiği toplumsal organizasyonu dijitallik, ağ toplumu gibi üst başlıklarda analiz edebiliriz. Zira dijital dünya ve dinî hayat ilişkisinde risk alanlarının başında öncelikle yapısal farklılığı dillendirmek zorundayız. Ontolojik zeminde dijital çağ, toplumsal organizasyonunu teknolojik, matematiksel, sayısal verilere endeksli anlamlandırmaktayken dinî alan, kitabi ve geleneksel öğretiyeye, tercihe ve içsel sürece dayalı bir hakikat telakkisine yaslanmakta. Artık dijital evrende ibadetler ve toplum hafızası, aktarılan bir bilgi kümesinden saklanan bir veriye dönüşmeye başladı. Gezinin kendisinden ziyade gezilen yer-

lerin fotoğraflanarak dondurulması, ibadetin hazzından ziyade ibadet ediyor olmanın kareye alınması, ibadet edilen mekânın kendisinden çok estetiksel sunumuyla verilebilirliği daha önemli. Öznenin ve eylemin kendisi değil dijital dünyaya yansıyan imajı kıymetli hâle geldi.

Dijitalleşmenin ürettiği yapısal farklılığın diğer ayağında "merkezlik problemi" yer almakta. Klasik dinî yapılar veya geleneksel toplumlar, kutsal referanslı ve bir geleneğe dayalı hiyerarşik yapılarırken dijital dünyada merkezî hiyerarşi ve denetim ortadan kalktı. Yerelliğin küreselleştiği, küresel olanın yerele nüfuz edebildiği,

ast üst ilişkisinin yok olduğu bu âlemde herkes eşit. Katılımcılığın önemli görüldüğü, insanların zamana ve mekâna bağlı kalmadan iletişime geçtiği ve sifıra yakın bir maliyetle her türlü enformasyona erişebildiği yeni bir dünyayla karşı karşıyayız. Veri ve bilgilerin serbest dolaşımı, bilgiye erişimde fırsat eşitliği ve çeşitliliği sağlayabilmesi gibi hususlar açısından dijital araçlar olumlu görünebilir. Dijital mecra, bu yönüyle bilgi türlerinin karşılaşma, farklı fikirlerin tartışma alanıdır. Fakat denetimsiz ve kontrolsüz olan bu yeni mecra geleneksel din için bir handikabı da beraberinde getirmekte.

Dijital mecraların bilgi kaynağı olarak kullanımının yaygınlaşması, merkezlik problemini derinleştirmesinin yanında güven sorununu da beraberinde getirmekte. İnternet sitelerinin içeriğine kolay müdahale edilebilir olması, burada sunulan bilgiye duyulan kuşkuyu artırmaktadır. Öte yandan yerel ve küresel ölçekli dijital güç odaklarının bahse konu mecralardaki her çeşit dezenformasyonla sanal bilgi ortamlarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebileceği, kirletilebileceği asla gözden kaçırılmamalı. Dahası, hayatın ve ticaretin kolaylaştırılması gibi gerekçelerle desteklenen dijitalleşme süreci; tanıtımın reklama, reklamın teşhirciliğe evrilebildiği oldukça hassas ve bir o kadar da yanıltıcı hatta yönlendirici, müphem ve muğlak bir zemin hâline gelebilmekte. Dijital bilgi merkezsiz, hiyerarşiden uzak ve kaynağı yok iken İslam'da bilginin nihai kaynağı Allah'tır.

Çünkü “Allâmu'l-ğuyûb” ve mutlak Alîm olan sadece O'dur. (Maide, 5/109.) İnsana bilmediğini de (Alak, 96/4.) insanlığın atası Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini de O (c.c.) öğretmiştir. (Bakara, 2/131.)

Dijital mecralardan elde edilen her türlü enformasyon, yerine göre yalan, iftira, zan, teccüss gibi ahlaki problemlerin ham maddesi olarak kullanılabilir. Her şeyin beğeni alabilme, dikkat çekebilme amacıyla kullanılabilmesi bu platformlarda herhangi bir ahlaki ölçüt söz konusu değildir. Oysa dinî alan, hakikat temelinde bir öğretiye dayanmakta. Özellikle sanal atmosferlerde var olma şekli ve buradan üretilen bilginin gerçekliğinin olmadığı düşüncesi, insanların vicdani sorumluluklarını köreltmekte. Dolayısıyla anonimleşmenin öne çıktığı gençlerde sanal kimliklerle yapılan her türlü faaliyetin hesaba çekilmekten muaf tutulacağı duygusu bulunmakta.

Dijitalleşme sürecini yaşayanın insan olduğu unutulmamalıdır. Artık sanalın da dinî ve hukuki sonuç doğuracağı bir dünya gerçekliğinden geçiyoruz. İnternette anonim kimliklerle eylemde bulunmak, kişiyi sorumluluktan azade kılmamaktadır. Diğer taraftan dijital çağın önemli sosyalleşme platformları olan sosyal medyadaki dinî paylaşımlar, kişiyi ibadet yükümlülüğünden kurtarmamaktadır. Dinî alanın dijital mecra icra edilmesinde dinsel temellendirmelerin referans değerini korumak, söz konusu yapısal farklılıkları aşmada önemli görmektedir. Hem sosyal med-

yanın ekosistemine uyumlu bir şekilde hareket etmek hem İslam'ın temel aldığı insani değerlerden sapmadan burada var olabilmek için dijital kültürü öğrenmek icap etmektedir. Sonuç olarak dijital ortamı kirli bir dünya, uzak durulması gereken bir mecra olarak görmektense medeniyetimizin üzerine kurulu olduğu temel hassasiyetleri sosyal medyaya taşıyarak karşılıklı anlayışın, empatinin hâkim olduğu dijital bir habitat meydana getirebiliriz. ■

Dijitalleşme sürecini yaşayanın insan olduğu unutulmamalıdır. Artık sanalın da dinî ve hukuki sonuç doğuracağı bir dünya gerçekliğinden geçiyoruz.

HAC: MİSAKIMIZI YENİLEME

Dr. Lamia LEVENT ABUL

DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

Hak Teâlâ'nın davetine icabet eden milyonlar bu yıl da dünyanın dört bir yanından mukaddes beldelere akın akın geldiler. Müminler, Rablerinin bu davetini kendilerine ileten Hz. İbrahim'in çağrısıyla yüreklerinde alevlenen bir aşkla yola revan oldular. Nasıl bir aşk ki şehirden, köyünden bile çıkmamış müminler vuslat özlemiyle yanıp tutuşuyor ve bir yolunu bulup haremeyn-i şerifeyne ulaşıyorlar. Çünkü ruhlarında bu kadim çağrının yankısını hissedenlerin ona kayıtsız kalması asla mümkün değil! Herkes çağrılır ama çağrıya icabet edenler aşkla özlem duyanlardır...

Mekke... Rabbimizin kendi zatına nisbet ettiği beytinin bulunduğu belde... Cenab-ı Hak için yeryüzünde inşa edilmiş ilk mabed. İnananlar için bereket, hidayet ve yöneliş merkezi olan Mekke... Cenab-ı Hak'ın vahy-i ilahisine beşiklik etmiş kadim belde. Vahyin kutlu elçisinin doğduğu, büyüdüğü, din-i mübin-i İslam'ı tebliğ ettiği ve bu uğurda ashabıyla birlikte mücadele ettiği topraklar... Beyt-i Atik'e hürmeten haram bölge ilan edilmiş, tazim ve hürmet gösterilmesi gereken mükerrem belde... Rabbimiz daha harimine ayak basmadan nasıl bir yere girdiğimizi hatırlatmak istercesine bizleri buluşma noktası olan mikat sınırında bekletiyor. Kendi beytine, harimine girerken önce buraya girişin kural ve adabını yerine getirmemizi; harem bölgesine hürmeten bizleri masivaya bağlayan bağlarımızdan ve aidiyetlerimizden sıyrılmamızı ve onları mikat sınırının gerisinde bırakmamızı istiyor. İnsanlar arasındaki tüm ayrımları ortadan kaldıran ve kullukta eşitleyen ihramla ancak girebiliyoruz harem bölgesine. İhram bizi yaratılışımızdaki saflığa döndürüp dünyevi olan her şeyden uzaklaştırıyor. Rabbimiz tam da mikat sınırında bizden bir söz alıyor. O'nun çağrısıyla geldiğimiz bu sınırda "lebbeyk" diyerek kulluk ahdimizi yineliyor ve O'nun emrine ram olduğumuzu haykırıyoruz. Bu aynı zamanda elest bezminde verdiğimiz kulluk sözünün yeniden ikrarı anlamına geliyor. Sadece Rabbimize karşı değil verdiğimiz söz, aynı zamanda yerde gökte olan hiçbir varlığa zarar vermemek hatta emanet olan bedenimiz üzerinde dahi bir tasarrufta bulunmayacağımıza dair verilen bir sözdür bu. Tam mikat sınırında yapılan bu ahitleşmeyle âdeta yaratılış gayemiz olan kulluğumuzu yeniden inşa etmek için bir seferberliği de başlatmış oluyoruz. Sadece haramlardan değil helallerden dahi el çekerek kulluğumuzu kavileştiriyor ve Rabbimize verdiğimiz sözdeki sadakatimizi ortaya koyuyoruz. Artık emin belde Mekke-i Mükerreme'de her varlık bizden yana emniyet içinde olacak...

Rabbimize olan iman, bağlılık ve muhabbetimizi ikrar eden “lebbeyk” nidalarıyla O’nun beytine giriyoruz. Ve tüm ihtişamı ve asaletiyle siyahlar içindeki Kâbe-i Muazzama’nın etrafındaki tavafımıza başlıyoruz. Arzın merkezi olan Kâbe ile beden merkezi olan kalbin buluşmasıdır tavaf. Kalbimizi arzın kalbine rabtedip içimizden taşan muhabbet, heyecan ve şevkle dönüyor, dönüyor ve yine dönüyoruz... Yedi, kesretten kinayedir ve sonsuz bir dönüşün remzidir. Kâinattaki her varlığın katıldığı tesbihe tavaf biz de dâhil oluyoruz. Gökteki devasa seyyarelerin, galaksilerin, atomun içindeki elektron ve protonların ve arştaki melekelerin dönüşlerine iştirak ederek sonsuzluk âlemine doğru akıp gidiyoruz... Sonsuz bir deveren, sonsuz bir akış... Ve nihayetinde buluşma ve bulmanın vecdiyle kendinden geçiş, beytin sahibiyle mülaki olma hâli...

Arafat, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten indirildikten sonra buluştuğu mahaldir. Orası aynı zamanda ölmeden önce kendimizi hesaba çektiğimiz ve hakkımızdaki hükmün gerçekleşmesini beklediğimiz mahşer yerini hatırlatır. Kendimizi tanımladığımız tüm dünyevi kimliklerden soyutlanıp sadece iki parça ihramla Rabbin huzurunda durduğumuz ve Hz. Âdem ile Hz. Havva gibi affedilme ümidiyle tövbelerimizi, dualarımızı ediyoruz. İnsanın kendisiyle ilgili bir hesaplaşma yaşayarak bundan sonraki hayatında nasıl bir kul olacağı ile ilgili marifete erişme makamıdır Arafat. Güneş batıncaya kadar süren vakfenin sonun-

da arınıp temizlenmenin sevinciyle meş’aru’l-haramdan coşkuyla inip müzdelife vakfesi ve akabinde cemarata varıyoruz. Günahlarından arınan ve hayatına yepyeni bir başlangıçla devam etme azminde olan insan için şeytan asıl büyük tehlikedir. Onu, bize bir daha yaklaşmaması için taşlarız. Ancak şeytan tuzaklar kurar, hile ve desiselerle ayağımızı kaydırmak için ısrarla yanaşmaya çalışır. Tıpkı atalarımız Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın ayağını kaydıracağı gibi. Daha sonra şeytan Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hacer validemize yanaştı. Rabbimizin emrini yerine getirmekten onları caydırmak için uğraştı. Ancak onlar şeytanı taşıyarak uzaklaştırdılar. Şeytan, hacla hayatında yeni bir sayfa açan biz müminlerin peşinde olma-ya devam edecek. O nedenle kıyamete kadar peşimizde olan düşmanımızı tekrar ve tekrar taşıyarak uzaklaştırırız.

Vakfeyle insan önce kendisiyle hesaplaşır sonra şeytanla olan mücadelesini ortaya koyar. İnsan için kıyamete kadar sürecek bu mücadele için çaba göstermek ve hiç vazgeçmeden çalışmak gerekir. Çünkü ölüm gelinceye kadar devam eder insanın çabası. Say, şartlar ne kadar zor olsa da Rabbimize dayanıp güvenerek çalışıp çabalamanın sembolüdür. Hacer validemiz kuş uçmaz kervan geçmez, ekin bitmez vadide evladiyla yalnız kalınca Rabbinne dayanıp güvendi. Ama çabalamaktan da geri durmadı. Bunun neticesinde Hak Teâlâ kendisine ve evladına hayat suyu zezemi ikram etti. Mehmet Akif’in dediği gibi:

*“Allah’a dayan sa’ye sarıl
hikmete ram ol*

*Yol varsa budur bilmiyorum
başka çıkar yol”*

Kurban ile Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in erişilmez teslimiyet ve sadakatlerini hatırlarız. Rabbimize yakınlaşmak için en çok sevdiğimizden dahi feragat etmeye ve O’nun yoluna feda etmeye hazır olduğumuzu gösteririz. Kurban aynı zamanda Allah’ın çağrısıyla O’nun beytini ziyaret etmenin ve günahlarımızdan arınıp temizlenmenin bir şükrüdür. Sonra saçlarımızı keseriz. Böylece sadece kurbanlarımızı değil tüm benliğimiz ve varlığımızla kendimizi de Allah için kurban ettiğimizi ifade ederiz. Zira bizim tüm ibadetlerimiz, hayatımız ve ölümümüz de âlemlerin Rabbi olan Allah için değil midir? (Enam, 6/162.) ■

**Sonsuz bir
deveren, sonsuz
bir akış... Ve
nihayetinde
buluşma ve
bulmanın vecdiyle
kendinden geçiş,
beytin sahibiyle
mülaki olma
hâli...**

Diyarbakır Sur Vaizi

Arzu ÇİÇEK TEMİZKAN

“Samimi niyet ve güzel
öğütle yapılacak çağrının
karşılıksız kalması
düşünülemez.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Gençlerle güçlü iletişim bağları olan birisiniz. Onlarla bu denli iyi ilişkiler kurabilmeyi nasıl başarabiliyorsunuz?

Öncelikle benim de üç genç evladım var. Gençleri tanıdığımı düşünüyorum. Onların dilini, ilgilerini biliyorum. Öte yandan gençlerin enerjisini çok seviyorum. Bu sebeple bir ortamda - tercih varsa- çocuk veya genç kızlarımızla iletişim kurmayı tercih ediyorum. Sosyal medyayı aktif olarak kullanıyorum ve onlarla ortak dili yakalamaya çalışıyorum. Gençler zeki ancak oldukça tecrübesizler. Doksanlı yıllar ve öncesinde bulunan mahalle ve akraba kültüründen uzak büyüyorlar. Dolayısıyla kendilerinden yaşça büyük ve tecrübeli olanların onlara rehberlik etmeleri ve onların noksanlıklarını gidermeleri gerekiyor. Tecrübe ve bilgi sahibi büyükler bu vazifeyi üstlenmezlerse gençler eksikliklerini, yanlış doğrudan ayırt edemedi sanal âlem üzerinden gerçekleştireceklerdir. Zira tabiat boşluk kabul etmiyor. Onlarla iletişime geçerken dikkat ettiğim nokta, muhatapların içinde buldukları sosyoekonomik düzeydir. Hitap ettiğim kitlenin bu düzeyini göz önünde bulundurmam onların dünyalarına daha rahat bir şekilde girmemi sağlıyor. Siz gençlere halis niyet, ilgi, sevgi ve merhametle yaklaştığınızda, onlara değer verdiğinizde aranızdaki engeller tek tek kalkıyor. Güncel dili kurabildiğiniz ölçüde de ortak bir noktada buluşmanız gerçekleşiyor. Tabii gençlerle iyi ilişkiler kurup ilerletme ve bunu sağlam bir zemine oturtmayı tek başıma başarmam mümkün değil. Bu bir ekip işi. Hem Kur'an kurslarımızdaki hocalarımız hem de dışarıdan destek veren gönüllü kardeşlerimiz ile birlikte yapıyoruz bütün bunları. Hayırseverlerin destekleri sayesinde hem gençleri sevindiriyoruz hem de maddi olanakları yeterli olan hayır sahipleriyle maddi imkânı olmayan çocuklar, gençler, aileler arasında bir köprü vazifesi görüyoruz.

Gençlere yönelik yapmış olduğunuz faaliyetlerden kısaca bahsedebilir misiniz?

Gençlere yönelik faaliyetlerimizi bir başıma değil de arkadaşlarla birlikte yürütüyoruz. Arkadaşlarımızla gençlerin manevi açıdan sağlıklı bir şekilde yetişmesinde en büyük görevin ailede olduğunu düşünüyoruz. Bu sebeple özellikle anneleri bilinçlendirme noktasında ADRB olarak ailelerle görüşmelere, aile ziyaretlerine ve

online derslere önem veriyoruz. Kur'an kurslarımızda düzenlediğimiz etkinliklerle onların gönlüne ve aklına girmeye çaba gösteriyoruz. Bu noktada kalpten çıkanın kalbe ulaştığını, kalpten gelmeyen kuru sözlerin ancak kulaktan öteye geçmeyeceğinin bilinciyle hareket ediyoruz. Bu bağlamda "Ah-sen Gençlik Grubu" adını verdiğimiz grubumuzla gençlerle yıl boyunca gençlik kampları düzenliyoruz. Bu kamplarda dinî bilgilerin yanı sıra sanat etkinlikleri ve yarışmalarla gençlerin yüreğine dokunmaya özen gösteriyoruz. Söz konusu etkinliklerin, onların sanal âlem bağımlılığından bir nebze olsun kurtulmalarına kapı araladığını düşünüyoruz.

Gençler dışında yetişkinlerin de sosyal hayatına dokunan çalışmalarınız var. Bunlardan da söz eder misiniz?

Gençlerle birlikte ailelere yönelik faaliyetlerimiz hız kesmeden devam ediyor. Bu faaliyetlerin devamlılığı da son derece önemli. Yeni kurslar açmak, dinî hizmetlerin en önemli parçasını oluşturuyor. Zira bu kurslar sayesinde gençler Kur'an ve dinî bilgilerle tanışıp İslam'ın güzelliklerini idrak ediyorlar.

İhtiyaç sahiplerine yönelik Müftülüğümüzün öncülüğünde görevli ve gönüllü arkadaşlarımızla gerçekleştirdiğimiz kermesler, yetim sponsorlukları, eğitim yardımları, kurban organizasyonları ve iftar programlarıyla da Sur'daki insanların sosyal hayatına dokunmaya çalıştık ve hâlâ devam ediyoruz. Bu hizmetlerimizin dışında ÇODEM'deki çocuklara yönelik manevi destek çalışmalarımız-

la da çocuklarımıza İslam'ın diriltici ve güçlendirici atmosferini göstermeye ve hissettirmeye gayret ediyoruz.

Vaizlik görevinin yanında Aile ve Dini Rehberlik Bürosu vesilesiyle de kadınlara ulaşmaya ve onlara destek olmaya çalışıyoruz.

Hem gençlere hem de kimse-sizlerin kimsesi olma şiarıyla insanlara dokunabilme faaliyetleriniz çevrenizdeki insanlar tarafından nasıl karşılanmakta?

Mezkûr çalışmalarımız çok olumlu karşılanıyor. Özellikle de bu faaliyetlerin Diyanet çatısı altında yapılması onlarda ayrı bir güven oluşturuyor. Ayrıca ulaştığımız her bir kimse kendilerine kendinden birilerinin dokunduğunu hissedip bizlere daha da çok sarılıyor. Dolayısıyla bu tür faaliyetler daha çok aileye ve gence ulaşmamızı sağlıyor. Mevzubahis hizmetler insanların dini doğru anlamalarını sağladığı gibi stres ve mutsuzluğun çepeçevre kuşattığı çağın insanının İslam'ın rahmet iklimini hissetmesine de vesile oluyor.

Edinmiş olduğunuz tecrübelerden yola çıkarak sizin gibi din hizmetinde bulunan meslektaşlarınıza neler söylemek istersiniz?

Kur'an, Allah'ın (c.c.) yoluna hikmet ve güzel öğütte bulunmamızı istiyor. Samimi bir niyet, davette hikmet ve güzel öğüt, çağın iletişim araçlarını hizmette kullanmak suretiyle yapılacak çağrının karşılıksız kalması düşünülemez. Bize düşen doğru örneklik ve çağrıdır, tesirini oluşturacak olan ise Allah'tır. Şunu unutmamak gerekir; din hizmeti bir lütuftur,

Rabbim herkese de nasip etmemiştir. Dolayısıyla bu nime-tin şükrü olan Müslümanca yaşamak ve daveti sadece resmî görev olarak düşünmemek gerekir. Bunu bir hayat tarzı hâline getirmek elzemdir. Dolayısıyla daima duamız şöyle olmalıdır: "Rabbim, beni ve ailemi dini-ne hizmetkâr eyle!" Son olarak İslam davetinin ağır ama muhteşem bir misyonunun var olduğunu unutmamalıyız. Bu bağlamda kendimizi de sürekli yenileyip geliştirmeliyiz. Çünkü çağımızda değişim oldukça hızlı cereyan etmektedir. Bu değişime uygun çözümlerimizin olması kaçınılmazdır. Bunun yolu da çağımızı tanımak ve gerekli donanımı elde etmekten geçmektedir. "İki günü eşit olan, ziyandadır." düsturu ile donanımlı olmaya çalışarak genç, dinamik, salih insanlarla bir araya gelmeli, bugüne ve yarına neler sunabileceğimizin arayışında olmalıyız. ■

Öz Geçmiş

Arzu Çiçek Temizkan, Van'da doğdu. İlkokulu ve ortaokulu Van'da tamamladıktan sonra 1995'te Van İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. 2000 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Arapça eğitimi için bir süre Mısır'da bulundu. 2010'da Diyarbakır ili Merkez Kayapınar ilçesinde Kur'an kursu öğreticiliği görevine başladı. Sur ilçesine 2020 yılında vaiz olarak atandı. 2021 yılında Edebiyat Fakültesinden mezun olan Arzu Çiçek Temizkan, evli ve üç çocuk annesidir. Hâlen aynı ilçede vaiz olarak görevini sürdürmektedir.

İSTİKAMETTE TUTAN DÖRT KIYMET BİLİNCİ

Nimet KESELİ USTABAŞI

Çanakkale Müftü Yardımcısı

İnsan ancak mümeyyizse sorumludur. Temyiz yeteneğine sahip olan insan, doğruyu yanlıştan ayırt edebilen, makul davranabilen, akli başında ve bilinçli insandır. Kur'an-ı Kerim akıl sahiplerini muhatap alır, idrak sahibi olmayı ve doğru davranışı onlardan bekler. İnsan varlık âleminde bilinçli şekilde temas ettiği ve anlamlandırdığı unsurlarla kendini ve yaşam biçimini inşa eder. Bu unsurlar müminin hayatında hem maddi hem de manevi bir açılıma tekabül eden şu dört madde ile açıklanabilir.

Zaman bilinci: İnsan ne kazanırsa zaman içinde kazanır. Kayıpları da, vakti doğru kullanamama ve zamanı israf ederek kontrolü tamamen kendinin dışında akıp giden bir sürece bırakmasıyla ilgilidir. Kur'an-ı Kerim, zamanın doğru kullanımı ve kıymetinin bilinmesi ile ilgili iman eden kimseleri uyarak zamanın gelip geçiciliğine ve

vakti doğru kullanmayanların zarara uğrayacaklarına dikkat çeker. Zaman bilinci hem vaktin doğru kullanılması hem de İslami bir takvim içerisinde yer alan özel zamanlara özen gösterme ile ilgilidir.

Vaktin doğru kullanılması, vakit bilgisine sahip olmak ve günlük hayatı Müslümanca yaşamakla mümkündür. Şöyle ki seher vakti ile sabah namazından önce başlayan günlük hayat, beş vakte bölünerek yatsı vaktinde gecenin çökmesi ile tamamlanır. Bu beş vakitlik

ve insan fitratına en uygun şekilde planlanmış günlük hayat, insanın ilim tahsili, çalışması, dinlenmesi, sosyalleşmesi gibi pek çok alanda gününü en verimli şekilde geçirmesini temin eder. Böylece vaktin hakkı verilmiş, zaman da israf edilmiş olur. Doğru zamanda uyu-mak, doğru zamanda yemek ve doğru zamanda çalışmak, vakti bereketli kullanmamıza imkân sağlar. Namaz vakitleri ile de hem dünyaya ara vermiş hem de bölümlendirilmiş şekilde bir ihtiyaçtan başka bir ihtiyaca geçiş düzeni sağlamış oluruz. Örneğin yatsı vaktine yani gece çöküncüye kadar işlerimizi tamamlayıp yatsı namazını kıldıktan sonra istirahatte geçmemiz, geceyi bizler için bir dinlenme vakti kılan murada uygun olacaktır. Nitekim Furkan suresinin 47. ayetinde, “O, geceyi size bir örtü, uykuyu istirahat zamanı ve gündüzü de hareket ve çalışma vakti yapandır.” buyrulmaktadır.

Günlük hayatın ötesinde bir de haftalık, aylık ve yıllık takvimimizde önemli zamanlar vardır. Hem akıp giden zamanın içinde yaşarken anları kaçırmamak hem de bir döngü içerisinde tekrarlanan benzer anların hatırasına sahip çıkabilmek, Müslümanın zamanı için önemlidir. Günün vakitlerine kıymet vermek ve zaman israfından sakınmak ne kadar önemli ise bu döngüsellikte tekrarlanan mübarek vakitleri değerlendirmek de o derece önemlidir. Cuma günleri, bayram günleri, recep ayının ilk cuması, şaban ayının on beşinci günü ve Kadir Gecesi, gün-

leri ve geceleri ayrı fazilet ve hikmetlere sahip olan önemli vakitlerdir. Bu önemli gün ve geceleri ibadet ve dua ile geçirir, bu vakitlerde diğer vakitlerden farklı bir nezaket ve dikkat içine gireriz. Müslüman için günlük hayatına kattığı ferdi anlamın yanında tüm toplum için kıymetli olan bu ortak vakitlere verdiği ehemmiyet de onun zaman bilincinin göstergesidir. Her iki durumda da fitratına uygun şekilde davranmalı ve hem bireysel hem de toplumsal ahlaka uygun yaşamalıdır.

Mekân bilinci: Çocuklara vermemiz ve nesilden nesile aktarımından sorumlu olduğumuz başka bir bilinç de mekân bilincidir. Mekânın kıymeti, yeryüzünün insanlar için rızık temin etme yeri olması ve özel mekânların tanınıp korunması şeklinde iki hassasiyeti içerir. Tüm varlığın, Yüce Allah tarafından insana emanet edildiği yeryüzünde, üzerinde yaşanan toprakların ihya edilmesi, coğrafyanın mamure edilmesi, şehirlerin toplumun yüksek hayrına hizmet eder şekilde inşa edilmesi önemli vazifelerdir. Müslüman yaşadığı mekâna, şehre, ülkeye ilminin, ufkunun ve ideallerinin damgasını vurur. İnsanın çevreye duyarlı, tabiata saygılı ve üretip güzelleştirmeye ve kalıcı iyi izler bırakmaya yönelik çabası, onun mekân bilincine sahip olduğunun belirtisidir. Bir başka belirtisi de tarihi boyunca kendisine aktarılmış ve emanet edilmiş özel mekânların korumasını üstlenmesidir. Bu özel mekânlar Mekke, Medine ve Kudüs

Vaktin doğru kullanılması, vakit bilgisine sahip olmak ve günlük hayatı Müslümanca yaşamakla mümkündür. Seher vakti ile sabah namazından önce başlayan günlük hayat, beş vakte bölünerek yatsı vaktinde gecenin çökmesi ile tamamlanır.

gibi kadim şehirlerle birlikte yine kendi vatanı ve atalarının emanet aldığı mimari kıymetlerin olduğu her yerdir.

Bu mekânları koruması, uzakta ise ziyaret etmesi, önemini ve tarih boyunca hangi hatıralara ev sahipliği yaptığını öğrenip sonraki nesillere bu hassasiyeti aktarması, Müslüman birey için önemli vazifelerdendir.

Kul hakkı bilinci: İnsan, mekân üzerinde ve zaman içinde toplumsallaşır ve birlikte olmanın gücünü büyütür. Zaman ve mekân bilinci gelişmiş bir Müslümanın aynı zamanda insan ilişkilerinde de bir duyarlılık geliştirmiş olması beklendir. İnsan ilişkilerinde dikkat edeceği kırmamak, üzmemek, destek olmak, yardımlaşmak, selamı kesmemek, dürüst ve adil olmak, saygılı olmak gibi hasletler, kul hakkı bilinci olarak ifade edilebilir. Kul hakkı bilincine sahip olan Müslüman kişi bilir ki diğer insanlar onun ya dinde kardeşi ya da hilkatte eşidir. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gidermesi onu hem bu dünyada hem de ahirette yüceltecek önemli bir değerdir. Kul hakkı bilincine sahip bir kimse gıybet etmez, kardeşi hakkında zanda bulunmaz, yüzüne karşı onu kırıp incitecek tavırlardan sakınır. Kimse-nin malına göz dikmez, başka canları da kendi canını koruduğu gibi korur. Hata ettiğinde özür dilemeyi ve helalleşmeyi bilir. “İncinmemek istersen eğer mülk-ü fenada, bir kimseyi incitmemeye hasr-ı me-ram et.” düsturuyla bir ömür sürer. Bu hassasiyetler de in-

sanın yaşadığı çevrede huzurlu ve güvende yaşamasını temin eder. Bu huzur ve güven ortamı, sosyal hayatın düzeni ve toplumun refahı için kıymetli ve çok önemlidir.

İz bırakma bilinci: Diğer bir bilinç de insanın bu dünyaya bir gaye ile geldiğini bilmesi ve o gaye istikametinde yaşamasıdır. Yaratılmış her insan diğerlerinden farklıdır. Parmak izi farklıdır ve bırakacağı iz diğer bütün izlerden bambaşkadır. Dünyaya gelen insan temel barınma ve güvenlik ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra manevi olarak kendini iyi hissetmesini temin edecek diğer ihtiyaçlarına yönelir. Sevilme ve kabul görme, saygınlık ve değerlere bağlı bir yaşam sürmek insanın hayat doyumunu artıracak unsurlardır. İnsana, iyi ki bu dünyaya gelmişim, benim yaşamımın bir anlamı var, dedikten en üst motivasyon ise kendi yetenek ve özelliklerini ortaya koyabileceği bir faaliyet alanında olmasıdır. Modern psikolojide “kendini gerçekleştirmek” olarak tarif edilen bu durum, kişinin yaratılıştan kendine verilmiş olan yetenek ve özelliklerini insanlık hayırına fiiliyata geçirmesidir. Dünya hayatında insana şükür hissi yaşatan şeylerden en önemlisi, var olduğu hâliyle bir ihtiyacı karşılayacak yerini bulması, yaptığı işten mutlu olması ve bu işi ile çevresini de mutlu edebilmesidir. Bu itibarla yeteneklerimizin ve özelliklerimizin farkında olmamız, bu doğrultuda bir hayat sürmemiz, yaşam doyumunu denilen kazanıcı getirecektir. Çocuklarımızın

Dünya hayatında insana şükür hissi yaşatan şeylerden en önemlisi, var olduğu hâliyle bir ihtiyacı karşılayacak yerini bulması, yaptığı işten mutlu olması ve bu işi ile çevresini de mutlu edebilmesidir.

yeteneklerini ve yeterliliklerini keşfetmek ve onları desteklemek, onları başarılı oldukları alanlara yönlendirmek de bu bakımdan önemlidir. Her birimizin bu âlemde bir vazifesi var, onu keşfedip olmamız gereken yere yönlendirebilirsek işte orada izimizi bırakabiliriz. Ölüp gittikten sonra da geride bıraktığımız kalıcı eserlerimiz, amel defterimizin hep açık kalmasını sağlayacak, sadaka-i cariyemiz olacaktır. Âlemin göz bebeği olan insanın bu noktaya tekâmül edebilmesi, iz bırakma bilincine erişmesi ile mümkündür. ■

EBEDÎ
SAADETİMİZİN
EN ÖNEMLİ
ANAHTARI:
SAMİMİ TÖVBE

Salih KÖSE

İstanbul Eyüpsultan Vaizi

Bizleri mümin kılan iman esaslarımızdan biri de ahirete olan inancımız, öldükten sonra bizi bekleyen ebedi bir hayatın hak olduğu gerçeğine teslimiyetimizdir. Bu teslimiyet bizim bu hayatta karşı karşıya kaldığımız sıkıntıların, dertlerin en güzel tesellisidir. Bu manada ölümün bir son, yokluk, kayboluş ya da çürüme olmadığına inanan bir mümin sıradan bir hayat yaşayamaz ve herhangi bir kimse gibi alelâde bir ömür tüketmez, tüketemez. Her bir sözünü, işini, attığı adımı veya aldığı kararı Rabbinin rızasına muvafık kılma adına bir gayret içerisinde olması gerektiğini bilir. Ancak vakia şu ki beşer olmamız hasebiyle bilerek veya bilmeyerek her birimizin hataları, yanlışları muhakkak vardır ve hep olacaktır. Nitekim Efendimiz (s.a.s), “Bütün Âdemoğlu hata eder, günah işler. Ancak hata edenlerin en hayırlıları tövbe edenlerdir.” (Tirmizi, Kıyamet, 49; İbn Mace, Zühd, 30.) buyurmaktadır. Başka bir hadisi şeriflerinde aynı şekilde “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah Teâlâ sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tövbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler yaratırdı.” (Müslim, Tevbe, 9.) buyurarak bize düşen vazifenin hatamızın, günahımızın farkında olup samimi niyazlarla, bir daha o yanlışla dönmek üzere tövbe kapısına yönelmek olduğunu hatırlatmaktadır.

Cenab-ı Hak, Kur’an-ı Kerim’de “Ey İman edenler! İçtenlik ve kararlılık içinde Allah’a tövbe edin.” (Tahrim, 66/8.) buyurarak bizlerden nasuh, samimi bir tövbe istemektedir. Hiç şüphesiz tövbelerimizin ve bağışlanma niyazlarımızın samimi ve içten olabilmesi için taşıması gereken bazı şartlar vardır. Örneğin günahın kendi cinsinden tövbe etmek, samimiyetimizin en güzel ispatlarından biri olacaktır. -Rabbim muhafaza eylesin- günahın adı namazsızlık, yani Allah’a karşı namaz borcu ise bunun tövbesi sadece el açıp “Ya Rabbi! Kılmadığım namazlarımdan dolayı beni affeyle.” demek değildir. Bu yeterli ve samimi bir tövbe olmaz. Yapılması gereken ilk iş kaza namazlarını kılmak ve ardından bu niyazı dile getirmektir ki tövbe samimiyet kazansın. Aynı şekilde eğer günahın adı kul hakkı ise yapılması gereken şey hak sahibiyle veya varisleriyle helalleşmektir.

Helalleşme adına bir muhatap bulamayan birisi için de tavsiye edilen affedilirim ümidi ile hakkına girdiği kişi adına sadakalar verip hayırlar yapmaktır ki tövbesinde samimi olduğunu ispat etsin. Bununla beraber bir daha o günaha, yanlışla dönmek üzere Allah'a söz vermek de tövbede samimiyetin göstergesidir.

Efendimiz (s.a.s.) “Pişmanlık tövbedir.” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/376.) buyurarak, kalpten ve içten yapılan bir tövbenin en önemli ispatının pişmanlık duygusunu tam anlamıyla iliklerimize kadar hissetmekten geçtiğini bizlere öğütler. Allah Resulü'ne (s.a.s.) bir gün bir sahabe efendimiz şöyle bir soru sorar: “Ey Allah'ın Resulü, günah nedir?” Cevamiü'l-keleim yani az bir sözle büyük manaları ifade edebilme yeteneğine sahip olan Efendimiz (s.a.s.), günahı tarif ederken şöyle buyurdular: “Günah, seni vicdanen rahatsız eden ve başkalarının da bilmesini istemediğin şeydir.” (Müslim, Birr, 15.) Muhakkak bu tanıma uygun her birimizin bir hatası, yanlışlığı veya bir yanılığı vardır. Ancak unutmamalıyız ki burada bize verilen mesaj şudur. Ne zaman ki haramlar, hatalar, kısaca içine düştüğümüz yanlışlar bizi rahatsız etmemeye başlar ve başkalarının da bilip bilmemesi noktasında hassasiyetlerimizi kaybederiz, işte o zaman en büyük gaflete düşmüş oluruz. Örneğin üzerimize farz olan bir namazı vaktinde eda etmediğimizde bu durum bizi rahatsız etmiyor ve neşemizi kaçırmıyorsa işte orada

**Hatalarımız,
yanlışlarımız bizi
rahatsız ediyor
mu sorusunu
kendimize
soralım ve bir
muhasebe
yapalım. Rabbim
bu kıvamda
imanımızı
muhafaza
etmeyi bizlere
nasip eylesin.
Unutmamalıyız ki
ebedi hayatın
bizim için saadet
yurdu olmasının
en önemli
anahtarı samimi
bir tövbedir.**

günahlara aldırış etmeme hasatalığı başlamış demektir. Helal kazancımıza, haram olduğunu bildiğimiz ya da şüpheli olduğunu düşündüğümüz bir meblağ karıştığında bir an önce ondan kurtulmak adına bir adım atmıyorsak bu hastalığa yakalanmışız demektir. Aynı şekilde kişi yapmış olduğu hatadan dolayı bırakın pişmanlık duymayı veya vicdani huzursuzluk hissetmeyi, işlediği günahı başkalarını teşvik edecek şekilde süsleyerek anlatıyorsa burada çok ciddi bir imani zaafiyet ve ahlak sorunu var demektir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), “Eğer yaptığınız güzel işler sizi mutlu ediyor ve buna mukabil yaptığınız hatalar da sizi üzüyorsa siz müminsiniz” (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 22166.) buyurarak bizlere önemli bir ölçü vermektedir.

Bu bağlamda Allah Resulü (s.a.s.) başka bir hadis-i şeriflerinde mümin ile facir arasındaki farkı bizlere şöyle öğretiyor. “Mümin hatalarını, günahlarını üzerine yıkılıp altında kalacağı bir dağ gibi görür. Facir ise günahlarını burnuna konan bir sinek gibi görür.” (Buhari, Deavat, 4.) Özetle mümin günahlarından dolayı helak olacağını düşünürken facir (helal ve haram hassasiyetini kaybeden kişi) ise bundan asla rahatsız olmaz, aksine umursamaz davranır. Bu yüzden dikkat etmemiz gereken en önemli mesele günahlar karşısında mümince bir tavır ortaya koymaktır. Bu noktada bizim için en güzel örnek yine ashab-ı kiramın günahlar karşısındaki duruşu ve

hassasiyetidir. Sahabe efendilerimizden Enes b. Malik (r.a.), tabiin nesline hitaben diyor ki: “Ey tabiin nesli sizler öyle işler yapıyorsunuz ki sizin gözünüzde kıl kadar değeri yok. Sizin hata olarak kabul etmediğiniz bu yanlışların bizler Peygamber Efendimizin (s.a.s.) zamanında bizi helak edeceğini düşünürdük.” (Buhari, Rikak, 32.) İnsanların en hayırlısı olan sahabe, onlardan sonra gelen en hayırlı nesil olan tabiine böyle bir uyarıda, hatırlatmada bulunuyor. Bu güzel uyarıyı bizler de üstümüze alarak gerçek manada hatalarımız, yanlışlarımız bizi rahatsız ediyor mu sorusunu kendimize soralım ve bir muhasebe yapalım. Rabbim bu kıvamda imanımızı muhafaza etmeyi bizlere nasip eylesin. Unutmayalım ki ebedi

hayatın bizim için saadet yurdu olmasının en önemli anahtarı samimi bir tövbedir. “Kıyamet günü Allah’ın arşının gölgesi altında gölgelendirilecek yedi sınıf insandan biri de تنها bir yerde (riyadan, gösterişten uzak bir şekilde) Allah’ı anıp gözyaşı döken kişidir.” (Buhari, E-zan 36; Zekat 16.)

Rabbimizin bir müjdesi ile bu yazımızı sonlandırmış olalım. Mevla’mızın hitabına dikkat buyurun; günah da işlesek yanlışa da düşsek O bizlere yine “kullarım” diye hitap ediyor: “De ki: Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Allah tüm günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (Zümer, 39/53.) ■

Dikkat etmemiz gereken en önemli mesele günahlar karşısında mümince bir tavır ortaya koymaktır. Bu noktada bizim için en güzel örnek yine ashab-ı kiramın günahlar karşısındaki duruşu ve hassasiyetidir.

VATANI CENNET BİLMEK

| Mustafa UÇURUM

Cennet vatan kavramını her duyduğumuzda aklımıza muhakkak İstiklal Marşımızdaki, “Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?” dizesi gelir. Vatan toprağını cennet olarak nitelendiren Mehmet Akif, bu benzetmeyi sıradan bir teşbih sanatı olarak yapmamıştır muhakkak. Cennetin tüm insanlar için ifade ettiği anlam düşünülünce yapılacak tüm çağrışımların da bu ruha uygun düşmesi bir incelik olarak hayatımızda yer etmektedir.

Vatan, anlamı çok geniş ve derin bir kutsiyeti içinde barındırır. Sıradan bir toprak parçasından vatan olarak adlandırılmasından sonra o toprak parçasına yüklenen anlam daha derin ve ulvidir. Vatan, insanın yurdudur. Kendisini huzurlu ve güvende hissettiği yurdunda insan, ayaklarını yere daha sağlam basar, başını göğe kaldırdığında içine dolan mavilikle bir huzur ikliminde bulur kendini.

İlk başlarda adı bugünkü anlamıyla vatan olarak kullanılmasa da insanlar yurt belledikleri toprak parçası için mücadele etmişlerdir. Göçebe topluluk zamanlarından başlayıp yerleşik hayata geçiş sürecinde

de sınırsız bir sabırla yol kateden insanlar kendilerine yurt olarak seçtikleri yeri bulunca oraya yerleşmişler, orası artık vatanları olmuştur. Bundan sonraki mücadele, vatani savunmaktan ibarettir.

Dünyada meydana gelen savaşların tümünün kaynağında vatan toprağının savunulması vardır. Çünkü kutsaldır vatan toprağının her karışı. Savunmak, mücadele etmek ve uğrunda ölümü göze almak, konu vatan olunca bir şeref nişanesidir.

Yurt edinmek de vatanın bir parçasıdır. Bir gül bahçesine girercesine yurt edinilen en küçük toprak parçası bile artık kutsal bir değerdedir. Peygamber Efendimiz’in doğduğu yer Mekke iken hicret ederek Medine’ye gidip orayı ümmeti için yurt bellemesi artık oranın vatan parçası olduğunu göstermiştir.

Tanzimat Dönemi’nin önemli şairlerinden Namık Kemal, modern edebiyatımızda vatan konusunu ilk olarak en net şekilde işleyen yazardır. Şiirlerinde ve özellikle ana teması “vatan” konusu olan “Vatan Yahut Silistre” tiyatro eserinde bu

konuyu ele alarak vatan kavramının edebiyat dünyamızda yer edinmesini sağlamıştır. “Millet, vatan, hürriyet...” gibi kavramları çok sık kullanarak Türk milliyetçiliğine ilham kaynağı olan Namık Kemal, bu tarz kullanımların sadece edebiyatını yapmamış, hayatının her alanında da iyi bir vatansever olduğunu göstermiştir. Onun milliyetçiliği, kaynağını Osmanlı’dan alan geniş bir coğrafyayı da ifade etmektedir. Osmanlı’nın atının ayak izlerinin değdiği her köşeyi vatan sayan bir ufuktur onun içinde çırpınıp duran vatan sevgisi.

“Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır

Serhadimize kal’a bizim hâk-i bendedir

Osmanlılarız ziyetimiz kanlı kefendir

Gavgâda şehdetle bütün kâm alırsız biz

Osmanlılarız can verir nâm alırsız biz”

Ülke olarak verdiğimiz kurtuluş mücadelesinden başarıyla çıkmamızın en önemli sebebi, bu toprakları paylaşan herkesin vatan dendiğinde canını, malını vererek gözünü kırpmadan yollara düşmesidir. Arkada bıraktıkları-

nı değil vatanını savunmayı bir görev olarak gören bu milletin girdiği her mücadeleden yüzünün aklıyla çıktığını tarih bize tekrar tekrar yaşıtmıştır.

Vatan sevgisini ve yurt savunmasını ilahi bir emir gibi gören vatan evlatlarının ellerindeki en büyük kaynak Kur'an'dır. "Eğer biz onlara, 'Hayatlarınızı feda edin veya yurtlarınızdan çıkın.' diye yazmış olsaydık içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı..." (Nisa, 4/66.) ayetinin bir yansıması olarak canlarını feda etseler de vatanını terk etmeyen bir millet olma şerefini Allah milletimize bahşetmiştir.

Anadolu, binbir çeşit bereketi ve dünyaya nam salan kahramanlığı ile her karışının vatan toprağı olduğunu doğrulayan şehitleri ile bugün de dimdik ayakta durmaktadır.

"Bu vatan toprağın kara bağrında,

Sradağlar gibi duranlarıdır.

Bir tarih boyunca onun uğrunda,

Kendini tarihe verenlerindir."

(Orhan Şaik Gökyay, Bu Vatan Kimin)

Vatan sevgisi sınır tanımaz. Onun önünde hiçbir hudut çizgisi durmaz. Yeter ki içimize esenlikler sunan bayrağımız dalgalansın ve mavi gök ile bayrağımız sarmaş dolaş olsun.

Ömer Seyfettin'in Forsa hikâyesinin dillere destan son sahnesi vardır.

"- Vurulursun! Vatana hasret gidersin! diye onu gemide bırakmak istedi. Kara Memiş, o vakit birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin kıçında sallanan sancağı göstererek:

- Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? dedi."

Vatan ve bayrak, birbirini tamamlayan iki nişane. Onların varlığı, milletin huzuru demektir. Dört bir yanı kuşatmaya açık bu cennet vatanda yaşayan bizler için bir gül bahçesine girmek kadar büyük bir müjde olamaz. Vatan sonsuz, sevdamız eşsiz, inancımız alın yazımızdan ibarettir sonsuza kadar. ■

Kutsaldır vatan toprağının her karışı. Savunmak, mücadele etmek ve uğrunda ölümü göze almak, konu vatan olunca bir şeref nişanesidir.

ENFAL SURESİ

Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'an-ı Kerim'deki tertibe göre sekizinci, iniş sırasına göre ise seksen sekizinci sıradaki olan Enfal suresi, 75 ayetten meydana gelmektedir. Bakara suresinden sonra, Âl-i İmran'dan önce Medine'de nazil olmuştur. Bazı müfessirler, surenin 30-36. ayetleri arasındaki yedi ayetin konusunun Mekke'de geçen bir hadiseye işaret etmesi sebebiyle Mekke döneminde nazil olduğunu ileri sürmüşlerse de bu ayetlerin, daha sonraki dönemlerde Allah Resulü'ne hatırlatılmak üzere Medine döneminde inmiş olmalarının mümkün olabileceği belirtilmiş ve bu görüş zayıf bulunmuştur. Zira surenin kahir ekseriyeti doğrudan Bedir Gazvesi'yle ilgili olup hicretin ikinci yılı ramazan ayında savaşı takip eden günlerde toplu olarak nazil olmuştur. Surede Bedir Gazvesi'nin detaylı ve genel bir tahlili yapılmaktadır. Bununla birlikte son ayetlerde Müslümanlarla antlaşma yapan müşrik kabilelerden ve bunların arasında kalan bazı Müslüman azınlıklardan bahsedilmesi hasebiyle ilgili ayetlerin sonraki yıllarda, büyük ihtimalle de Mekke fethinin öncesinde ya da sonrasında indiği belirtilmiştir. (İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Kerîm*, Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.)

Sure ismini ilk ayette geçen ve "savaşta elde edilen ganimetler" manasına gelen "Enfal" kelimesinden almaktadır. Surenin büyük bir bölümü doğrudan Bedir Savaşı hakkında inmiştir. Savaş sırasında nazil olduğu, ayrıca savaş hukukuna dair birtakım hükümler ihtiva ettiği için "Bedir" adıyla da anılmıştır. Ancak meşhur olan ve Mushaf'ta yazılı ismi Enfal'dir.

Enfal suresi, savaşta ele geçirilen ganimetlerin kimlere ait olduğu ve nasıl paylaşılacağı hususunda sahabe arasında ortaya çıkan ihtilafın giderilmesi adına Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sorulan bir soru üzerine nazil olmuştur. Bu bağlamda inen ilk ayette söz konusu soruya açıklık getirilmiş, paylaşımında öncelikle dikkat edilmesi gereken şeye işaret edilerek bu hususun müminler arasında bir çekişmeye dönüşmesi engellenmiştir. Nitekim ayette, "Ganimetlerin Allah'a ve Resulü'ne ait olduğunu söyle! O hâlde siz gerçek müminler iseniz Allah'a karşı saygısızlıktan sakının, aranızı düzeltin, Allah ve Resulü'ne itaat edin." (Enfal, 8/1.) buyrulmuş ganimetlerin nasıl paylaşılacağına belirlenmesinden önce, bu tavrın ahlaki sakıncasına işaret edilmiş ve müminleri eğitmeye yönelik bir telkinde bulunulmuştur. Böylece hem savaş anında hem de barışta müminlerin asıl hedef ve görevlerinin ne olduğu ve neye öncelik vermeleri gerektiği hususu hatırlatılmıştır. Bu temel ilkeye göre mülkün yegâne sahibi Allah olduğundan ganimetler de Allah'a aittir. Bunların nasıl paylaşılacağını Müslümanlara açıklama ve bunu uygulama görevi de dinin mübelliği olan Allah Resulü'nün uhdesindedir.

Enfal suresinin asıl konusu her ne kadar Bedir Gazvesi ve ganimetler meselesi gibi görünüyorsa da surede, söz konusu gazveden hareketle genel olarak savaş ahlakı ve hukukundan bahsedilmektedir. Bunun yanında Müslümanların her dönemde düşmanlara karşı almaları gereken tedbirlere değinilmekte, hayatın her alanında Allah ve Resulü'ne mutlak itaat

vurgulanmaktadır. Ayrıca yeri geldikçe ilgili ayetler üzerinden insanlara iman, ibadet ve ahlak değerlerini kazandırmaya yönelik temel ilkeler sunulmaktadır.

Bu bağlamda ilk ayetteki ilkeye göre müminler ganimet için savaşmamalı, ganimete göz dikmemeli, kendilerine herhangi bir pay verilirse alınmalı, verilmez ise hak iddia etmemelidir. Her durumda Allah'ın rızasını kazanmak, öncelikli amaç ve hedef olmalıdır. Dolayısıyla bütün Müslümanlar özellikle de savaşa katılacak olanlar Allah'a olan sevgi ve güvenlerini gittikçe artırarak korumalı, bedenî ve mali ibadetlerini hiçbir şekilde aksatmamalıdır. Ganimet için birbirleriyle tartışan, bu arada kırgınlıklara neden olanlara düşen görev ise incittikleri gönülleri almak, birbirleriyle iyi geçinerek ilişkilerini normal düzeye getirmek ve durumu düzeltmektir. (Enfal, 8/1-4.)

Daha sonra gelen ayetlerde Bedir Gazvesi öncesinde ve savaş anında ortaya çıkan bazı hadiselerle değinilir. Bu bağlamda bir savaş taktiği olmaksızın geri çekilişlerin yani savaştan kaçmanın haram olduğuna işaret edilir. Allah'ın müminlerle beraber olduğu, Bedir galibiyetinin onların cesaret ve yiğitlikleriyle değil ancak Allah'ın yardımı ve O'nun desteğiyle kazanıldığı vurgulanır. Nitekim insan kaynağı ve teçhizat bakımından sayıca kendilerinden çok güçlü müşrik ordusuyla ilk defa karşılaşan müminler, Rablerinden yardım istemişler, Allah Teâlâ da onla-

rı melekler ordusuyla desteklemiştir. Ayrıca Allah Teâlâ savaşta bir güven olsun diye müminlerin ruhuna sükûnet veren hafif bir uyku hâli vermiş, cesaretlerini artırmak ve ihtiyaçlarını gidermek için ilahi yardım olarak yağmur yağdırmıştır. (Enfal, 8/5-19.)

Bunu takip eden ayetlerde, savaşta ve barışta kişiyi başarıya götüren ve ahiret mutluluğunu sağlayan faktörler üzerinde durulmakta, bunun da ancak Allah'a ve Resulü'ne itaat etmekle, hem fertlere hem de toplumlara hayat veren ilahi çağrıya olumlu ve samimi bir karşılık vermekle mümkün olacağı bildirilmektedir. Ayrıca ilahi mesaja duyarsızlıktan kaçınılması ve fitneden uzak kalınması istenmekte, emanete riayet gibi temel ahlaki ilkeye işaret edilmektedir. Bunun yanında malın ve çocukların bir imtihan vesilesi olduğu hatırlatılmaktadır. (Enfal, 8/20-28.)

Daha sonraki ayetlerde ise takvanın müminleri iyi, güzel ve doğruyu kötü, çirkin ve yanlıştan ayırma anlayışına (temyiz) ulaştıracağından, ayrıca Allah'ın, rızasına aykırı davranmaktan sakınan kimselere af ve mağfirette bulunacağından söz edilir. Akabinde müşriklerin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatına yönelik kurdukları tüm tuzakları Allah'ın bozacağına dikkat çekilir. İnsanların, Allah Resulü aralarında olduğu ve tövbe ettikleri sürece helâke maruz kalmayacaklarını bildiren ayetlerin ardından, müşriklerin Kâbe bekçiliğine layık olmadıkları, bu şerefin ancak Müslümanlara ait olması ge-

rektiği belirtilir. Böylece dolaylı olarak Kâbe'nin de ilerleyen süreçte Müslümanların eline geçeceği müjdelenmiş olur. Bunun yanında Bedir zaferinin ehemmiyeti ve Müslümanların bu başarıyı elde etmesindeki ilahi yardım ve tecelliler üzerinde durulur. Bu arada zaferin kazanılmasında sayı çokluğunun değil inanç, kararlılık, azim, cesaret ve ilahi yardımın önemli olduğu vurgulanır. Dolayısıyla Müslümanların hangi şartlar altında olursa olsun Allah'ı çokça anıp hatırından çıkarmamalarının, O'nu unutup gaflete düşmemelerinin gereği hatırlatılır. Her zaman Allah'a ve elçisine itaat etmeleri; hiçbir şekilde aralarında çekişmeye fırsat verip de birbirlerine düşmemeleri aksi durumda zayıflayıp birlik ve dirliklerini yitirerek zaferi elden kayıracakları uyarısında bulunulur. (Enfal, 8/29-46.)

Bu ayetlerin ardından asıl zaferin inançsızlık, riyakârlık ve dünya nimetlerine karşı aşırı bağlılıktan kaynaklandığı belirtilerek müminlerin, böbürlenme, şımarma ve taşkınlık yapma gibi gösteriş ve eylemlerden uzak durmaları ifade edilir. Diğer taraftan geçmiş zamanlarda güçlü Firavun orduları gurur, kibir ve azgınlıkları sebebiyle nasıl helak olup gittiyse onlara benzeyen müşrik güçlerinin de yok olup gidecekleri bildirilir. Çünkü ilgili ayetlere göre milletleri ve orduları güçlü kılan unsur dünya nimetlerine düşkünlük değil, ilahi ilkelere bağlılıktır. Bu nedenle sonraki ayetlerde inkârcıların ve zulmedenlerin yer-

yüzündeki saltanatlarının uzun sürmeyeceği belirtilerek Bedir'in ardından benzeri zaferlerin peş peşe geleceği, ancak bunun için Müslümanların sebat edip bilinen ve bilinmeyen düşmanlarına karşı güç ve kuvvet hazırlamaları gerektiğine dikkat çekilir. Düşmanın ikiyüzlü davranıp bir hile ve taktik olarak barış isteyebileceği, buna karşı dikkatli olunmasının gerekliliği hatırlatılır. Ancak düşmanın zulümden ve saldırıdan vazgeçerek barış istemesi hâlinde, savaş yerine barışın tercih edilmesi vurgulanır. Bununla birlikte düşman karşısında acziyete düşmemenin yollarının araştırılması, kul olarak kendilerine düşen sorumlulukların yerine getirilmesiyle her an hazırlıklı olunmasının gereğine işaret edilir. Bunun yanında herhangi bir oyun ve hile ihtimaline karşı da Allah'a güvenilmesinin önemi vurgulanır. (Enfal, 8/47-64.)

Surenin son bölümlerinde ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) müminleri savaşa teşvik etmesinin ve onları hazırlamasının önemi üzerinde durulur. Burada ayrıca surenin baştaki kısımlarıyla bağlantı kurulmak suretiyle İslam'da cihattan maksadın esir ele geçirmek değil, insanların hidayete erişmelerinin ve ebedî saadete ulaşmalarının yolunu açmak olduğu bildirilir. (TDV Yayınları, DİA, "Enfal Suresi", 11/237.) Sonra gelen ayetlerde ise iman edip yerini yurdunu terk ederek Allah yolunda hicret edenlerle, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler ve onları bağrılarına basıp yardım edenlerin bir-

birlerinin dost ve yardımcıları olduğu bildirilir. Bundan böyle kardeş oldukları, eskiden yaptıkları şeyler yüzünden birbirlerine kin ve nefret duymamaları gerektiği anlatılır. Buna karşılık inkâr edenlerin de birbirlerinin yakını ve yardımcıları olduğu vurgulanır. Daha sonraki ayette yine Müslümanların yardımlaşma ve dayanışma içinde olmaları ve hicret edemeyen din kardeşlerine karşı yardım elini uzatmaları, kardeşler arasında fitne çıkaracak ve Müslümanları zayıflatacak tavırlardan uzak durmaları emredilir. İman edip de hicret edenler, Allah yolunda cihat edenlerle onları bağrılarına basanlar ve yardım edenlerin gerçek müminler oldukları belirtildikten sonra, Allah'ın af ve mağfiretinin onlar için olduğu ve büyük lütfu nail olacakları ifade edilir. İslamiyet'i benimseyen bütün Müslümanların aynı haklara sahip oldukları, ancak akrabaların kendi aralarında farklı hak ve vecibelerinin bulunduğu bildirildikten sonra, sure "Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir." ifadesiyle sona erer. (Enfal, 8/65-75.)

Diğer taraftan Enfal suresinde Bedir Savaşı için iyi ile kötünün, hakla batılın birbirinden ayrıldığı gün anlamındaki "yevmü'l-furkan" tabiri kullanılmıştır. (Enfal, 8/41.) Allah'ın lütfu ve yardımıyla o gün Müslümanlar büyük bir zafer elde etmişlerdir. Bu zafer İslamiyet'in gelişerek yayılmasında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiş ve kendisinden sonra gelecek fetihlerin de yolunu açmıştır. (TDV Yayınları, DİA, "Enfal Suresi", 11/237.) ■

”
**Enfal suresinin
asıl konusu
her ne kadar
Bedir Gazvesi
ve ganimetler
meselesi gibi
görünüyorsa
da surede, söz
konusu gazveden
hareketle
genel olarak
savaş ahlakı ve
hukukundan da
bahsedilmektedir.**

Uyum da düzen de insicam da yakışır insana. Ne var ki gittikçe insicam çekiliyor aramızdan, unutuyoruz. Yağmur yağmasına, suyun akmasına, dökülmesine denirmiş eskiden insicam; kökü itibarıyla bu anlamlara gelirmiş. Zamanla tutarlılık anlamında da kullanılır olmuş, hatta gündelik dilde yaygın kullanılmış. Şimdilerde hayat düzenli, tutarlı, uyumlu olsa bile “insicamsız.”

Saçınız sakalınız taralı değilse insicamsızınız demektir.

Kıyafetiniz derme çatmaysa, birbirine uymuyorsa, giydiğiniz yakışmamışsa, size bakanın bakışının da insicamını bozarsınız.

Kütüphaneniz dağınıksa, hangi kitabın nerede olduğunu bilemiyor ve bulamıyorsanız, raflarınızda el uzatan, dil çıkararak, yan yatmış, baş aşağı sarkan kitaplar tuhaf bir kafa dağıtma şenliğine çıkmışsa, kütüphanenizde insicam yoktur.

Kitap aramaya kalktığınızda aklınızın ve fikrinizin de insicamı bozulur.

Duvara astığınız levhaların bir kenarı aşağıda bir kenarı yukarıdaysa, asılacak her şeyi uyumuna uygununa bakmadan duvara asmışsanız insicam ne arasın!

Okuduğunuz şiirde ses kulağı tırmalıyorsa, vezin bozursa, kelimeler sözlükten bir avuç alınıp yan yana getirilmiş havası veriyorsa okumayın; gözünüz kulağınız, diliniz damağınız değil sadece “insicam” kelimesi bile eziyet çeker.

Birisi karşınızda dereden tepeden, başı sonu belli olmayan, laf olsun diye söylenen cümleler kuruyorsa dinlemeyin, konuşmasının insicamı yoktur.

Bir yerde bir tatsızlık mı çıkıyor, oranın insicamını sağlamak için işi tatlıya bağlamanız gerekecektir.

Yemeğin de sofranın da insicamı olmalıdır; lezzet de nezaket de insicam ister çünkü.

Erzurum barını yanlış ayakla oynayamazsınız, insicamı bozulur.

Tadil-i erkana uymazsanız namazınızın da insicamı bozulur.

Bozulan her şey insicamını kaybeder; niyetiniz olsa bile...

INSICAM

İnsanı anlamak ve anlamlandırmak noktasında, bilimsel disiplinlerle sanat bazen karşı karşıya getirilir bazen uzlaştırılır. Sizce insanı anlamaya sanatın ve edebiyatın ne gibi katkısı vardır?

Erol GÜNGÖR

(...) İnsanı anlamakta ilmî bilgiye olduğu kadar sanatçının sezgisine, ahlâkçının iç müşâhedesine, din adamının görüş açısına muhtaç bulunuyoruz. İnsan üzerindeki bu çok cepheli araştırmayı genellikle bilgi verilerinin mâhiyeti ve işleniş tarzına bakarak iki başlık altında toplamaya alışmış bulunuyoruz: İlim ve sanat. Bunlardan birincisi teoriye dayanır, vâsıtalı olarak edindiğimiz bilgileri işler. Sanat dediğimiz sâha vâsıtasız duyu verilerinin işlenmesi bakımından aslında estetik yanında din ve ahlâkı da içine alacak kadar geniştir.

Şu hâlde ilim ve sanat, insan hakkında bilgi sahibi olmanın iki büyük yolunu meydana getirmektedir. Sanatta insanı tanıtmaya en elverişli olan ve dolayısıy-

la en çok kullanılan formlardan biri de romandır. Bizim insan hakkında romanlardan aldığımız bilgi ilmî çalışmalardan edindiğimiz bilgiden hiçbir zaman daha az, daha aşağı olmamıştır. Belki bunların, bize daima kuru ve yabancı gelen teoriye (ilme) kıyasla daha çok sezgi yolunu ve günlük hayatı kullanması yüzünden, roman kahramanları bize daima yakın olmuşlardır. Kafamızda psikologun araştırma grupları veya soyut kavramlarından ziyâde romanların tıpkı bizim gibi, çevremizdeki yakın tanıdıklarımız gibi olan tipleri vardır.

(Prof. Dr. Erol Güngör, İslâmın Bugünkü Meseleleri, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011, s. 98.)

Aydın HIZ

Hakikatin bilimsellik adına bölündüğü, parçalara ayrılıp birbirinden koparıldığı bir dönemde yaşıyoruz. Tek boyutlu doğrular, hakikatin künhüne varmaktan uzaktır her zaman. Disiplinler arası bağlantıların kaybolmasıyla aynalar kırıldı bir bakıma, herkesin kendi aynasında gördüğü, aslında kendi gerçeği.

İnsan, beşerî bakış açısıyla kaotik bir varlıktır. O, sadece bir bilimsel disipline indirgenemeyecek kadar derin ve çok boyutludur. Mikro düzeyde, içinde çelişkiler yaşayan, çatışmaların var olduğu, makro düzeyde ise ilahi bir ahenk taşıyan bir canlıdır insan. Bir taraftan kendi iç dünyasının kendine özgüllüğü ve biricik olması, diğer taraftan içinde yaşadığı zamanın ve mekânın etkilerinden bağımsız olmaması da göz önünde bulundurulursa her insanın, aynı zamanda bir “âlem”, eskilerin deyişiyle “zübde-i âlem” kavramıyla ifade edilmesi ne kadar doğrudur.

İnsanı anlamak için bilgi kadar sezgiye de ihtiyaç vardır. İkisini birbirinden ayırmak, hakikati bölmek ve parçalamaktır. Dışa dönük deney ve gözlemler kadar içe bakış, sezgi de gereklidir. Teori ve pratiğin; somut ile soyutun, madde ile mananın kısaca bilimin ve sanatın birlikteliğine ihtiyaç vardır. Multilojik bir anlatımı kullanan roman, bir taraftan bilgiyi kullanırken diğer taraftan romancının muhayyilesinden ve sezgisinden beslenir. Zaman ve mekânın yeniden kurgulanmasıdır. Hakikatli bir yalandır roman. Büyük romanlar, hayattan beslenirken okuruna geleceğe dair sahih öngörülerde de bulunur. İnsanın “kim” olduğu sorusuna verilen en geniş cevap büyük romanlarda görülebilir.

GÖĞE DOĞRU YAŞAMAK

| Elif CAN

Alemi tefekkür, Âdemî kusurlardan gözü özgür kılar. Yer yüzünün mavi kubbesi olarak gök, insanı bu tefekkür yolculuğunun işçisi hâline getirir. Öyle ki göğe bakmayan bir yaşam, solar. Dinamiğini kaybetmeye başlar. Onun tefekkürü maviden geçmediği için mazide yalpalayıp durur. Bu açıdan diyebiliriz ki gök, manalı literatür bahçemizin mavielikli tanımıdır. Maviye boyanmayan göz, mazi ile kararabilir. Yani gözün sağırlaşmasının önüne geçebilmek adına tefekküre yönelmek gerekir. Bu açıdan tefekkürün de manasını kavrayabilmemiz önem taşır.

Tefekkür, yeri ve göğü hakikati ile fikretme kuşağıdır. İnsanın şehir içerisindeki tefekkür ritmi ise gönlünün hareket kazanması ile biçimlenir diyebiliriz. Bu sebeple zikretmediğimizi fikredemeyiz. Aynı zamanda fikretmediklerimizin zikrini de gerçekleştiremeyiz. Allah'ı hatırlatan unsurlardan uzaklaşmamız, O'nu zikredebilmenin önünde engel teşkil eder. Göğe açılmayan mekân hareketlilikleri tükettiği insanın fikretmesine olanak tanımıyor demektir. Bu durumun önüne geçebilmek için insana günlük fikriyatını gerçekleştirebilmesi adına hız çağı içerisinde göğe bakma imkânı vermek gerekir. Çünkü kul, tabiat olarak şehrin renklerine ayak uydurmaya çalışırken zarar görebilir.

Göğe bakmayan şehirlerin insan ruhu için tüketici olması bu zararın en tabii sebeplerindendir. Göğe bakmayan konutlar, en nihayetinde göğe bakmayan kalplere doğru yol alır. Çünkü göğün mizacı, kul fitratıyla hakikat minvalinde bir diyalog kurar. Bu diyalogu zedeleyen kentler, idrakimizin kısıtlanması adına her güne yeni bir reçete sunarlar. Öyle ki otobüs pencerelerinden hızlı soluklarla seyredilen manzaralar, koşarak güzelliğine yetişemediğimiz çiçekler, telaş içerisinde geçtiğimiz caddelerdeki estetik unsurlar, bu reçetenin parçası olarak eksiltile şekilde edindiklerimizdir. Masa başında yaşanan yaşamak ise zedeleyici kentlerin mekân içerisinde insanı nasıl tükettiğini ifade eder. Oysa insanın göğe dizilen mevsimleri seyir hâlinde olması gerekir ve bu hareketlilik kulluk memuriyetinin gerekliliklerindedir.

Zikretmediğimizi fikredemeyiz. Aynı zamanda fikretmediklerimizin zikrini de gerçekleştiremeyiz. Allah'ı hatırlatan unsurlardan uzaklaşmamız, O'nu zikredebilmenin önünde engel teşkil eder.

Bir başka açıdan gök, hakikat meclislerinden biridir. Allah göğü ve yeri hak üzere yarattığını ifade eder. Bu durum, hakikat ile kurmak istediğimiz irtibatın onun yarattıkları ile irtibatla güçleneceğinin açık ifadesidir. Bilhassa insan elinin değmediği tabii yapıda, bizler hakkı görürüz. Biliriz ki göğe bakan ruh, yeşerir. Öyle ki gözün körleşmesi göğe bakmamaktan ileri gelir. Mülk suresinin, “O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahman’ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların, (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) aciz ve bitkin hâlde sana dönecektir.” (Mülk, 67/3-4.) ayetleri bizlere, kusur ararken bu körlük hâlimden kurtulabilmenin de yolunu açar âdetâ.

Aynı zamanda körlük hâlimden kaçışımız hep doğaya, denize, toprağa, yeşile, dağlara, göğe yani hakikati yaşamaya doğrudur. Nitekim göğe, denize ve yeşile bakmanın şifa olduğu da söylenir. Yeşilin göze cila, denize bakmanın ibadet oluşu gibi. Bu şifa oluş durumu, onu tedavi aracı kılar. Ayrıca göğün insanı eğiten bir unsur olduğunu da ifade edebiliriz. Kulun eğitimi için gök medresesi ile irtibatı önemlidir. Zira bu semavi eserin üzerindeki nişaneler, insanı hakikat penceresinden varlığı gözlemeye davet eder. Göğün kökünü tahlil ederek manada yükselişimiz de bu şekilde gerçekleşir.

Yerler olduğu gibi gökler de yaşam alanıdır. Yerliler olarak göklülere bakar, varlığı tefekkür ederiz. Gök elbisesinin boyasını çözümleninin derdine düşeriz. Bu açıdan diyebiliriz ki gök, mana evinin es geçilmez parçasıdır.

Gök medresesinden icazet almak her ne kadar kolay görünmese de yerdeki eylemlerimizle gök ehlinin içerisine katılabiliriz. Bu yönden secde ve zikir hâli, gök meclisi ilmini anlamlandırmamız açısından bizlere yol ve yöntem sunar, usul öğretir. Dolayısıyla gök, tesbihatin gerçekleşme sahasıdır diyebiliriz. Öyle ki ayette, onu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur ancak siz onların tesbihlerini kavrayamıyorsunuz, ifadesi geçer. Aynı zamanda bir başka kısımda her birinin kendi duasını ve tesbihini hiç kuşkusuz bildiğinin aktarılması bizlere nasıl bir ilerleyiş göstermemiz gerektiği yönünde rota çizer. O masaya ne duasız ne de tesbihsiz oturulabileceğini anlatır.

Gök ile ilgili ele almamız gereken bir diğer husus yaşam alanı olduğudur. Bizler sadece yeryüzünü yerleşim alanlarından sayarız. İnsanın sahip olduğu düzlemlere yerleşim yeri deriz. Oysa burada Allah’ın sağladığı yaşam âlemi bizi cevaplar. Yerler olduğu gibi gökler de yaşam alanıdır. Yerliler olarak göklülere bakar, varlığı tefekkür ederiz. Gök elbisesinin boyasını çözümleninin derdine düşeriz. Bu açıdan diyebiliriz ki gök, mana evinin es geçilmez parçasıdır. Maddi düzlemde maneviyatı diri tutabilmek açısından mana etinin maviliğini temsil etmektedir. Onunla kurduğumuz diyalog, manevi ışık huzmesi olarak sinemize yansır. Yolculuklarımız yalnız yeryüzüne dair değildir. Nitekim ayette geçen yeryüzü-

nü dolaşın aktarımı her ne kadar yer mekân dolaşımı ile irtibatlı görünse de yolda oldukça göğü de keşfe çıkarız. Göğü keşfe çıkmak inkişafın temaşa edilmesidir.

Şehrin dinamikliği içerisinde göğü ve dahi diğer tefekkür merhalelerini nasıl keşfeceğimiz noktasında Kur'an-ı Kerim'deki göklü ifadeler yönümüzü belirler. Gözümüzün aydınlığı için bu hakikat cüzdandan faydalanmalıyız. Zira göğün seyrini tembihleyen ayetler yalnız onu fikretmeyi değil bizatihi üzerine varlık elbisesi giydirilmiş unsurları da düşünce günlüğümüze eklemeyi öğretir. Âl-i İmran suresinde, hangi konumda olursak olalım Allah'ı zikredip varlı-

ğın yaratılışı hakkında düşünmemiz gerektiği belirtilirken, "Rabbimiz, sen bunu boşuna yaratmadın. Sen pek yücesin. Bizi ateş azabından koru." (Âl-i İmran, 3/191.) duası tembihlenir. Bu hitap, dünyayı algılama ve onu değerlendirme noktasında bizlere düşün cetveli sunar.

Göğün varlık aktarımı temiz akıl sahiplerine, safderun göğüslere yol göstericidir. Onun üzerine düşünürken kendi iç âlemimize doğru yolculuğa çıkabiliriz. Onun idrakinde olmak, onu dinlemek, ondan yansıyanı zikretmek modern yüzyılda edindiğimiz statik yaşam biçimini dinamik hâle getirmemize yardımcı olacaktır. Aynı zamanda kazandığımız semavi kimlik, iç âlemimizin

gökselleşmesini hızlandıracaktır. Yaşadığımız dönem, her ne kadar göğü boğan binalarla bizleri nefessiz bıraksa da Farid Farjad'ın kelamıyla çok şükür ki gökyüzü henüz hiçbir cüzdana sığmıyor.

Demem o ki gök hepimizin, onunla neşvünema bulacağız. Gökleri seyir hâlinde olacağız ve her Âdemî günde, "Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor?" (Yunus, 10/31.) sorusunu, günlük sual ölçütü olarak düşün defterimize ekleyeceğiz. Robert Burton'ın aktardığı gibi bütün yerler gökten aynı uzaklıktadır. Yeter ki biz ona yaklaşmak isteyelim. Göğün yanaklarından öpelim. Göğe karşı iştiağımızın artması temenni siyle... ■

DİN ALGIMIZ DİNÎ KİMLİĞİMİZDİR

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Vaizi

İnsan, varlığını, hayatını ve kaderini bağlı gördüğü bir güce inanma ve bağlanma eğilimindedir. Aslında bu, onun güvenli ve huzurlu bir hayat arayışının tezahürüdür. Söz konusu eğilim, dinin kapsamlı ve yalın bir tanımına da karşılık gelmektedir. Zira en yalın ifadeyle din, kökeni ve dayanağı ne olursa olsun kişinin kendi hür iradesiyle seçtiği yaşam biçimi ve aynı zamanda itikadi, hukuki, siyasi, ahlaki, ferdî ve içtimai bütün değerlerin kaynağıdır. Bu yönüyle hayat yolculuğunda insanı ruhsal, zihinsel ve duygusal açıdan şekillendiren unsurların başında gelen din, teorik zeminde insana bir hayat nizamı telkin ederken pratikte de telkin ettiği değerler manzumesi ekseninde ahlaki bir duruşa referans olmaktadır.

Diğer taraftan insanın içsel yönünü tanımlayan “kişilik” ve dışa yansıyan yüzünü ifade eden “kimlik” inşasında yadsınamaz gücüyle din, köklü, kuşatıcı ve evrensel bir sosyal kurum olarak hemen her türlü tutum ve davranışın baskın belirleyicisidir. Bu sebeple bireysel ve sosyal hayatta dinin karşılık bulamayacağı veya müdahil olamayacağı bir alandan söz etmek, din ile ilişkilendirileme-

yecek bir söz, tavır ve davranıştan bahsetmek subjektif bir değerlendirme olmanın ötesine geçemeyecektir. İnsana ve hayata dair herhangi bir anı veya mekânı dinden soyutlama girişimi de böyledir. Şayet bir din, müntesiplerine yaşam biçimi teklif etmiyorsa ya da hayatın tamamını kuşatmıyorsa o din, hayat için bir aksesuar olmanın başka bir anlam ifade etmeyecektir.

Bu gerçekten hareketle dinsiz bir hayatın mümkün olamayacağını söylemek, iddialı bir yaklaşım olmasa gerektir. Herhangi bir dine inanmadan, onun telkin ettiği hayat tarzını benimsemeyen veya teklif ettiği ilke, ölçü ve değerlere bağlı kalmadan yaşama iddiası, irdelenmeye açık epistemolojik bir yanılısamadır. Buna herhangi bir kutsal olmadığını iddia eden veya kutsal bir şeyin varlığını kabul etmeyen yaklaşımlar da dâhildir. Çünkü böyle bir yaklaşımı savunan kimselerin de aslında yaşam biçimlerini dayandırdıkları ve benimsedikleri değerlere referans addettikleri soyut veya somut başka bir varlık yahut inanç sistemi bulunmaktadır. Bunun adı, bilim, sanat, insan, vicdan, nefis, şeytan vb. her şey olabilir.

Şu bir gerçek ki dinin hayatla sırkı bir ilişkisi vardır. Her insan ve her toplum, otorite (rab) kabul ettiği herhangi bir varlığın, olgunun veya sistemin değerleri üzerine bir hayat inşa eder. Dolayısıyla hayata yön veren ve (itikadi, siyasi, ferdî, içtimai, hukuki ve ahlaki) değerlere referans olan her ne ise onu din olarak tanımlamak mümkündür. Nitekim Kur’an’da, kendi heva ve hevesini ilah edinenlerden bahsedilmektedir. (Furkan, 25/43.) Bununla birlikte inkârcıların varlık ve hayat tasavvurları tenkit edilirken onların yaşam biçimleri “din” olarak nitelendirilmektedir. Kâfirun suresi bunun en açık örneğidir. Ancak Kur’an-ı Kerim’de, onların inandıkları, benimsedikleri ve yaşadıkları dinin Allah katında kabul görmeyeceği, buna karşın makbul ve muteber olan yegâne dinin İslam olduğu ifade edilmektedir. İslam’ın yegâne makbul din oluşu, sahip olduğu kaynak, getirdiği ilkeler ve hayata dair ortaya koyduğu tevhid, adalet, merhamet, emanet gibi değerler sebebiyle eşsiz bir inanç sistemi ve ideal bir hayat nizamı teklif etmesindedir. Çünkü onun dışındaki bütün inanç sistemleri, varlığı, hayatı ve ötesini bütün boyutlarıyla izah etme noktasında

yetersiz kalmakta; insanın anlam arayışına doyurucu cevaplar verememektedir. Bu sebeple Allah'ın insanlar için seçip gönderdiği, beğenip razı olduğu İslam'dan başka bir din arayışına girenlerin ahirette ziyan edenlerden olacağı haber verilmektedir. (Âl-i İmran, 3/19, 85; Maide, 5/3.) Vahyin işaret ettiği "hak din-batıl din" ayrımı da bu meyanda okunması gereken bir tasniftir.

Dinin bir başka işlevi de toplumsal hayat standardı oluşturmaktır. Din, genellikle müntesiplerinin aynı durumlarda benzer tutum sergilemelerine zemin teşkil eder. Fakat zaman zaman böyle olmadığı da vâkidir. Bu durum, dikkatleri din ile ilgili bir başka gerçekliğe yöneltmektedir. Esasen dinî kimliği aynı olan ve hatta kendini dindar olarak tanımlayan insanların benzer durumlarda farklı tutum ve davranışlar sergilemesi, din olgusunun nesnel gerçekliğinden ziyade öznel din algısının belirleyiciliğine işaret etmektedir. Hatta din algısı çoğu zaman dinin nesnel gerçekliğini gölgede bırakacak bir etkiye sahip olabilmektedir.

Din algısı, diğer tüm algılar gibi manipülatif etkilere daima açıktır. Nitekim duygu ve algıların sistematik manipülasyona maruz kaldığı günümüzde, dinin baskıcı, müdahaleci, zorlayıcı ve sınırlayıcı unsur olarak görülmesi ve onun temsil ettiği değerlerin hayatın dışına itilmesi, çokça müşahede edilen bir durumdur. Aslında bu durum, dine karşı yeni din ihdas etme teşebbüsünün bir yansımasıdır. Bir başka ifadeyle din-

ler arası mücadelenin bir tezahürüdür. Bu mücadelede yenik düşen taraf, sadece bazı zamanların, davranışların, merasimlerin çeşnisi (enstrümanı) hâline dönüştürdüğü dini, hayatın diğer alanlarından soyutlayabilmektedir. Örneğin doğum, ölüm, düğün, vb. zamanlarda müntesibi olduğu dinin telkin ettiği değer ve ilkeler çerçevesinde bir tutum benimserken diğer zamanlarda sanki o dinin bir teklifi veya dinî ilke ve değerlerin etkisi yokmuş gibi bir tutum sergileyebilmektedir. Böylece hayattan parça parça koparılan din, zamanla soyut bir kimliğin silik bir ifadesi olarak vicdana hapsedilmiş sadece bir aidiyet referansına dönüşebilmektedir. Nihayetinde dinin hayatın her alanına müdahil olmaması gerektiği kabulüyle başlayan bu süreç, hakikatte kişinin kendi dinini hepten yeni bir din telakkisine kurban etmesiyle sonuçlanabilmektedir.

Bu tehlike, en fazla da hayatın tamamını kuşatacak ilke ve değerler telkin eden bir inancın müntesipleri olarak Müslümanları tehdit etmektedir. "Hangi çağda yaşıyoruz? Bu devirde olacak şey mi?" gibi klişe ifadelerle bugün İslam'ın bazı ilke, ölçü ve hükümlerinin ötelenmeye çalışılması ve zamanın, mekânın, hayatın bazı bölümlerine özerklik atfederek oralarda dinden azade bir davranış biçimi tercih edilmesi, başka nasıl izah edilebilir ki? Müslümanın namazdaki duyarlılığını, oruç ve hac ibadetindeki hassasiyetini aile ortamında, çalışma hayatında, sosyal hayatta, eğitimde, ticarete, zira-

atta, sanatta, eğlencede vs. görememek, başka ne ile açıklanabilir ki? Şayet bir Müslümanın camideki duygu dünyasıyla çarşıdaki duygu dünyası farklılaşmış; ibadet ederken gösterdiği berrak ve müstakim duruş, hayatının diğer alanlarında bulanıklaşmışsa bu durumun din algısı noktasında derin bir yarılgı ve devasa bir savruluş olduğunu görmek zorundayız. Zira İslam, hayatın tamamını kuşatan, insana yolunu ve yönünü gösteren, sözüne, sükûtuna, tutumuna ve büsbütün hayatına istikamet veren bir dindir.

İslam'ı kendisi için din olarak seçen ve gereklerine iman eden kimse elbette Müslümandır. Ancak Müslümanlık, sadece ikrardan ibaret değildir. Bu ikrar, aynı zamanda duygu, düşünce ve eylem boyutuyla hayatın her alanının İslam'a göre tanzim edilmesini gerektirir. Müslümanın hayatında İslam'ı ilgilendirmeyen bir alan varsa orayı tanzim eden başka bir din var demektir. Zira insanın duygu, düşünce ve davranışlarını yasladığı değerlere kaynaklık eden veya bir başka ifadeyle değerler sisteminin merkezine konan şey, aslında benimsemiş dinin ta kendisidir.

Bize bu gerçeği fark ettirecek, bizi kendimizle yüzleştirecek, fitri kıvamımızı koruyup gerçek kişilik ve kimliğimizle varlık gösterebilmemizin yolunu açacak dostlara daima ihtiyaç duyarız. Bu ihtiyaç, fitratımıza yabancılaştıran gelişmelerin bizi günbegün örselediği modern zamanlarda kendini daha fazla hissettirmektedir. ■

Cihan hâkimiyeti mefkûresi idealiyle büyük fetihler gerçekleştiren

Selçuklular, yönünü Batı'ya çevirmiş, Anadolu'yu Türk yurdu kılmak için ilerlemeye devam ediyordu. Türk'ün Anadolu'ya yürüyüşü, âdeta büyük zaferin habercisiydi.

Bizans imparatoru Romen Diojen, çığ gibi büyüyerek yaklaşan tehdit ve tehlikenin farkındaydı.

Konya başta olmak üzere birden fazla şehri alan Türklere karşı birçok harekât başlattı. Bu uğurda büyük mücadeleler verdi ama kesin bir zafer elde edemeden 1069'da İstanbul'a dönmek zorunda kaldı.

MALAZGİRT ZAFERİ

Alparslan AKÇA

Bizans ordusu 13 Mart 1071'de İstanbul'dan yola çıktı.

200 bin civarında (600 bini aşkın olduğu da rivayet edilen) Peçenek, Kıpçak, Uz ve Hazar Türkleri ile muhtelif milletlere mensup ücretli askerlerden oluşan kuvvetli bir orduydum bu. Buna karşılık Selçuklu sultanı Alparslan'ın emrinde sayıca çok az fakat cengi ve şehadeti seven yaklaşık 50 bin kişilik inanmış yiğit olacaktı.

Ahlat ile Malazgirt arasında karargâhını kuran Sultan Alparslan, buradan ovayı kontrol altına aldı.

İmparatora bir elçi heyeti gönderen sultanın asıl amacı barış değil düşman kuvvetlerini ölçmekti. Selçuklunun korktuğunu düşünen imparator, elçiliğin teklifini sert bir şekilde reddetti.

Sultan Alparslan, 26 Ağustos 1071 Cuma günü, cuma namazını kıldırdı. "Ölürsem kefenimdir."

diyerek giydiği beyaz elbisesiyle askerinin karşısına geçti ve tarihî bir konuşma yaptı. "Müslümanların bizim için dua ettiği bu saatlerde düşmanın üstüne yürüyüp savaşacağım. Benimle olanlar ardıma düşsün, zaferi istemeyenlerse dönmekte serbesttir." dedikten sonra kendisine inanan 50 bin kişiyle hücumla geçti.

Selçuklunun amansız saldırıları ve sahte ricat gibi taktikler karşısında bozguna uğrayan Bizans ordusu dağılmaya başladı. Muharebe meydanındaki çetin mücadele devam ederken

Bizans ordusunun sağ kanadını teşkil eden Peçenek ve Uz (Oğuz) zümreleri başta olmak üzere Türk kökenli askerlerin, soydaşlarının tarafında kılıç tutmaya karar vermeleri ve akın akın Selçuklu safına geçmeleri, bu muharebenin kırılma noktası oldu.

Cuma namazı sonrası başlayan ve geceye kadar devam eden savaşta Bizanslılar ağır bir yenilgi aldı ve Romen Diojen, Selçuklu kartalı Sultan Alparslan'a esir düştü.

Diojen, korktuğu gibi vahşi bir esir muamelesi görmeyip aksine konuk hükümdar gibi ağırlandı ve sultan tarafından görevlendirilen bir birlik kendisine İstanbul'a kadar refakat etti.

Türlere Anadolu'nun kapılarını açan Malazgirt Zaferi, fetih hareketlerinin kısa zamanda Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemesinin, Anadolu ve Suriye başta olmak üzere Müslüman Türklerin hâkimiyetine giren toprakların genişlemesinin yollarını da açmış oldu.

Böylece sadece Türk ve İslam tarihinin değil dünya tarihinin de önemli dönüm noktalarından biri olarak Malazgirt Zaferi tarih sayfalarındaki yerini aldı.

Toplumda başa bir şey gelince sanki bir günahtan dolayı oluyormuş gibi bir algı var, ne dersiniz Hocam?

Evet, maalesef. Günah, dinen yasak olan işleri yapmak veya farz olan emirleri yerine getirmemektir. Yasak olan şeyler zulüm, haksızlık, tecavüz, sahtekârlık gibi kişilere yönelik kötülükler olabileceği gibi içki, kumar ve zina gibi haramlar da olabilir. Bu gibi yasakların bazılarının çiğnenmesinde Allah hakkının yanında kul hakkı da söz konusudur. Bunları yapanların cezasını, Yüce Allah adaletine uygun bir şekilde ahirette verecek, mağdurların da uğradıkları maddi ve manevi zararları giderecektir. Bu açıdan bakılırsa dünyada herhangi bir olayın başa gelmesinin günaha bağlanmasının doğru olmayaçağı görülecektir. Ancak, kişi-

lerin kusurları ve hataları varsa bunların dünyada bir bedelinin ortaya çıkması mümkün ve muhtemeldir. Kışın tedbir almayan kişinin soğuk alıp hastalanması gibi. Öyleyse doğal gelişmelere ve insani kusurlara karşı kişilerin önlem almaları ve kendilerini korumaları gerekir. Aynı şekilde büyük felaketler olan depremler, seller ve fırtınalar asla kişilerin günahına bağlanamaz. Çünkü bunlar doğal olaylardır.

Peki, başa gelen olaylarda kişilerin hiç mi kusuru yoktur?

Hepsinde olmasa da bir kısmında vardır. Şöyle bir örnek vereyim: Arabasıyla yola çıkmış bir aile düşünün. Onlar kendi yollarında giderken bölünmüş yolun karşı tarafından gelen bir başka araba yoldan çıkıp takla atarak üzerlerine

düşse; anne, baba ve çocuklar oracıkta ölse, durum nedir? Burada kendi yolunda giden ailenin hiçbir kusuru yoktur. Suç tamamen karşı yoldan gelen ve direksiyon hâkimiyetini yitiren kişiye aittir. Kusurlu olan kişi de bu kazada ölüyorsa bu ailenin uğradığı zarar dünyada nasıl telafi edilebilir? Buna tek cevabımız var: Ahirette hem suçun cezası verilir hem de mağduriyetler giderilir. Çünkü orası son durak ve bütün hesapların görüldüğü yerdir. Bu gibi olaylar bize gösteriyor ki bir kötülüğün veya olumsuzluğun başa gelmesi, mutlak olarak kişiye ait bir suça, günaha veya hataya bağlı olmayabilir.

Ama bağlı olanlar da yok mudur?

Elbette. Örneğin insanın katkısı olmaksızın gerçekleşen en büyük felaket herhalde depremdir. Bu yüzden insan, depremin kendisinden sorumlu değildir. Ancak depreme hazırlıklı olmak ve önlem almak insanın sorumluluğundadır. Bir mühendis veya müteahhit, "Canım ne yapalım deprem oldu, kader böyleymiş, elimizden ne gelir?" diyemez. Çünkü hiç kimse onları depremden sorumlu tutmaz, bilakis bina yapımı hususundaki görevlerini hakkıyla yapıp yapmadıklarından sorumlu tutar. Sorumlu olan kişilerin olayı kadere ve depreme bağlaması boş bahanedir, hiçbir geçerliliği yoktur. Kader, Yüce Allah'ın evrene koyduğu bir düzendir, deprem de o düzenin bir parçasıdır. İnsanın görevi, evrene konulan

düzene uygun tutum ve davranış içinde yaşamaktır. Sorumluluğunu yerine getirmeyip bir de suçu üzerinden atmaya çalışmak, ikinci bir yanlışın içine düşmektir; hatta yanlışları sürekli hâle getirerek alışkanlık hâline dönüşmesine sebep olmaktadır.

Hocam, son zamanlarda hiçbir günahı olmayan, masum çocuklara yönelik vicdana ve merhamete sığmayan kötülük haberleri alıyoruz...

Doğrusu yürek burkan, insanın içini yaralayan, can evinden vuran, ruhu inciten bir soru. Bırakın küçükleri büyüklere bile bunu yapmak açıklanabilir değilken saçının bir teline bile kıyamadığımız masumlar maalesef böylesi alçakça bir durumla karşılaşmaktalar. Bu olayları çocuklara yaşatanlar, en aşağılık bir duruma kendilerini düşürmüş olanlardır. Hani aynaya baksalar, ne duruma düştüklerini görecekler diyeceğim de bunların görme, duyma ve aklını kullanma özellikleri ve yetenekleri de kaybolmuş sanki. İnsanlıktan çıkmış bunlar. Kur'an'da, "hayvandan da aşağı" (Araf, 7/179.), "şerrin dibini bulanlar" (Maide, 5/60.) veya "aşağılık maymunlar" (Bakara, 2/65.) ifadeleri tam da bu gaddarlara yönelik söylenmiş.

İyi dediniz Hocam, ağzınıza sağlık. Peki, bu durumu nasıl izah ederiz?

Çocukların başına gelen de aynen bütün kurallara uygun, kendi yolunda giden ailenin başına gelen gibidir. Burada çocukların hiçbir günahı ve kusuru yoktur, suçlu tamamıyla aşağılık davranışı gerçekleş-

tiren, canavara dönüşmüş kişidir. Devlete ve topluma düşen, bu tür aşağılık fiillere teşebbüs edenleri layık oldukları şekilde cezalandırmaktır. Zaten Yüce Allah'ın bunların cezasını tam olarak vereceğinde şüphe yoktur. Olayın sonrasında devlete ve topluma bir görev düşmekte: Bu çocuklara psikolojik destek vermek ve onların yeniden sosyal hayata katılmalarını sağlamak. Çünkü onların dışlanması ve psikolojilerinin dikkate alınmaması, maruz kaldıkları olay kadar kötü bir etki meydana getirebilir ve onları dönüşü olmayan bir yola sokabilir.

Öyleyse toplumu bilinçlendirmek çok önemli.

Belki en önemlisi. Zira toplumu iyileştirmeden suçları azaltmak veya ortadan kaldırmak imkânsızdır. Toplum burada iki yönlü bir bilgilendirme ve bilinçlendirilmeye tabi tutulmalıdır. Birincisi, böylesi olaylar olmadan önce önlem almak; ikincisi ise olay olduktan sonra mağdurlara kol kanat germek. Eğer çocuk ile yeteri kadar ilgilenilmezse tamamıyla kaybedilmesinin yanında tüm insanlara hınç ve kin besleyen bir şahsiyete dönüşmesi bile mümkündür. Böylesi bir kişiliğin eline fırsat geçtiğinde herkesten intikam alma duygusuna kapılması hiç de uzak bir ihtimal değildir. Burada toplumu temsilen devlete büyük görevler düşmektedir.

Ailenin rolü nedir?

Çocukları korumak, en başta ailenin görevidir ama eğer böyle bir kötü olay meydana geldiyse sadece aileyi suçla-

mak da doğru değildir. En yakından uzağa doğru, bütün toplum bundan sorumludur. Çoğunlukla ailesi olmayan ya da ihmal edilmiş çocuklar bu durumla karşılaşmış gibi görünse de maalesef herkesin başına gelebilecek bir olaydan bahsediyoruz. Ayrıca bu tür kötülüklerle yol açacak diğer suçlara yönelik de aynı kararlılığın gösterilmesi çok önemlidir.

Yani suç suçu doğuruyor denebilir mi?

Elbette. Ahlakın aşınması veya bozulması, insanların din, ırk ve cinsiyet bakımından ayrımcılığa maruz kalması, haz ve hızın kışkırtılması; bencilliğin kişilik, hadsizliğin ve sınır tanımazlığın özgürlük olarak tanımlanması kadına şiddet başta olmak üzere toplumda gücünün zayıf gördüğü herkese saldırmalarını beraberinde getirir. Çocuklar toplum içinde en zayıf ve korumasız varlıklar olduklarından bu tür saldırılara çok kolay hedef olabilirler.

İslam açısından ne diyebiliriz?

Böylesi aşağılık bir muameleyle uğramış bir çocuk İslam açısından masumluğundan hiçbir şey kaybetmiş değildir. Allah katında tertemizdir, insanların yanında da böyle olmalıdır. Ona farklı bakan veya ters muamelede bulunanlar, farkına vararak veya varmayarak suça ortak olmuş olurlar. Başta aileleri olmak üzere topluma düşen, bu çocuklara tertemiz oldukları hissini vermek, onları şefkat ve merhametle bağirlarına basmaktır. ■

HASAN EL-BENNA

İSLAM'I DAVA EDİNMIŞ DERTLİ YÜREK

Enbiya YILDIRIM

H z. Peygamber, İslam davetine tek başına başladı. Yirmi üç yıl gibi kısa sürede aklın idrakini aşan büyük başarılar elde etti. Allah Resulü'nün başarılarının ardındaki insani sebeplere baktığımızda her aşamanın ardında alın teri, gözyaşı ve büyük bir emek görürüz. Dolayısıyla Resulullah'ın çabalama ve başarıya ulaşma yöntemi yoktur. Onun hayatı bizim için davet ve irşad metodu açısından da örnektir. Nitekim Kutlu Elçi'nin yolunu tutan ve küçük halkalarla başlayarak İslam'ı insanlara anlatmaya ve onları dertli yürek sahibi yapmaya çalışanların bu yolda başarılı olduklarını görmekteyiz. Onlar davetin nasıl yapılacağını ve insan karakterini göz önünde bulundurarak son derece tatlı ve kimseyi dışlamayan bir dille büyük işler başarmışlardır. Tartışmasız bir şekilde son yüzyılın en meşhur mücadele insanı olan Benî'nin de işte böyle biriydi.

1906 yılında İngiliz işgali altındaki Mısır'ın Buhayra şehrinde doğdu. Babası Ahmed es-Saati, Ahmed bin Hanbel'in *Müsned*'inin konularına göre düzenlendiği meşhur hadis kitabı *el-Fethu'r-Rabbânî*'nin yazarıdır. İlk eğitimini babasından almasının ardından medreseye gitti. On beş yaşlarında tamamını hıfzedeceği Kur'an'ın bir kısmını ezberlemek yanında klasik İslami ilimleri okudu. Ardından modern eğitim veren bir okula sonra da ilköğretim okuluna geçti. Bu süreçte sünneti esas alan ve sosyal alanda da son derece faal olan Hassâfiye tarikatına intisap etti. O kadar faal ve cevvaldi ki yerinde duramıyordu ve biri gençlik hareketi olmak üzere iki derneğin kurulmasına önderlik etti. Bu vesileyle bazı önemli şahsiyetlere mektuplar yazarak onları uyarmaya ve dikkatlerini toplumdaki kötülöklere çekmeye gayret etti. Böylece hayatının sonuna kadar devam edecek olan aksiyon dolu yaşamı başlamış oldu. Bu dönemde ibadet dünyasını da ihmal etmiyor, camide eda etmeye gayret ettiği farzlar yanında gece namazlarına, pazartesi, perşembe oruçlarına da devam ediyordu. Arkadaşlarını da camiye götürüyordu. Okul çıkışlarında ise babasının saatçi dükkânına gidiyor ve ona yardım ediyordu. Yatsı namazından sonra da derslerine çalışıyordu. Tüm bu hengâme arasında babası kendisine kitaplar hediye etmek suretiyle onu okumaya ve ders çalışmaya teşvik ediyordu. O da Hasan el-Kutebî'den haftada bir hikâye kitapları emanet alıyor, okuduktan sonra iade edip yerine yenilerini alıyordu.

Yaz tatillerini nasıl değerlendirdiğine dair anlattıklarına baktığımızda ondaki cevheri, gayreti ve sonrasındaki hayatı daha iyi anlarız: "Yaz tatilleri çalışmak için çok uygun zamanlardı. Bu tatillerimde hocam Muhammed Halef Nuh ile evinde güneşin doğuşundan gün ortasına kadar çalışırdık. Bu süre zarfında İbn Malik'in *Elfiyye*'sinin metinlerini ezberler, üzerine de şerhini okurduk. Yine fıkıh, usul ve hadis alanlarında değişik kitaplar okurduk." Hiç şüphe yok ki tüm bu emekler ve okumalar onun yetişmesinde, ufkunun ve kelime dağarcığının genişlemesinde ve iyi bir hatip olmasında son derece etkili olmuştur.

İlköğretimin ardından 1927'de Kahire'ye giderek Küçük Ezher olarak tanımlanan Dâru'l Ulûm Fen Bilimleri Fakültesine kaydoldu. Ülkedeki öğretmenlik yeterlilik sınavına giren tüm talebeler arasında da beşinci oldu.

Okul içi ve dışı faaliyetlerle kendisini yetiştirmeye burada da gayret etti. Sosyal insan olması hasebiyle İngiliz sömürgeciliğinin ülkede bıraktığı kötü izleri ve sosyal hayattaki yıkıntıları tedavi etmek amacıyla zamanın önde gelen bilginleriyle görüşmeler yaptı ve Muhammed Reşid Rıza da dâhil olmak üzere pek çok âlimi bir araya getirmeyi başardı. Camiler ve kahveler dâhil bulunduğu her yerde toplantılar düzenleyerek gerek kendisi ve gerekse davet ettiği hocalar konferanslar verdi. Kalan zamanlarında da Kahire'ye taşınan babasına saat tamirciliğinde yardım etti.

Fakülteden birincilikle mezun olmasının ardından tayininin çıktığı İsmailiye'de öğretmenlik yanında davet çalışmalarını sıkı şekilde devam ettirdi. 1928'de evinde bulunduğu altı arkadaşıyla birlikte İhvan-ı Müslimin'i kurdu. 1932 yılına kadar İslam davetini birçok insana ve çeşitli alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına taşıdı. Konuşmalarında Allah'ı ve ahiret gününü hatırlatıyor, süreyi genelde on beş dakika ile sınırlı tutuyordu. Nihayetinde çabaları halk arasında yavaş yavaş etki uyandırmaya başladı. Konuşma yaptığı kahvelere gelenlerin sayısı her gün arttı. Bir süre sonra binlerce insanı davet ettiği üç büyük kahve seçti ve her birinde düzenli olarak haftada ikişer gün konuşmalar yapmaya başladı.

Bu dönemde gençlere özel bir eğitim programı uyguluyorlardı. Bazı ayet ve sureleri ezberleme, öğrencilerin seviyelerine uygun tefsir yapma, hadis ezberleme, akaid, fıkıh, selef-i sa-

lihinin hayatları ile siyer dersleri programın esasını oluşturuyordu. Bunun yanında hitabeti güzel olup davetçiliğe uygun olanlar eğitiliyor, şiir ve nesir ezberletiliyordu.

Ümmetin sorunları tespit ve çözüm noktasındaki o günkü çabalarını anlatırken şöyle diyecektir: "Allah bilir nice geceleri ümmetin dertlerine çareler aramak için geçirdik. Ve ümmetin hâllerini tahlil etmek, dertlerini ortadan kaldırmak için ne kadar düşündük. Bu hâllerin tesirinden bazen ağlama durumuna gelirdik."

1932'de Kahire'ye döndü. Öğretmenlik yanında İhvan'daki faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürdü. Bir yıl sonra ise müthiş bir organizasyon gerçekleştirerek eğitim halkaları yanında lokal ve fabrika açılmasına kadar çok geniş bir yelpazede hareketi teşkilatlandırıp genişletti. Çalışmalar artık dinî hizmetle sınırlı kalmayıp belirgin bir şekilde sosyal, kültürel, ekonomik ve sportif alanlara da taşınmış oldu.

1940'lı yıllarda İngilizlerin önderliğinde İhvan'a yönelik dış baskıların artmasının ardından Benna ve arkadaşları birçok defa tutuklandı. 1941'deki tutuklanmasıyla ilgili olarak şöyle diyecektir: "Bizim için tutukluk süresi zorunlu itikâf olmuştur. Bu sürede Allah'ın kitabını okumaya, öğrenmeye ve üzerinde düşünmeye zaman buldum. Serbest bırakılacağım haber verilince bu talimatın Sukekî ve Abidin kardeşlerimi kapsayıp kapsamadığını sordum. 'Hayır, yalnız sen tahliye oldun.' denilince tahliye olmayı

reddettim. Diğer iki kardeşimin de serbest bırakılacağına dair söz alıncaya kadar buna devam ettim. Nitekim bu gerçekleşti ve ikisi de serbest bırakıldı."

1941'de idari kararlar Gına kentine tayin edildi. 1942 ve 1944'te ise iki kez milletvekili olma çabası çeşitli usulsüzlüklerle engellendi. 1946'da da öğretmenliği bıraktı. Yerinde duramayan bir dava adamı olduğundan Kahire'de Filistin'e destek amacıyla büyük bir mitinge öncülük etti. Bazı gençlerin mücadele etmek üzere oraya gitmesine ön ayak oldu. Tüm bu gelişmelerin ardından hareket 1948'de kapatıldı. O ise yılmadı. Çalışmalarına İhvan'ın şemsiyesi altında faaliyet gösteren Genç Müslümanlar'da devam etti. 1949 yılında bu teşkilatın merkezinden evine dönerken açılan yayılım ateşi ile ağır yaralandı ve hastanede vefat etti. Kırk üç yaşındaydı. 1952 yılında yürütülen soruşturma ile suikastı gizli polis teşkilatının gerçekleştirdiği ispat edildi.

Eserleri

İhvan'ın kuruluşu ve gelişmesi de dâhil 1942 yılına kadar ki hatıralarını ve çeşitli düşüncelerini kaleme aldığı hatıratı yanında esas çalışması çeşitli dönemlerde kaleme aldığı sekiz kitaptan oluşan risaleler koleksiyonudur. Bunlarda, kendisinin temel fikirleri çerçevesinde İhvan'ın gaye, metot ve hedefleriyle ilgili değerlendirmeler yer alır.

Onun derdi neydi?

Benna, toplum içinde yer alması ve eğitimle ilgilenmesi nedeniyle sorunları birinci el-

den görebiliyordu. Bu nedenle -1922’de Mısır bağımsızlığını ilan etmesine rağmen 1946’ya kadar ülkeden çekilmemiş olan- İngilizlerin, devleti arka planda idare ederek toplumu Batı tarzı bir yaşantıya sürüklenme çabasını gözlemliyordu ve bu onun öncelikle mücadele ettiği alan oldu. Çünkü Batı taklitçiliği, Mısır yöneticilerinin aldıkları Batı eğitiminin sonucunda İslam’dan uzaklaşmaları, kendi din, tarih ve medeniyetleri hakkında cahil kalarak toplumu da kimlik buhranına sürüklemeleri onun yüreğini yaralıyordu. İşin özü, Mısır’ın yoksulluk ve zayıflığının başlıca sebebinin İslam’a bağlılıktaki gevşeklikten kaynaklandığı tespitini yapıyordu. Bu nedenle ülkenin tek kurtuluş çaresi İslam’ın temel değerlerine dönmektir. Bu çerçevede şöyle demiştir: “Eğitimimi tamamladıktan sonra biri özel biri de genel olmak üzere iki büyük hedefim vardı: Özel olanı, ailem ile akrabalarımı mutlu etmek ve elimden geldiği kadarıyla sevdiğim arkadaşlarıma vefa göstermek. Genel olanı da şuydu: Yol gösterici bir öğretmen olmak. Gündüzleri çocukları eğitirken geceleri de onların babalarına dinî hedeflerini, mutluluk ile sevinçlerinin kaynaklarını öğretmek. Bunu da konuşmalarla, tartışmalarla, teliflerle, kitaplarla, gezi ve seyahatlerle yapmak. Bu hedefimi gerçekleştirmek için araçlarım azim ve fedakârlıktır. Velhasıl, bir şeyleri islah etmek isteyen kişi için bu ikisi gölgesi gibi olmalıdır. Başarısının sırrı buradadır. Bu iki hasleti taşıyan insan, hiçbir zaman küçük düşecek veya itibarını zedeleyecek bir duruma düşmez.”

Temel ilkeleri

Benna, davet çalışmalarında İslam’ın asli öğretilerini hayata hâkim kılma düsturunu benimsemiş ve bu çerçevede üç ilkeyi takip etmiştir:

1. Selefin yolundan giderek Kur’an ve sahih hadisleri esas almak. Nitekim o Allah Resülü için şöyle demiştir: “Kardeşlerim! Şaşırılmamak ve sapmamak için yolunuzu aydınlatacak bir ışığa ihtiyacımız vardır. İşte o ışık ve o lamba, her şeyi ile bizi aydınlatan Muhammed’dir. Biz, onun güzel hayatının her dönemini iyi okuyacak ve ışığı altında yolumuzda yürümeye devam edeceğiz. Çünkü bizim davamız, onun davasıdır; yolumuz onun yoludur. Onun yolunun sapaşğılam olduğunu ve davasının hidayet ve irşad davası olduğunu hepimiz biliyoruz. Ona uyma konusunda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: ‘Andolsun ki Allah’ı(n rızasını) ve ahiret gününü(n saadetini) umanlar ve Allah’ı çokça ananlar için Allah’ın Resulünde, sizin için pek güzel örnek vardır.’ (Ahzab, 33/21.) Kardeşlerim! Bağlılık, ancak ve ancak bağlı olunanın durumunun, amellerinin ve ahvalinin bilinmesiyle olur. Böyle olursa bağlılık gerçek ve açık olur.”

Kur’an ve sünnet eksenli din tasavvuru çerçevesinde son dine sokuşturulmuş yanlış yorum, bidat ve hurafelere karşı Müslümanları bilinçlendirmek gerektiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda halk arasında yaygın şekilde mevcut olan cinçilik, büyücülük ve falcılık gibi hurafeler ile Batılılaşmış zümreyi etkileyen modern ideoloji-

ler tedbir alınması gereken öncelikli sorunlardır.

Tasavvuf konusunda mutedil çizgisi olan Benna, veli ve salih kişileri anmanın, onların güzel amellerini anlatmanın, mümini Allah’a yaklaştıracığını kabul etmekteydi. Bir kısım tasavvufi hareketlerdeki yanlışlıklar ile aşırılıklarla mücadele etmeyi de önemsemekteydi. Buna göre veliler ilahi yetkilere sahip değildirler ve kimseye yardım edemez, fayda sağlayamaz ve zarar veremezler. Bu güç sadece Allah’a aittir. Kabir ziyareti meşru ve sünnettir ancak kabirde yatandan yardım ve medet ummak, adak adamak, onun ruhaniyetinden olayların akışına müdahale etmesini istemek bidattir.

2. İslam’ın, modern hayatın ihtiyaçlarına cevap verebileceği fikrini öğretmek.

3. Toplumun her seviyesinde ve tam bir dayanışma ruhu içerisinde İslami esasları hayata geçirecek şekilde teşkilatlanmak.

Bu üç hedefi gerçekleştirmek için çabalarken ümmetçi bir yaklaşıma sahipti. Bu yüzden Arap milliyetçiliğini kutsayan yaklaşımın son derece yanlış olduğunu belirtmiştir. Müslümanlar arasındaki anlayış farklılıklarını ise tabii durumlar olarak görür, bunun birlik ve bütünlüğüne engel olmadığını söylerdi. Bu nedenle ihtilaflar hususunda son derece müsamahakâr bir dil kullandığı görülür. Kadınların eğitimi de onun öncelikleri arasındaydı. Şöyle demişti: “Dünya nüfusunun yarısı kadındır, diğer yarısını da kadınlar yetiştirir.” ■

AİLEDE İLETİŞİM SORUNLARI

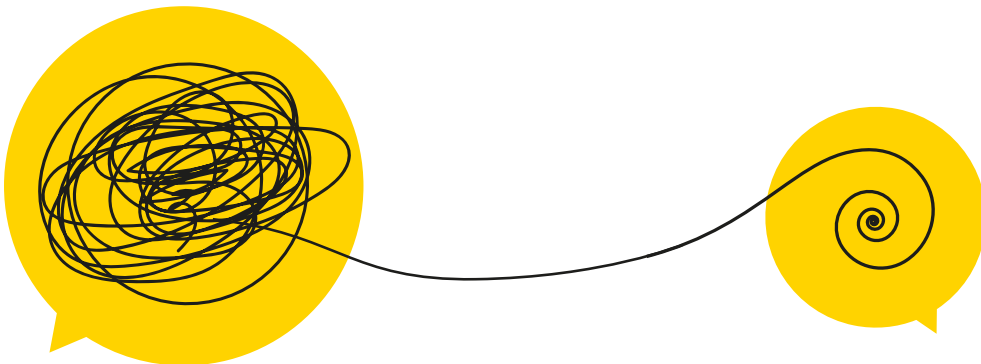
İnsanın iletişim ihtiyacı henüz ana rahmine düştüğü an başlar. Bizi diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliğimiz sağlıklı iletişim kurma becerisidir. İletişim; yalnızlık duygusunu azaltan, kişiler arası ilişkiyi kuvvetlendiren temel bir ihtiyaçtır. Sağlıklı bir iletişimde yalnızlık duygusu azalır, ilişki kuvvetlenir. Çatışmalı bir iletişimde ise yalnızlık duygusu azalsa da ilişki zayıflar. Doğru bir iletişimin arkasında ise iyi niyet, sevgi, saygı, hoşgörü, merhamet ve empati olmak zordur. Kısacası, “İnsan iletişimi, hem kafa hem de gönül zenginliği ister. Biri olmadan diğerinin etkisi yoktur.” (Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, s.15.) İlişkilerde yaşanan pek çok sıkıntının iletişimsel problemlerden kaynaklandığı genellikle düşünülmez ve fark edilmez. Ancak sadece iletişim becerisi geliştirildiğinde ve yapılan iletişimsel yanlışlıklar düzeltildiğinde pek çok ilişki, evlilik düzelebilmektedir. İletişimin en önemli öğelerinden biri üsluptur. Ne söylenildiğinden ziyade nasıl söylenildiği daha önemlidir. Temel referans noktamız Kur’an-ı Kerim’in, “Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söyleyinler...” ayeti olmalıdır. (İsra, 17/53.) Yanlış üslup, söylenen sözün yanlış okunmasına ve eksik yorumlanmasına sebep olabilir ve büyük bir çatışmanın fitilini ateşleyebilir. Bazı insanlar düşünmeden konuşur. Önce konuşur sonra düşünürler ancak bu durum karşı taraf için çok incitici olabilir. Böyle bir durumda kişi şunu öğrenmelidir: “Dur, düşün, yap; dur, düşün, konuş.” Pişmanlık yaşayıp keşke demek yerine, sorunun neden kaynaklandığını bulmak ve bunun için çaba göstermek gerekir.

Eşler arasında yaşanan iletişim problemlerinden biri de duygusal ve ruhsal cinsiyetin getirdiği farklılıklardır. Bu noktada çiftler birbirlerinin bu yapısal farklılıklarının bilincinde olup ona göre davranırlarsa çözüm noktasında önemli bir adım atmış olurlar. Mesela erkekler daha sonuç odaklıyken kadınlar daha süreç odaklıdır. Erkekler, olumsuz bir durumda kendilerini dış dünyaya kapatarak sessiz kalma, kendi dünyalarına çekilme eğilimindeyken kadınlar, daha dışa dönük ve yaşadıkları olayı konuşma eğilimindedirler. Bu ve benzeri yapısal farklılıklar bilinmediğinde, erkek kadını dırdırcı olmakla suçlarken kadın için de erkeğin tavrı kuşku uyandırıcı bir durum olarak yorumlanmaktadır. Aslında sadece kadın duygusal olarak konuşmaya, temas etmeye ihtiyaç duyar, erkek ise çoğunlukla yalnız kalıp zihnini toparlamaya ihtiyaç duyar. İnsanlar ne kadar ortak paydada buluşabilirlerse o kadar sağlıklı iletişim kurulur. Ailede yaşanan sorunlar genelde kişilik uyumsuzluklarından değil, doğru iletişim becerileri geliştirememekten kaynaklandığı için hoşgörü ve anlayış arttıkça problem de ortadan kalkacaktır. Kaldı ki doğru bir iletişim için yüzde yüz kişilik uyumunun gerekmediğini bugün yapılan pek çok araştırmanın sonucu olarak biliyoruz. Etkili ve doğru iletişim kurma becerisini geliştiren, sevgiyle, samimiyetle ve esnek davranış becerisini geliştiren insanlar herkesle uyum içinde yaşayabilirler. Bu özelliklere sahip bireyler her zaman çözüme dair uygulanabilir bir yol bulabilirler. (Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, s.208.)

Çiftler arası iletişimde eleştiri, savunma, aşağılama, duvar örme, yıkıcı etkileri olduğu düşünülen olumsuz iletişim kalıplarıdır. John Gottman, bu kavramları yıkıcı etkisi sebebiyle “mahşerin dört atlısı” olarak isimlendirmiştir. Pek çok araştırmada sadece bu yanlış iletişim kalıpları düzeltildiğinde ilişkilerin düzeldiği gözlemlenmiştir. İlişkide bir problemi konuşurken tarafların konuyu ben ya da siz perspektifiyle değil ilişkinin menfaati açısından değerlendirmeleri gerekir. Sürekli savunmacı bir dil, karşı tarafın konuyla alakalı haklılık payı olabileceğini düşünmeden konuşmak, güvenli bir ilişki kurmayı zorlaştırır. Bazen sen haklısın, belki de bu konuda haklı olduğun taraflar vardır bakış açısıyla yaklaşmak sevginin en güzel göstergesidir. Bazen kişinin kendini haklı gördüğü noktadan uzaklaşıp muhatabın gözüyle meseleye bakabilmesi ve olayı objektif bir bakış açısıyla değerlendirmesi çözüm odaklı iletişim için önemlidir. Hiç kimse şahsiyetine, kimliğine yapılan bir eleştiriye kabul etmez. Peki, ne oluyor da ken-

dine yapılmasından hoşlanmadığı davranış bir başkasına reva görülebiliyor. Meseleler konuşulabilir, kişilerin yaptıkları davranışa, eyleme dair bir eleştiri elbette yapılabilir. Ancak burada “sen” dili kullanarak değil, yapılan eyleme yönelik ve “ben” dili kullanarak yapılan bir eleştiri muhatabınızda karşılık bulabilir ve dönüşümü sağlayabilir. “Sen öyle yaptın, sen şöyle birisin...” diyerek başlayan bir eleştiri kalıbı değişime sebep olmayacağı gibi büyük bir çatışmanın da temelini oluşturur. Eğer kuşkucu, sorgulayıcı, iğneleyici bir dil kullanılıyorsa karşınızdaki aşağılanıyor demektir. Aşağılayıcı bir dil çatışmayı, kavgayı ve öfkeyi artırır. Kimse beğenilmediği, takdir edilmediği bir yerde bulunmaktan, o kişiyle yaşamaktan keyif almaz. Böyle bir ifade veya ima, ilişkiyi sıkıntıya sokar. Aşağılama bir zehirse takdir etme, destek olma, duyguyu, düşünceyi ifade etme bu iletişim hatasının panzehridir. Bazen de taraflardan biri iletişimi keserek ve küserek duvar örer. Bu da ilişki için zarar verici bir iletişim hatasıdır. Çünkü iletişim kesildi-

ğinde ya da küsme davranışı gösterildiğinde iletişim tamamen bitirilmemiş orada muhataba bir mesaj verilmeye çalışılıyordur. Bu mesaj da seni yok sayıyorum, görmezden geliyorum, benim için önemsizsin mesajıdır. Duvar örmek yani yok saymak karşındakine kendini yok olmuş, görünmüyor hissi verir ve öfkeliendirir. Şu an yalnız kalmaya ihtiyacım var, şimdi konuşmak istemiyorum diyerek ortamdan ayrılmak iyi bir çözüm olabilir. Böylelikle karşı taraf kendini dışlanmış değil, çözümün bir parçası olarak görecektir. Aile içerisinde kurulan paylaşımcı, uzlaşmacı bir iletişim dili kişinin tüm sosyal hayatını etkisi altına alır. Duygu, düşünce ve davranışların yapıcı bir dille yansıtıldığı ailedeki çocuklar, sağlıklı yetişkinler olarak büyümektedirler. Ailede başlayan doğru iletişim ve sağlıklı ilişkiler, kişilerin dış dünyaya açıldıklarında kelebek etkisi misali tüm toplumu olumlu yönde etkilemektedir. Sağlıklı iletişim sağlıklı aileyi ve sağlıklı aile de sağlıklı bir toplumu inşa etmektedir. ■

YOL O'NA YOLCULUK O'NA

Muammer KÖKLÜ

Kütahya Çubukçi Köyü Camii İmam Hatibi

“Sizin en hayırlınız Kur’an-ı öğrenen ve öğreteninizdir.”

(Tirmizi, Menakıb, 63.)

Bu hadis-i şerif metnini duymamla başladı Kur’an yoluna adanacak hayatımın geri kalanı. Rabbime ne kadar hamd-ü senalar etsek az, bizi yoluna revan eylediği için. Bir yaz mevsimi, İstanbul’da özel bir şirkette matbaa işçisi olarak çalışıyordum. Türkiye genelinde 2500 Kur’an kursu öğreticisi alımı yapılacakını öğrendik. Eşim başvuru yapmak istedi. İlahiyat fakültesini yeni bitirmiş ve boş durmamak, çevresine faydalı olmak için komşuları toplayıp evimizde Kur’an öğretiyordu. Çok istekli olan eşim ve kayınpederim kırılmasınlar diye başvurunun son günü müracaatımızı yaptık. İçimde eşimin yerleşeceğine dair hiç umut yoktu. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki eşim işyerindeyken beni aradı. Ataması olmuş, Trabzon Çarşıbaşı yeni ikamet yerimizdi. Şaşkınlıkla beraber endişeliydim. Bir-

kaç gün nasıl yaparız, nereden başlarız soruları kafamda soru işareti olarak dönüp durdu. Sonra Allah Resulü’nün başta zikrettiğim hadis-i şerifi şimşek gibi beynimde çaktı. Eşim Allah’ın rızasını istiyordu ve bu konuda onun en yakın destekçisi ben olmalıydım. Eşimin ve onca Kur’an sevdalısı gönüllerin vebaline giremezdim. Eşime itiraz etseydim belki birkaç gün darılırdı, vicdanımın sesini dinleyip eşyalarımızı topladık. İşyerimden tazminat dahi alamadan işi bırakmak zorunda kaldım. Görev yerimize geldiğimizde gördüğüm ortam bir an beni eşyaları bile indirmeden geri dönme fikrine düşürmedi değil! Biz kara kara nereden başlayacağımızı düşünürken köyün muhtarı Hasan Amca geldi. O kadar sıcak karşıladı ki bizi, biraz önceki düşüncelerim siliniverdi. Kur’an kursu ve lojman ciddi bir tadilat istiyordu. Muhtar amca bize söz verdiği gibi bir hafta içinde bilfiil kendisi ve kardeşi de dâhil olmak üzere çalışarak tadilatı bitirdiler. O esnada bizim eşyalarımız da köyün girişinde bir komşunun deposunda bekledi.

Ramazan ayıydı. Sahur vardı, iftar vardı, küçük çocuğumuz vardı, eşimin hizmet içi eğitimi vardı. Sorumluluk fazla, imkânlar kısıtlıydı. Ben ilçedeki yatılı kursun misafirhanesinde tek başıma kalırken eşim de küçük kızımızla birlikte aynı zamanda atandıkları hoca hanımın evinde misafir olarak kalıyordu. Bu bizim ilk gurubemiz, ilk kafa karışıklığımızdı. Nihayet eşim görevine başladı, ben de köyde vakit namazları için camiye gidip gelmeye başladım. İmamın olmadığı zamanlarda cemaatteki amcalar, “Buyur hocam, namazı sen kıldır.” diyorlardı. Onlar demesine diyordu ama ben kendimi yeterli görmüyordum ve her seferinde ısrarlarını kaçamak cevaplarla geçiştiriyordum. Çocukluğumda iki sene Kur’an kursuna gitmiştim ama imamlık başlı başına bir meziyetti. Ve o gün bu eksikliği gidermeye karar verdim. Karadeniz’deki birçok hoca gibi köyümüzün hocasının da hafızlığı çok kuvvetli idi. Kendisine ricada bulundum, en azından yüzüne okumamı ve ezberlerimi ilerletebilirimsem cemaate de mahcup olmazdım. Ve böylelikle kendisini hep hayırla anaca-

ğım Süleyman Hoca'ya talebe oldum. Düzenli derslere devam ederek hocam ne dediyse uygulamaya çalıştım. Bir süre sonra hocanın olmadığı yerde mihraba geçebilecek seviyeye geldim, hamdolsun. Sırada ezanımı düzeltmek vardı. Henüz ona fırsat bulamadan hocamın olmadığı bir gün ezanı ben okuyuverdim. Eve gelip eşime, "Ezanı nasıl buldun?" dediğimde aldığım cevap hiç de iç açıcı değildi. Hocamız askere gitti ve ilçe müftümüz beni çağırırdı. Köyde hocaya ihtiyaç olduğunu ve benim de biraz gayretle bu işin üstesinden gelebileceğimi söyledi. Ben-se cuma namazı kıldırırmaktan korkuyordum. İlçe müftüsü Yahya Hoca'nın destekleriyle ve beni ufak bir sınava tabi tutmasının ardından geçici olarak köyümüzün camisinde görevlendirildim. Hutbe dualarını ezberlemekle başladım işe. Ardından bu işin resmî bir adı olmalı, diye düşündüm ve o zaman üniversiteye giriş sınavına başvuru yaptım.

Sınav sonuçları açıklandığında çok sevinmiştim. Liseden sonra epey ara vermeme rağmen aldığım puan ilahiyat ön lisans programına yerleşmeme yetiyordu. Ama imam hatip çıkışlı olmadığım için Arapça dersi beni çok zorladı. Yine ilk aklıma gelen isim müftü oldu. Bana ve bazı arkadaşlara yardımcı olmak için Arapça kursu açan müftülük sayesinde kısmen de olsa endişem geçti. Ve buradaki talebeliğim de bir süre devam etti.

Eşim Yozgat'tan bir hoca hanımla becayiş yapınca bu güzel köyden, bu güzel insanlardan ayrılmak zorunda kaldık. Yozgat'ın Yenifakılı ilçesi küçük bir yerdi. Eşyalarımızı indirirken yardıma gelen iki gencin, merkez camisinin imam ve müezzini olduğunu öğrenince çok sevindim. Ve yeni hocalarımı bulmuş olmanın sevinciyle onların önüne diz kırdım. Gerek Hüdayi Hoca gerekse Mehmet Hoca her konuda bana yardımcı oldular. Bu arada üniversiteyi de Arapçadan güzel bir not alarak tamamlamış ve yeni denizlere yelken açıyordum. İlçede bir cami için vekil imam hatiplik sınavı açılmıştı. Ben de sınava girerek altı aylık vekil imamlığa adım atmış oldum. Rabbime bizi buralara layık gördüğü için ne kadar şükretsem azdı. Artık resmen vekil imam hatiptim...

Ve yine bir yol ayrımına gelmiştik, eşimin memleketi Kütahya'ya tayinimiz çıkmıştı. Orada bulunduğumuz süre zarfında merkezde çok değerli olan Mustafa Akyıldız Hoca ile kesişti yollarımız. Ben hocama talebelik için her gün köyden merkeze gelip giderken bir taraftan da merkezde bir lisede ücretli öğretmenliğe başlamıştım. Tabii o an gözüme hiçbir şey yeterli gelmiyor, makam eğitimi de kıymetli Turhan Haylaz Hocamdan alıyordum. Rabbime hamd-ü senalar olsun ki ne öğrenciliğimiz bitti ne öğretmenliğimiz. Ama benim gözüüm hâlâ imamlıktaydı. Mih-

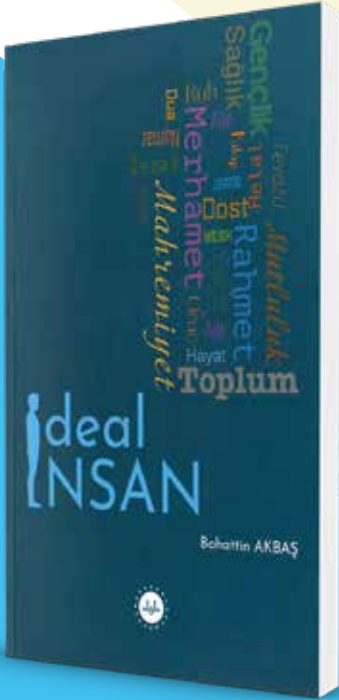
rap benim için çok kıymetliydi. Bütün bu işler devam ederken memleketim olan Sinop'ta vekil imamlık sınavı açıldığını duydum. Hem sıla-i rahim yapmak hem de kendimi denemek için oraya gittim. Sınav sonucum olumlu olunca altı ay boyunca eşimden ve üç çocuğumdan ayrı kaldım. Ama bu benim için büyük bir lütuftu. Orada kendimi geliştirme fırsatı da buldum. O yıl Başkanlığımızca imam hatip alımı yapılacaktı ve girdiğim DHBT sınavına da güvenerek başvuruyu yaptım. Manisa'daki sınav merkezine, bana her anlamda desteği olan kayınpederim ve kayınvalidemle gittik. Ben inanıyorum ki onların da duasıyla imam hatip olarak Kütahya'ya, ilk tercihime yerleştim.

Seneler süren emeklerimin karşılığını almış, pes etmeden nihayet istediğim yere gelebilmişim. Ben biliyordum ki insan için ancak çalıştığıının karşılığı vardı ve Rabbim, kim olursa olsun çalışan herkese nasip ediyordu. Ataullah İskenderi'nin de dediği gibi: "Allah katındaki değerini öğrenmek istiyorsan O'nun (c.c.) seni nerede istihdam ettiğine bak!"

Elhamdülillah, kapının dışında bırakılmamış, içeriye kabul edilmiştik. Hamdolsun el-Alîm'e, selam olsun ilmin kapısı Resulü'ne... Hayır ve bereket dolsun hocalarımızın ömürlerine, amellerine, bize emeği geçenlere... ■

İDEAL İNSAN

Mustafa Mirza DEMİR |

Âlemlerin Rabbi olan Allah, kâinatı bir nizam dâhilinde yaratmış, insanlığın dünya ve ahiret saadetine erişebilmesi muradıyla elçiler görevlendirmiştir. Hz. Âdem'den (a.s.) Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.s.) kadar bütün peygamberler silsilesinin ortak görevi, Âdemoğluna, yaratılış gayesini hatırlatmak olmuştur. Dinlerin, peygamberlerin ve bütün kutsal kitapların muhatabı, eşref-i mahlûkat olan insandır. Kur'an-ı Kerim'de, "Biz gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık." buyrulmaktadır. (Tin, 95/4.) Hiç kuşku yok ki "ahsen-i takvim" tanımının en güzel timsali yine "hayr'ul-beşer" olan Hz. Peygamber'dir. Dünyada hayır dolu bir yaşam sürebilmenin ve ahiret hayatında ebedî saadetin hazzına varabilmenin, hâsılı "ideal insan" olabilmenin yolu, Peygamber Efendimizin ve güzide ashabının örnekliğinden geçmektedir.

Sözünü ettiğimiz ideanın gerçekleşmesi yolunda okurlara ışık tutacağına inandığımız bir eser daha Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında yerini aldı. Dr. Bahattin Akbaş'ın kaleme aldığı *İdeal İnsan*, Kur'an ve sünnet dairesinden hareketle ahlak eksenli bir kulluğun, takvanın, nezaketin ve merhametin izini sürüyor. Eser 166 sayfa ve 33 denemeden müteşekkil. Kitabın yazılış amacını ön sözde yer alan şu cümlelerde bulmak mümkün: "Varlığın gayesi; ubudiyet, kâmil insanı gerçekleştirmek, Rabbi bilmek, güzel ahlakı ve güzel davranışı ortaya koymak, yararlı davranışlar sergilemek, iman ve insanlık sınavını vermektir. Hz. Muhammed (s.a.s.), bunun için ideal insan profilini göstermiş; en güzel kul, en güzel örnek olmuştur."

Müslüman nezaketinin muhafazası, bütün yaratılmışlara merhametle davranmak, ibadetlerin ruhuna ve asıl amaçlarına vâkıf olabilmek ve mümine yaraşır hâl ve davranışların kazanımı ve korunması, kitabın önceliklerinden. Eser, Allah'a ve Resulü'ne layık olabilmek için çabalamanın gerekliliğine, nebevi ahlak ile ahlaklanmak ve Allah'ın boyası ile boyanmanın ise Hz. Peygamber'i sevmek ve örnek almaktan geçtiğine vurgu yapıyor. Asrı saadet döneminden örneklerle İslam toplumunun gerek ferdî davranışlarına gerekse sosyal hayatına dair önemli ipuçları veriyor. Bunu yaparken de okuruna, geleneksel dinî öğretilerden sosyal medya ahlakına, ibadet ve dinî ahlaktan internet, sanal âlem gibi güncel meselelere kadar geniş bir yelpaze sunuyor.

Dr. Bahattin Akbaş'ın, ideal kul ve ideal ümmet olmanın çarelerini aradığı denemelerinden bazı başlıklar ise şunlar: "Ruhu Beslemek", "Varlığı Diri Tutan Yakarış: Dua", "Gençlik ve Değeri", "Kendimizi ve Ailemizi Nasıl Korumalı?", "Merhamet: İnsan Olmanın Gereği", "İnsanın Süsüdür Tevazu", "Çocuklara Adanmış Davranmak", "Sanal Ortam ve Mahremiyet", "Emek ve Rızık", "Namaz Ruh", "Oruç Bir Terbiye Eğitimidir", "Helal Haram Bilinciyle Tüketici Olmak"...

İdeal İnsan adlı eseri; Müslüman nezaketine ziyadesiyle ihtiyaç duyulan bu asırda, baştan sona tamamıyla imtihan olan dünya hayatını "ideal insan/insan-ı kâmil" kıvamında yaşama gayesini taşıyan okurlarımızın istifadelerine sunuyor, iyi okumalar diliyoruz.■

GÜNDEM

Arif Bildirici'nin sunumu ile

GÜNDEM

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380

POL: DİKEY (V)

SEMBOLE: 27.500

FEC: 3/4

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422

POL: YATAY (H)

SEMBOLE: 30.000

FEC: 3/4

JSD YAYIN

• canlı

Hafta içi her gün

09.00

DIYANET TV

Digitorik - 68. kanal

40. kanal

104. kanal

555. kanal

133. kanal

diyanettv

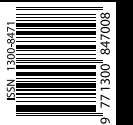
diyanettv

diyanettv

diyanettv

“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak
davrandın. Eğer kaba, katı y¼rekli olsaydın, onlar
senin etrafından dağılıp giderlerdi...”

(Âl-i İmran, 3/159.)

FİYATI 25,00 ₺